



TİHV
Türkiye İnsan Hakları Vakfı

TEDAVİ ve REHABİLİTASYON MERKEZLERİ RAPORU 2013

Ankara, Haziran 2014

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları XX

Yayına Hazırlayanlar
Aytül Uçar, Evren Özer, Coşkun Üsterci

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
Mithatpaşa cad. 49/11 Kızılay 06420 Ankara
Tel: (312) 310 66 36 • Faks: (312) 310 64 63
E-posta: tihv@tihv.org.tr
<http://www.tihv.org.tr>

ISBN: XXX-XXX-XXXX-XX-X

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuş,
hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur.
Statüsü 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı *Resmi Gazete*'de
yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri San. Tic., Ankara
Tel: (312) 222 44 06 • Faks: (312) 222 44 07
www.bulustasarim.com.tr

Bu yayın aşağıdaki kuruluşların maddi desteğiyle hazırlanmış ve basılmıştır:

Norveç Tabipleri Birliği
Stokholm İşkence Gören Mülteciler için Kızılhaç Merkezi aracılığıyla SIDA, İsveç

International Rehabilitation Council for Torture Victims
(OAK Tedavi Merkezleri Destek Programı erevesinde)

Savaş Travması için Terapi Vakfı, İsviçre

Bu belgenin içeriği yalnızca Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın sorumluluğundadır;
hiçbir Şekilde maddi destek veren kurumların duruşunu yansıttığı addedilemez.

English version of
Treatment and Rehabilitation Centres Report-2012
is available at the HRFT

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Şebnem Korur Fincancı	
Sunuş	11
Metin Bakkalcı	
TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri 2012 Yılı Değerlendirme Sonuçları	17
Yöntem.....	18
I- Tüm Başvuruların Değerlendirilmesi	21
A- Sosyal ve Demografik Özellikler	21
1- Yaş ve Cinsiyet.....	21
2- Doğum yeri.....	23
3- Öğrenim ve iş-meslek durumu.....	24
B- İşkence Süreci	27
1- Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreci.....	27
2- Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar.....	36
3- Cezaevi Süreci.....	39
C- Tıbbi Değerlendirme	43
1- Başvuruların Tıbbi Yakınmaları.....	44
2- Fizik Muayenelerde Elde Edilen Bulgular.....	46
3- Psikiyatrik Belirti ve Bulgular.....	48
4- Tanılar.....	50
D- Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci	51
1- Uygulanan Tedaviler.....	51
2- Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu.....	52

II- 2012 Yılı İçinde Gözaltında İşkence ve Kötü Muamele Gören Başvuruların Değerlendirilmesi	54
A- Sosyal ve Demografik Özellikler	55
1- Yaş ve Cinsiyet.....	55
2- Doğum yeri.....	56
3- Öğrenim ve iş-meslek durumu	58
B- İşkence Süreci	59
1- Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreci	59
2- Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar	66
3- Cezaevi Süreci	69
C- Tıbbi Değerlendirme	70
1- Başvuruların Tıbbi Yakınmaları	70
2- Fizik Muayenelerde Elde Edilen Bulgular.....	72
3- Psikiyatrik Belirti ve Bulgular	73
4- Tanılar.....	74
II- Değerlendirme ve Sonuç	76
32 Yıl Sonra İşkence Tanısı Mümkün mü? 1980 Askeri Darbesinde İşkence Gören Üç Olgu Değerlendirmesi	87
Ümit Ünüvar, Halis Ulas, Şebnem Korur Fincancı	
Kondromalazi Patella ve İşkence	99
Ümit Ünüvar, İsmail Özgür Can, Şükran İrençin, Atilla Zenciroğlu, Şebnem Korur Fincancı, Veli Lök	

ÖNSÖZ

Şebnem Korur Fincancı¹

Son yıllarda TİHV raporları hak ihlallerindeki artışı gösteren belgelere dönüştü. Yaşam hakkı ihlalleri olanca ağırlığı ile sürerken, yeri ve biçimi değişse de işkencenin ve dolayısıyla başvurularımızın öngörülenin iki katına çıkmasına uzanan bir tablo ile yüz yüzeyiz. Yıla başlarken yüreklerimize kocaman bir taş düşmüştü, ezip geçen... Roboski'nin acısıyla sarsılmış, havai fişeklerin gürültüsünden uçak motorlarına ve bomba patlamaları ile kurşun vızıltılarına sağır olan vatandaşlarımızın duyarsızlığı karşısında bir kez daha yaralanmıştık.

Yaşam hakkı ihlali ile bitirdiğimiz bir yılın ardından gelen günler de 34 insanın katledilmesinin izlerini taşıdı, taşıyor. Sürmesi için yoğun çaba sarf edilen savaşa kurban edilen genç insanların ölüm haberleri, "güvenlik" güçlerinin müdahaleleri ve/veya koruması altında olan(!) yaşam hakkı ihlalleri hız kesmeden devam etti bir yıl boyunca. İşkence tedavisi için bu yıl da Vakfa başvuranların sayısı 553 olmuş. Cezaevlerinde 2000'i aşan çocuğun yanı sıra son yılların en yüksek gözaltı ve tutuklama rakamlarıyla memleket bir bütün olarak cezaevi duygusu yaratmış yıl boyunca.

Bir yanda herkesin malumu işkenceciler terfi ettirilirken, diğer yanda yalancıkdan 12 Eylül işkencelerinin yargılanır gibi yapıldığı bir orta oyununda, yasaklanan kitaplar, internet siteleri, yargılanan ve cezaevlerine doldurulan gazeteciler ile bir korku imparatorluğu yaratılmış durumdadır. İktidar 10. yılını muhaliflere sıfır tolerans ile bitiriyor. On yıl önce bir dil sürçmesi ile söylendiği anlaşılan işkenceye sıfır toleransın defalarca yaptıkları sağlaması ile yanlış hesaptan döneli çok oldu.

Bu yıl içinde on bin insan ölüme yattı. Bu insanların çok önemli bir kısmı, anadillerinde savunma yapmak isteyip de, "bilinmeyen dil", Kürtçe olduğu söylenen dil" gibi saygısızlık yüklü ifadelerle reddedildiği için yargılamaları dahi başlayamamış tutuklulardan oluşuyor. Her duruşma sonrası, söylenen bu sözler hepimizi utandırmalı. Anadilini bir suç gibi içinde taşıyan insanlar ülkesinde yaşamaktan artık hicap duymalıyız. Bundan ötesi yok derken...

¹ Prof.Dr., TİHV Başkanı

Değerlerimiz birer birer yok oldu. Derinliğimizi kaybediyoruz. Karabulut cinayetine yönelen merak aylarca konuşulup ve fakat pornografik bir tüketim nesnesi olmanın ötesine geçemezken, Roboski’de katledilen çocuklar, Afyon’da mühimmat deposunun patlamasının ardında yatan umursamazlığın kurbanı gencecik insanlar, hemen her gün gelen ölüm haberleri bilişsel dünyamızın zırlı katmanlarını bir türlü aralayamıyor. Birbirimizi hissetmiyoruz.

Zor zamanlardan geçiyoruz. İnsanlar “hücre hücre ölüyor”, çoğunluk ise her zaman olduğu gibi yalnız izlemekle yetiniyor, izlerse tabii.... O hücreler ölmesin, sakat kalsın genç insanlar, ölümler olmasın diye seslerine ses olmaya çaba gösterenlerin payına devletin gaz halı, sıvı halı, katı halı düşüyor da, bu tanımlamalar sosyal paylaşım sitelerinde en etkilisinden beğenilip, sonra hızla yeniden unutuluyor.

Her gün yenileri eklenerek açlık grevindekiler yüzlerden binlere doğru savrulmuşken, Ertuğrul Kürkçü 27 Ekim 2012 tarihli Özgür Gündem’de; “Kendileri için bir şey istemediler. Hayatlarıyla Türkiye’nin “çözüm” kapasitesini sınıyorlar.” demişti. Sahi, Türkiye’nin çözüm kapasitesi nedir? Ertuğrul Kürkçü’nün aynı meclis çatısı altında siyaset yapmak zorunda kaldığı bir milletvekilinin bu yazıdan 3-5 gün önce partisine ve dolayısıyla meclise sunduğu yasa önerisi kapasitenin böyle sınırlı ve insanlık değerlerinden yoksun olabilmesi ihtimali ile dahi kan dondurucudur.

Tababet ve Şuabatı San’atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanunda değişiklik öneren CHP İstanbul Milletvekili bir avukat, Av. Mahmut Tanal önerisini 19 Ekim 2012 tarihinde partisine sunmuş, 23 Ekim’de Grup Başkanlığı teslim almış, alabilmiş. Gerekçesinden değişiklik önerisine her sözcüğü kendi alanında bilgi sahibi olmamanın ötesinde, hekimlik meslek etik ilkelerini ve daha önemlisi insanlık değerlerini hiçe saymayı erdem olarak önümüze koyan bu yasa değişikliği zorla beslemeyi meşrulaştırmayı hedeflemekteydi. Gerekçenin ilk cümleleri ile başlayalım;”İnfaz savcılarının kaçamayacakları bir görevleri açlık grevleri sonucu ölümleri engellemektir. İnfaz savcıları grevcilerin zorla beslenmesine karar vererek cezaevi yönetimi ve hekimleri söz konusu karara dayanarak açlık grevi yapan grevcilere müdahale etmelidir.” Sonrasında biz hekimlere düşen görev tanımlanmaktadır: ” ...Açlık grevinde bilinç kaybından önce bedende giderilemez bozukluklar yaratabildiğine göre grevcilerin grev özgürlüğünün sınırını bilinç kaybına kadar uzandırılması savunulamayacak bir yöntemdir. Hastanın zorla da olsa yaşatılması hekimlik dayanağı olan Hipokrat yeminine dayanmaktadır.” Özetlemeye çalıştığım bu gerekçelerden sonra kanunun 70. Maddesine eklenmesi önerilen fıkra da şöyledir; “Hekimlerin tedaviye başlamadan önce hastadan izin alma yükümlülükleri varsa da, onun ölüm tehlikesi ile karşılaştığı ya da sağlığında giderilemez bozukluklar doğabileceği acil durumlarda bu yükümlülük kalkmaktadır. Açlık grevlerinde müdahale için açlık grevi yapan kimsenin bilinç kaybının oluşması beklenmeden müdahale edilir ve zorla beslenme sağlanır.”

Nereden başlamalı, bilmiyorum ki! Hipokrat yemininin geçen 2000 yıl içinde tıp biliminin değişimiyle evrilen boyutuna mı, Platon’un “Devlet” kitabının hukuk bölümünde hekimin ancak özgür insanların rızasını arayabileceği, kölelerden rıza almasının söz konusu olmadığı anlayışının geçen binlerce yıl içinde değişmeden bir avukatın zihnine nakşolunmuş olmasına mı, sağlık mevzuatında düzenlenmiş olan

sayısız madde ile acil hastaya müdahale ilkelerinin varlığından bihaber olunmasına mı, hekimlerin etik ilkelerini düzenleyen Uluslar arası Etik Kodlar ve Dünya Tabipler Birliği'nin açlık grevlerinde hekim tutumu için kılavuz niteliğindeki Malta Bildirgesi'ni açıp okuma zahmetine dahi girililmemiş olmasına mı değinmek daha yerinde olur, yoksa insanın sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için zorunlu olan sosyal iyilik halinin ve dolayısıyla insanın yok sayılmasına mı?

Bir zamanlar, "Türk Tabutlar Birliği" başlığını da aynı partinin bir başka milletvekili, Mustafa Balbay atmıştı gazetesinde. Oysa devlet şiddetinin sonuçlarını gidermeye dönük çabalarımızdan da anlaşılacağı üzere bizler inadına yaşamdan yanayız. Onurlu ve insanca bir yaşamdan!

İşkencenin cezasızlığı da yıllardır mücadele ettiğimiz, alternatif raporlarla müdahil olmaya çalıştığımız başka bir sorun alanı olarak varlığını sürdürüyor, bu yıl da sürdürdü. Olumlu hiçbir gelişme olmuyor mu? Oluyor elbette. Engin Çeber kararı da cezaların ağırlığı açısından olmasa da bugüne dek hep gördüğümüz ve Mahkeme Başkanı'nın muhalefet şerhinde belirttiği "görevi kötüye kullanma" kapsamında değerlendirilen göz yumma davranışının, ilk kez uluslar arası sözleşmelerde tanımlandığı biçimiyle heyetin çoğunluğu tarafından işkence suçu olarak yorumlanmış olması ile bir ilk olarak karşımıza çıktı bu yıl içinde. Yargının işkence suçu işleyenlerle suç ortaklığı yapma hallerinin işkencenin sürmesinde çok büyük payı vardır. İlk kez bu yaklaşımdan farklı bir kararla karşılaştık. Bundan 20 yıl önce işkencede öldürülen Baki Erdoğan'ın otopsisine müdahil olamasak da, otopsi raporundaki yetersizlikleri dile getirerek yürüdüğümüz yoldan, bugün otopsiye bağımsız gözlemcilerin girmesini olanaklı kılan bir aşamaya gelmiş olmamız ve Engin Çeber'in otopsisinin bu koşullarda gerçekleşmiş olmasında, TİHV'in işkence görünenler için sürdürdüğü rehabilitasyon olanaklarının ötesinde işkenceyle mücadelesinin yeri azımsanmamalıdır.

Hak ihlallerini görmezden gelme davranışının yerleştiği, göstermeye çalışan bizlerin ise öteki kılındığı bu topraklarda ana akım kitle iletişim araçlarından, bazen de yaralarımızı sarmak için kapattığımız gözlerimizin arasından inatla sızan ışığı sezmenin biricik yolu insan olmaktır aslında. Düşünen, soran, tartışan ve başkaldıran, hem de vicdan sahibi insanlar. Bir yılı daha bu inatla tamamladık.

Ankara, Mayıs 2013

SUNUŞ

Metin Bakkalı¹

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), 1990 yılında, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele Davranış ve Cezalandırmalara maruz kalan kişilere fiziksel ve ruhsal tedavi ve rehabilitasyon hizmeti sağlamak ve insan hakları ihlallerinin dokümantasyonunu yapmak amacıyla kurulmuştur.

TİHV'in işkence gören kişilerin fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlarının çözümüne yönelik sunduğu bu hizmet, başta sağlık çalışanları olmak üzere çok farklı uzmanlık alanlarından sayıları onlar hatta yüzlerle ifade edilen profesyonel ve gönüllü ekipler tarafından multidisipliner bir yaklaşımla gerçekleştirilmektedir.

TİHV, sunduğu tedavi ve rehabilitasyon hizmetin niteliğini artırma işini kuruluşundan bu yana hep dert edinmiştir. Bu amaçla ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli eğitim, bilimsel araştırma ve etkinlikler gerçekleştirerek işkence izlerinin belgelenmesi ve işkence görenlerin tedavisi konusunda adeta bir okul olmuştur.

İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaların etkili biçimde soruşturulması ve belgelendirilmesi için uluslararası nitelikte yegane kılavuz olan İstanbul Protokolü'nün oluşturulması, BM belgesi haline gelmesi ve ardından bu belgenin dünya çapında tanıtılıp eğitimlerinin verilmesi süreçlerinde TİHV'in oynadığı öncü rol bunun en somut örneğini oluşturmaktadır.

TİHV, işkence gören kişilere sunduğu tedavi ve rehabilitasyon hizmetinin yanı sıra işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla işkence görenlere ya da avukatlarına gönüllü hukuksal yardım da vermiştir. Ayrıca başta işkence olmak üzere ağır/ciddi insan hakları ihlalleri dokümantasyonuna yönelik objektif ve güvenilir bir sistematik geliştirmiş ve önemli bir bilgi birikimi oluşturmuştur.

İşkence ve kötü muamele gören kişilerin birçoğu karmaşık travmanın başka bileşenlerinden de etkilenmektedir. Mümkün olduğu kadar kapsamlı bir onarım için tıptan daha fazlasının gerekli olduğunun bilinciyle, TİHV karmaşık ve toplumsal travma sorununu da ele alan daha bütüncül ve çok disiplinli bir programın geliştirmesini için 2004 yılından bu yana çalışmalar yürütmektedir.

¹ Dr., TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Koordinatörü

TİHV, halen Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul ve İzmir illerindeki beş tedavi ve rehabilitasyon merkezinde işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonuna yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Mevcut beş tedavi ve rehabilitasyon merkezinde 2014 yılına kadar işkence gören ve onların yakını olan toplam 14.421 kişiye hizmet sunulmuştur.

Önceki yılların verileri ışığında, 2013 yılında işkence gördüğü ya da işkence gören yakını olduğu gerekçesiyle yaklaşık 350 kişinin TİHV'e başvurabileceği öngörülmüştü. Buna karşın, 2013 yılında toplam başvuru sayısı 869 kişi olmuştur.

Öngörümüzün çok üstünde başvurumuzun olmasında temel etken, son yıllarda insan hakları alanında siyasal iktidarın otoriterleşmesiyle orantılı olarak yaşanan olumsuz gelişmelerin, bilhassa da polis şiddetinin 2013 yılında zirve yapmasıdır. Elbette bu yılın öne çıkan gelişmesi süresi ve yaygınlığı bakımından, belki de yakın tarihimizin en büyük toplumsal hareketliliği olan Gezi Parkı Protestoları sırasında yurttaşlara yöneltilen aşırı/orantısız/ölçüsüz polis şiddetidir. Bu şiddet sonucu Haziran - Eylül 2013 döneminde 6 kişi yaşamını yitirmiş, binlerce kişi yaralanmış, yüzlerce kişi ciddi organ kayıplarına uğramıştır. Kurucular Kurulu üyemiz Tanıl Bora'nın bu raporda yer alan yazısında vurguladığı gibi Gezi Parkı Protestoları sırasında polisin başvurduğu nefret yüklü ve kayıt dışı şiddet adeta linç boyutuna varmıştır.

TİHV'e Haziran - Eylül 2013 döneminde Gezi Parkı Protestoları sırasında polis şiddetine maruz kalan ya da onların yakını olan toplam 297 kişi başvurmuştur. Bu başvurulara verilen tedavi ve rehabilitasyon hizmetinin veri ve sonuçları raporumuzda ayrı bir başlık altında özgün bir çalışma olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca raporumuzda Gezi Protestoları sırasında yaşanan polis şiddetinin yol açtığı siyasal, sosyal, hukuksal ve ruhsal etki ve sonuçları çok değerli yazılar ile irdelenmeye çalışılmıştır.

Diğer yandan tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimizin olmadığı illerden başvuru kabulüne yönelik 1993 yılından itibaren sürdürdüğümüz "beş il" uygulamasına 2013 yılında da devam edilmiştir. Bu kapsamda 2010 yılında 57 olan başvuru sayısı, 2011 yılında 118, 2012 yılında 143, 2013 yılında ise 150 olarak gerçekleşmiştir. "Beş il" uygulaması kapsamında her yıl 50 başvuru öngörülmesine karşın son üç yıldaki bu artış nedenlerinin başında özellikle Diyarbakır tedavi ve rehabilitasyon merkezimizin çevre illere yönelik çalışmalarını yoğunlaştırması gelmektedir. Bu proje kapsamında 2013 yılında Diyarbakır merkezimize 95, Adana merkezimize 42, Ankara merkezimize ise 13 başvuru olmuştur. Bu durum, özellikle Kürt meselesi ile de yakından ilişkili olarak ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin yoğun yaşandığı Diyarbakır ve çevresine yönelik programların önümüzdeki dönemlerde daha da kuvvetlendirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Yine merkezlerimizin bulunmadığı ve ağır/ciddi işkence ve diğer insan hakları ihlallerinin yaşandığı bölgelere yönelik olarak 2008 yılında başlatılan "Gezici Sağlık Ekibi" programı 2013 yılında da sürdürülmüştür.

2013 yılında “Tedavi ve Rehabilitasyon Projesi” kapsamında tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarının yanı sıra çok sayıda eğitim (ülke içinde ve dışında İstanbul Protokolü Eğitimi programları; psikoterapi eğitimi; göz yaşartıcı kimyasallara yönelik eğitim programları; çatışma ortamlarında cinsiyete dayalı şiddet eğitimi vb.) ve bilimsel çalışma (2014 yılı sonunda tamamlanması hedeflenen “Türkiye’de İşkencenin 22 Yıllık Eğilimi” ve “İşkence Araştırmasında Bir Tanılama Yöntemi: Kemik Sintigrafisi Çalışması”, yanı sıra daha önce tamamlanan kimi bilimsel çalışmaların yayın haline getirilmesi vb.) yapılmıştır.

Yine tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarının yanı sıra işkencenin önlenmesine yönelik bütünlüklü faaliyetler kuvvetlendirilmiştir.

Bu kapsamda; 2013 yılında Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerimizce toplam 123 başvuru için alternatif adli tıp raporu/epikriz hazırlanmıştır. İşkencenin önlenmesinde önemli bir imkân sunan BM İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi Seçmeli Protokolü’nün (OPCAT) gereği olan etkin bir Ulusal Önleme Mekanizması’nın yaşama geçmesi doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, “Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite’nin Türkiye ile ilgili 4. Periyodik Rapor” ile “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi Evrensel Periyodik İzleme Raporu için Alternatif Rapor” un hazırlıkları başlatılmıştır.

TİHV’in temel misyonu ise yukarıda belirtilen nihai hedefe ulaşmak için yaşamın her alanında işkencenin önlenmesi mücadelesine katkı sağlamak ve işkence gören kişilerin yaşadıkları travma ile baş edebilmeleri ve fiziksel – ruhsal – sosyal açıdan tam bir iyilik haline ulaşabilmelerine yardımcı olmaktır. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse maruz kaldıkları ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle insanlık onuru ayaklar altına alınmış kişi ve topluluklara “toplumsal özür dileme” ortamı oluşturmaktır.

Hiç kuşkusuz tüm bu çalışmalar, TİHV’in yıllardır maddi ve manevi büyük bir özveriyle görev yapan kurucular kurulu üyeleri, yönetim kurulu üyeleri ve profesyonel çalışanlarının yanı sıra ülkenin dört bir yanında aynı amaç için bir araya gelmiş başta sağlık çalışanı, hukukçu ve insan hakları savunucuları olmak üzere farklı toplumsal kesimlerden ve uzmanlık alanlarından yüzlerce duyarlı insanın ortak eseridir.

Bu çalışmalara katkıda bulunan, bizi yalnız bırakmayan tüm dostlarımıza, çalışmalarımıza başından bu yana destek veren başta İnsan Hakları Derneği ve Türk Tabipleri Birliği olmak üzere ilgili tüm kurumlara, şükranlarımızı sunarız.

Ankara, Mart 2014

**TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon
Merkezleri Raporu**

**2013
Değerlendirme Sonuçları**

ni
ri
re
r.
iz
si
ce
le

re
e,
en
te
an
er,

ra

ri
k
ar

a,
an
ri,
ca
ğı
la
ali

r.
er
bir
er
re
ini

TİHV TEDAVİ VE REHABİLİTASYON MERKEZLERİ 2013 YILI DEĞERLENDİRME SONUÇLARI¹

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) 1990 yılından bu yana resmi ya da resmi olmayan gözaltı/alıkonulma ya da cezaevi yaşantısı sırasında görmüş oldukları işkence ve kötü muamele nedeniyle sağlığı bozulmuş olan kişilerin fiziksel, ruhsal ve sosyal bütünlük içerisinde tedavi ve rehabilitasyonlarını sağlamaya çalışmaktadır. İşkencenin bireyin yakın çevresini de etkileyebildiğini bugüne kadar yaşadığımız deneyimler ve bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar ortaya koymuştur. Kısacası işkence olgusu toplum sağlığını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Bu nedenle işkence görenlerin yakınlarının travmatik süreçlerle ilişkili tıbbi sorunlarının çözümü de üstlenilmektedir.

TİHV, tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarını Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ve Diyarbakır illerindeki temsilcilikleri ile özel koşullarda oluşturulan gezici sağlık ekipleri aracılığıyla sürdürmektedir. Bu merkezlerde, pratisyen hekim/aile hekimi, psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve tıbbi sekreterlerden oluşan ekipler (söz konusu kadroların varlığı temsilcilikler arasında farklılık gösterebilmektedir), işbirliği içerisinde buldukları her branştan uzman hekimlerle birlikte çalışmalarını yürütmektedir. Tedavi süreci her aşamasında merkezlerde bulunan ekipler tarafından koordine edilmektedir. Çalışmaların sonuçları ve değerlendirmeler, yıllık raporlar halinde dokümanite edilerek kamuoyuyla paylaşılmaktadır.

TİHV, çalışmalarını Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri tarafından imzalanmış olsun ya da olmasın uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve belgeleri ışığında sürdürmektedir.

TİHV, çalışmalarını projeler temelinde yürütmektedir. Hazırlanan projeler insan hakları ile ilgili, hükümetler dışı, uluslararası kuruluşlara iletilmekte, destek sağlanması halinde yürürlüğe konulmaktadır. TİHV, hükümetlerden, insan haklarına aykırı uygulamalar yapan kurum ve kişilerden bağış ya da destek almamayı ilke edinmiştir.

TİHV tarafından, temsilciliklerinin olmadığı iller ve çevresinde yaşayanların da tedavi ihtiyacını karşılayabilmek için, daha önce Gaziantep, Urfa, Hatay, Malatya ve Adıyaman illeri olmak üzere sürdürülen “5 Şehir Projesi”, yerel tabip odaları, İHD şubeleri, barolar ve diğer sivil toplum örgütleri ile yürütülen işbirliği ile artık tüm ülke sathında sürdürülmektedir. Proje çalışmaları ile merkezlerin bulunmadığı

¹Rapor, TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerinden elde edilen verilere dayanarak hazırlanmıştır. TİHV, Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuru sayısı ile ülkedeki toplam işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalanların sayısı arasında doğrudan bir ilişki kurulamayacağını kuruluşundan bugüne kadar hep ifade etmiştir. Ancak bu durum, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalan TİHV başvurularının yıllara göre istatistiksel dağılımının oldukça anlamlı göstergeler olarak değerlendirilebilecek veriler olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

diğer kentlerde, işkence uygulamalarına maruz kalanlara, çalışmalar konusunda bilgilendirmeler yapılmakta, tedavi hizmetlerine ulaşabilmeleri için sosyal ve mali destek sağlanmaktadır.

TİHV, işkence göreni tedavi etmeyi insan olmanın gereği ve sağlık çalışanının etik sorumluluğu olarak algılayan farklı branşlardan ve mesleklerden sağlık çalışanlarının multidisipliner çalışmalarının koordine edildiği bir insani-tıbbi kurumsallaşma yaratmıştır.

Kuruluşundan bu yana geçen 23 yıl boyunca, işkence ve kötü muameleden kaynaklanan sağlık sorunları nedeniyle TİHV merkezlerine başvuran kişilerin sayısı 14.421'e yükselmiştir. Bu rakam, işkencenin tedavi ve rehabilitasyonu konusunda verilen hizmet açısından bakıldığında çok büyük bir topluluğu gösterirken, bir başka yandan bakıldığında Türkiye'de işkence görenlerin oldukça küçük bir bölümünü oluşturmaktadır.

YÖNTEM

2013 yılı içinde toplam 869 kişi TİHV'nin Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul ve İzmir Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri'ne başvuruda bulunmuştur. Bunların 25'i işkence gören kişilerin yakınlarıdır. Bu rapor 2013 yılı içinde TİHV'nin beş tedavi ve rehabilitasyon merkezine işkence ve kötü muameleye uğradığını belirterek başvuran 869 kişiden işkence gören 844'üne ilişkin bilgiler değerlendirilerek hazırlanmıştır. Değerlendirmeye alınan veriler, bu merkezlerde çalışan hekim ve sosyal hizmet uzmanları ile konsültan hekimlerin başvurularla yaptıkları görüşme, muayene ve diğer tanısal incelemeler sonucunda elde edilmiştir.

Toplanan bilgiler, öncelikle veri toplama amacıyla geliştirilen başvuru dosyalarında ve formlarda bir araya getirilmiştir. Daha sonra toplanan veriler "Türkiye İnsan Hakları Vakfı Başvuru Kayıt Uygulaması" adlı özel olarak geliştirilmiş bir bilgisayar programına girilerek, elde edilen bilgiler sayısal hale dönüştürülmüştür. Sayısal veriler de uygun veri işleme ve istatistik programlarına aktarılarak konu başlıklarına göre çeşitli dağılımlar ve buna ilişkin tablo ve grafikler elde edilmiştir.

Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerinin 2013 yılı içindeki çalışmaları üç bölümde değerlendirilmiştir. Birinci bölümde 2013 yılında başvuranların tümüne ilişkin verilerin değerlendirmesi ve yorumu yer almaktadır. Türkiye'nin yıl içinde yaşanan işkence ve kötü muamele profilini daha iyi değerlendirebilmek ve yorumlayabilmek için ikinci bölümde sadece 2013 yılı içinde işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirten başvurulara ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Son bölümde ise 2013 yılında hem ülke gündeminde hem de TİHV'e yapılan başvurularda ciddi bir yer tutan Gezi Parkı eylemlerine dair raporlamaya yer verilecektir.

İlk iki bölümde birinci alt başlıkta başvuruların sosyal ve demografik özellikleri ele alınmış, ikinci alt başlıkta işkence ve kötü muamele öykülerinden elde edilen sonuçlar yorumlanmış, üçüncü alt başlıkta başvuruların tıbbi süreçleri değerlendirilmiş olup

son alt başlıkta ise tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimizde bu başvuruların sağlık durumları, rahatsızlıkları ve bunların nedenleri ile tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarının sonuçları verilmiştir.

Başvuru Sayıları ve Dağılımı

Başvuruların sosyal ve demografik özelliklerini vermeden önce, aşağıda başvuru sayılarının başvurunun yapıldığı TİHV Temsilciliklerine ve aylara göre dağılımı, 2013 yılında gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirterek başvuran kişilerin sayısı ve dağılımı ile başvuruları TİHV' e yönlendiren kaynaklara ilişkin veriler sunulmaktadır.

2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerine işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirterek başvuran 844 kişi değerlendirmeye alınmıştır. İşkence gören kişilerin yakını olarak tedavi görme talebiyle 25 kişi başvuruda bulunmuş olup, değerlendirme dışında tutulmuşlardır. 2013 yılı başvurularının Temsilciliklere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: 2013 yılı başvurularının TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı

Temsilcilik	İşkence Gören Başvuru Sayısı	İşkence Gören Yakını Sayısı	Toplam Başvuru Sayısı
Adana	99	-	99
Ankara	90	7	97
Diyarbakır	170	1	171
İstanbul	398	5	403
İzmir	87	12	99
Toplam	844	25	869

Bu raporda değerlendirmeye alınan toplam 844 başvurudan 500'ü 2013 yılı içinde gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirterek başvurmuştur. Bu rakamlar 2010 yılı için toplam 343 başvuru içinde 160 kişi (%47); 2011 yılındaki 484 başvuru içinde 224 kişi (%46); 2012 yılında ise toplam 506 başvuru içinde 236 kişi (%47) idi.

Temsilciliklere göre dağılıma bakıldığında Diyarbakır'da geçen yıla oranla belirgin düşüş, diğer tüm temsilciliklerde aynı yıl içinde gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kalanların oranında belirgin bir artış dikkati çekmektedir. İleride de değinileceği üzere Gezi Parkı Eylemleri'nin yoğunlaştığı 4 kentte başvuru sayılarının eylemlere bağlı olarak yoğunlaştığı aşikârdır. 2013 yılında başvuranların tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

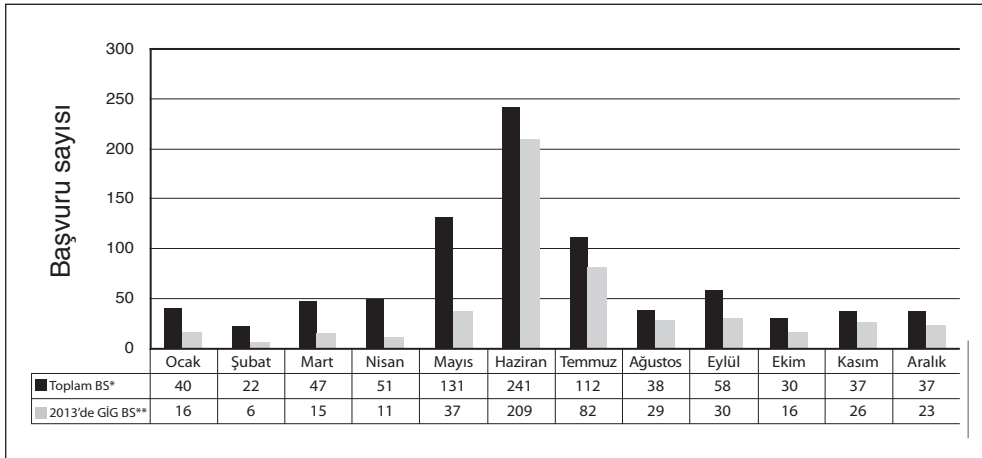
Tablo 2: 2013 yılında gözaltında işkence ve kötü muamelele maruz kaldığını belirterek başvuran kişilerin TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı ve toplam başvuru sayısına oranı

Temsilcilik	2013'te GİG* Başvuru	Toplam Başvuru	Toplam Başvuruya Oranı (%)
Adana	24	99	24
Ankara	69	90	77
Diyarbakır	15	170	9
İstanbul	345	398	87
İzmir	47	87	54
Toplam	500	844	59

*GİG: Gözaltında işkence ve kötü muamele gören

Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerimize yapılan başvuruların aylara göre dağılımı Grafik 1'de verilmiştir. Başvuruların 484'ü (%57) Mayıs, Haziran ve Temmuz ayında başvuruda bulunmuştur. 4.Yargı Paketi ile cezaevlerinden salıverilenler, engellenen 1 Mayıs Gösterileri ve Gezi Parkı Eylemleri, başvuru yoğunluğunun söz konusu üç aya dağılmasının başlıca nedenidir. Oranlara bakıldığında Mayıs ayında başvuranların toplam başvuru sayısına oranı %16 (bunların % 4'ü 2013 yılı içinde işkence gören), Haziran ayında başvuranların toplam başvuru sayısına oranı %29 (bunların %25'i 2013 yılı içinde işkence gören), Temmuz ayında başvuranların toplam başvuru sayısına oranı ise %13'tür ve bunların %10'unun 2013 yılı içinde işkence gören kişiler olduğu görülmektedir.

Grafik 1: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin aylara göre dağılımı



*BS: Başvuru sayısı **GİG: Gözaltında işkence ve kötü muamele gören

Vakfın çalışmalarından önceden haberdar olanlar (doğrudan başvuranlar) dışındaki kişiler bir kişi ya da kurumun yönlendirmesiyle tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine başvurumaktadırlar. Başvuruların bilgilendirilme kaynaklarına bakıldığında İnsan Hakları Derneği'nin (İHD) yönlendirmesiyle gelen başvuranların en fazla sayıda olduğu, bunu demokratik örgüt ve partiler kanalıyla yönlendirilenler ve TİHV başvurularının yönlendirmesiyle gelen başvuranların izlediği görülmektedir. 2013 yılında GiG'ler arasındaki dağılım da aynı şekilde gerçekleşmiştir. Başvuruların TİHV ile ilgili bilgilendirme kaynaklarının dağılımı tüm başvurular ve 2013 yılında gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirtenler için Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin tamamı ve 2013 yılında gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirtenler için bilgilendirilme kaynaklarına göre dağılımı

Başvuru Yolu	Tüm Başvurular	%	2013'de GiG	%
İHD Kanalıyla	225	30	211	42
Demokratik Örgüt ve/veya Partiler Kanalıyla	199	24	70	14
TİHV Başvurularının Önerisiyle	153	18	64	13
Doğrudan	109	13	60	12
Avukatlar Yoluyla	60	7	53	11
TİHV Gönüllülerinin Önerisiyle	40	5	25	5
TİHV Çalışanlarının Önerisiyle	23	3	13	3
Basın Aracılığıyla	3	1	4	1
Genel Toplam	844	100,0	500	100,0

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri'nin 2013 yılı içindeki çalışmalarına ilişkin değerlendirmenin kalan kısmı daha önceki yıllarda olduğu gibi iki bölüm halinde yapılacaktır. İlk bölümde 2013 yılı içinde başvuranların tümü, ikinci bölümde ise 2013 yılı içinde gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirterek başvuran 500 başvuru değerlendirilecektir. İkinci ve Gezi Parkı eylemlerine yer verdiğimiz üçüncü bölümle Türkiye'de işkence ile son durumun tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden 2013 yılına özgü değerlendirmelere ilk bölümden çok bu bölümlerde yer verilecektir.

I- TİM BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A- SOSYAL VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1- Yaş ve Cinsiyet:

2013 yılında merkezlere başvuran işkence mağdurlarının yaşları 2 ile 76 arasında dağılmaktadır. 2012 yılında bu dağılım 9 ile 76 yaş arasıydı. Başvuru yaşının bu denli

düşmesinin başlıca nedenlerinden biri kolluk kuvvetlerinin özellikle göz yaşartıcı kimyasal gazları hedef gözetmeksizin sokak ve caddelerin yanı sıra, metro girişleri, okullar, hastaneler vb kalabalıkların bulunduğu pek çok yerde aşırı/ölçsüz/orantısız kullanmasıdır.

Başvuruların yaş ortalaması ise 33,8'dir 2012 yılına göre (yaş ortalaması 31,8 idi) yaş ortalaması 2 yaş yükselmiştir. Yaş ortalamasında artış olmasının temel nedeni 18 yaş ve altında olan başvuruların sayısının önceki iki yılda olduğu gibi yine yaklaşık %5 gibi bir oranda daha azalmasıdır. 2010 yılında 0-18 yaş başvuru sayısı 50 ve oranı %14.6; 2011 yılında sayı 73 ve oranı %15,1, 2012 yılında sayı 50 oran ise %9,9'du.

18 yaş ve altından hala başvuru olmasının temel nedeni ise özellikle üniversite sınav sistemine karşı ve parasız eğitim talebinde bulunan lise öğrencilerine yönelik şiddetli müdahalelerdir.

Bu tablo başvurularımızın başvurdukları yıldaki yaşlarını ifade etmekte olup, işkence gördüğü yaşı, doğal olarak, doğrudan yansıtmamaktadır. Çocuk yaş grubundaki 37 kişi 2013 yılında işkence ve kötü muameleye maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Yine de yıllar içinde çocuk yaş grubundaki başvuruların artmasının nedenleri sadece 2013 yılı içinde işkence görenlerin değerlendirildiği ikinci bölümde yapmak daha doğru olacaktır.

Her yıl olduğu gibi 19-25 yaş grubunda yer alan başvurular en büyük kümeyi oluşturmaktadır. Bazı yıllarda başvurularımızın yarıya yakını 19-25 yaş grubunda iken 2011 ve 2012 yılındaki başvuru toplamının yaklaşık dörtte bir oranı bu grupta yer almaktaydı. 2013 yılında da başvuruların yine %24'ü (205 kişi) 19-25 yaş grubundadır

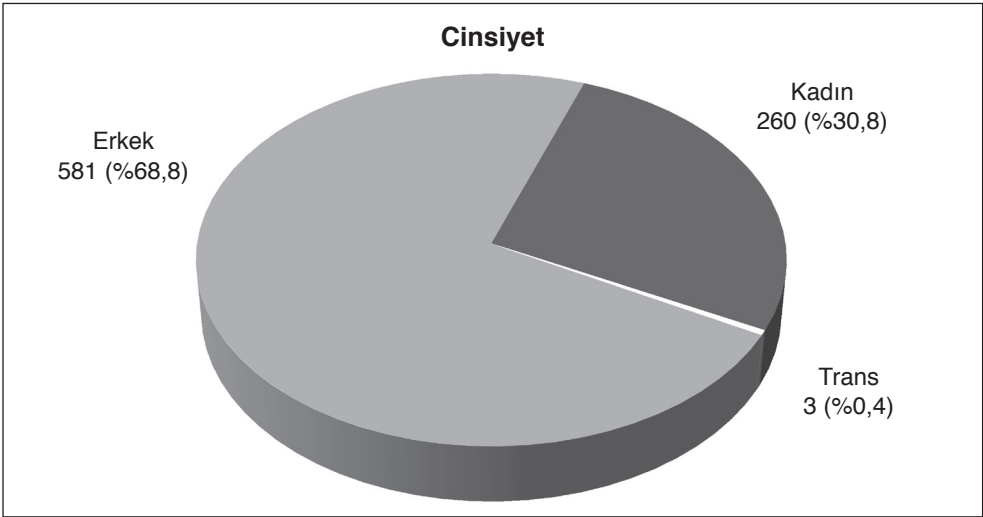
Tablo 4. 2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş Grubu	Başvuru Sayısı	%
0-18	43	5
19-25	205	24
26-30	152	18
31-35	139	16
36-40	88	10
41-45	53	6
46 ve üstü	164	19
Toplam	844	100,0

Başvuruların %29'u 25 yaşın altındadır. Bu oran 2010 yılında %42,9, 2011 yılında %37,6 ve 2012 yılında ise %37,8 idi. Başvuruların yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 4'de verilmiştir.

Başvuruların 581'i erkek (%68,8), 260'ı kadındır (%30,8) (Grafik 2). Kadın-erkek oranı yine geçen yıllarda olduğu gibi yaklaşık 1/3 oranında olmuştur. Ayrıca 2013 yılında 3 transkadın başvuruda bulunmuştur.

Grafik 2: 2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin cinsiyet kimliklerine göre dağılımı



2- Doğum Yeri:

2013 yılının başvuruları arasında Güneydoğu Anadolu ve Marmara Bölgesi doğumlular ilk iki sırada yer almıştır. Geçen yıl Marmara Bölgesi doğumlu başvuruların oranı %10 idi. Oranın artmasında temel neden 1 Mayıs ve Gezi Parkı eylemleri, dolayısıyla İstanbul Temsilciliği'ne yapılan başvuruların fazlalığıdır. Genellikle ilk iki sırada yer alan Doğu Anadolu Bölgesi doğumlular ise bu yıl üçüncü sırada. Yine de Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde doğanların toplamı, başvuruların hemen hemen yarısını (%43) oluşturmaktadır. İç Anadolu Bölgesi doğumluların bu yıl dördüncü sırada (%12) olduğunu görmekteyiz. Tüm başvuranlar içinde Akdeniz Bölgesi doğumlular %10'luk bir oranla beşinci sırada, Karadeniz ve Ege Bölgesi doğumlular ise %7'lik oranlarla pay almaktadır. Türkiye dışı doğumluların oranı ise %7'dir. Sığınmacı ve mültecilerin büyük çoğunluğunu oluşturduğu bu oran 2011 yılında %8, 2012 yılında %11 idi. Başvuruların doğum yerlerine göre dağılımı Grafik 3'de verilmiştir.

Doğum yerleri il düzeyinde ele alındığında başvurular arasında bu yıl en fazla İstanbul (98 kişi ile %12) doğumlu kişilerin bulunduğu görülmektedir. Bu durumun

nedeni yine yukarıda bahsedilen gerekçelerle açıklanabilir. İkinci sırada Şırnak doğumlular (64 kişi %8) ve hemen üçüncü sırada Diyarbakır doğumlular (63 kişi %7) yer almıştır. 10'ar kişiye kadar olan diğer illerin dağılımı ise şöyledir: Ankara (54 kişi %6), Mardin (45 kişi %5), İzmir (39 kişi %5), Tunceli (27 kişi %3), Adana (27 kişi %3), Mersin (25 kişi %3), Bitlis (21 kişi %2), Urfa (20 kişi %2), Siirt (18 kişi %2), Hatay (18 kişi %8), Sivas (15 kişi %2), Bingöl (14 kişi %2), Batman ve Hakkari (12'şer kişi %1'er oran), Muş (11 kişi %1), ve Tokat (10 kişi %1).

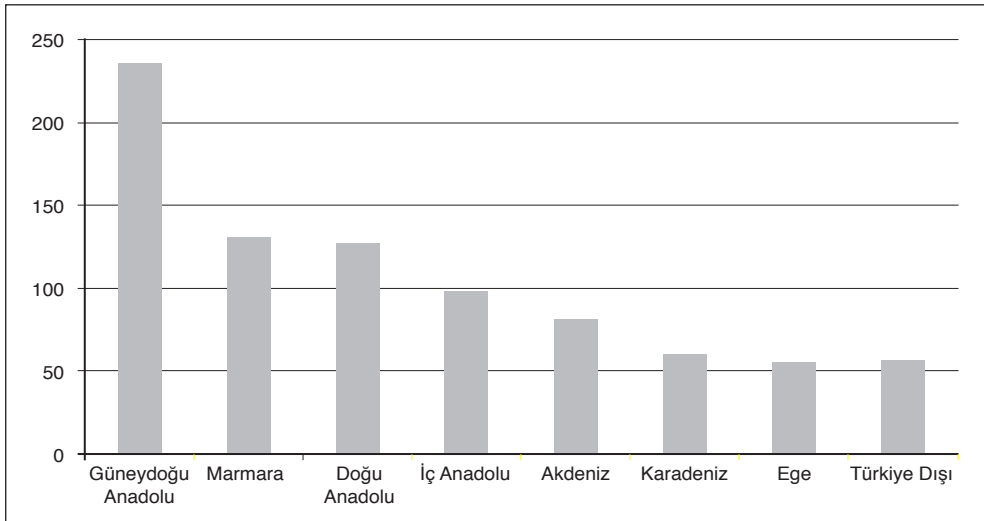
Başvurulara etnik kökenleri ile ilgili bir soru sorulmamakla beraber, doğum yerlerine göre dağılımda Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi doğumluların yüksek bir orana sahip olması (363 kişi, %43) Kürt Sorunu ile ilintili olarak işkence görenlerin sayısının yüksek olduğunu düşündürmektedir. Bu oran 2010 yılında 195 kişi ile %56,9, 2011 yılında 231 kişi ile %47,7, 2012 yılında ise 272 kişi ile %53,8 oranında idi.

Başvuranların anlatımlarından Akdeniz Bölgesi doğumlu başvuruların önemli bir kısmının da yerinden edilme sonrasında zorunlu göçe maruz bırakılan Kürt aileler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu veriler, Kürtlerin etnik kimlikleri nedeniyle karşılaştıkları siyasi baskı, ayrımcılık ve işkence uygulamaları sadece doğdukları bölgede değil göç ettikleri ve yaşamlarını sürdürmeye çalıştıkları yerlerde de sürdüğünü göstermektedir.

2013 yılı içinde Türkiye dışında doğan 56 başvurumuzdan 37'si sığınmacı veya mülteci ve 34'ü kendi ülkesinde işkence gördüğünü ifade etmiştir. Bu başvurularımızın çoğunluğunu yine geçen yıl olduğu gibi İran'dan gelenler (21 kişi) oluşturmaktadır.

Grafik 3: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin doğdukları bölgelere göre dağılımları



3- Öğrenim ve İş-Meslek Durumu:

Başvuruların 267'si (%31,9) lise mezunu; 205'i (%24,3) yüksekokul ya da üniversite mezunu; 129'u (%15,3) ortaokul mezunu; 117'si (%13,6) ilkokul mezunu; 58'i (%6,9) yüksekokul ya da üniversite terk, 41'inin (%4,9) okuma yazması yokken, 27'si ise (%3,2) okur-yazardır. Başvuruların öğrenim durumlarının daha ayrıntılı dağılımı Tablo 5'de verilmiştir. Yaşları 5 ve altında olan 3 çocuk, okuma-yazma bilmiyor olarak değerlendirmeye alınmıştır. Halen ilköğretim öğrencisi olan 6 kişi mezun olmadıkları için şu an buldukları sınıfa göre okuryazar ya da ilkokul mezunu ve üniversite öğrencisi olan 121 kişi de lise mezunu olarak değerlendirilmiştir. Aşağıda verilen dağılımın buna göre değerlendirilmesi daha uygun olacaktır.

Tablo 5: 2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin öğrenim durumlarına göre dağılımı

Öğrenim Durumu	Başvuru Sayısı	%	2012 Başvuru Sayısı	2012 %
Yüksekokul-Üniversite Mezunu	205	24,3	66	13,0
Yüksekokul-Üniversite Terk	58	6,9	24	4,7
Lise Mezunu	269	31,9	174	34,4
Ortaokul Mezunu	129	15,3	98	19,4
İlkokul Mezunu	115	13,6	98	19,4
Okur-yazar	27	3,2	30	5,9
Okuma-yazması yok	41	4,9	16	2,3
Toplam	844	100,0	506	100,0

Başvuruların başvurdukları sırada belirttikleri iş durumları incelendiğinde 296 kişinin (%35,1) görüşme yapıldığı sırada işsiz olduğu görülmektedir. (Raporun hazırlandığı döneme kadar geçen sürede işsizlik oranında meydana gelmiş olması muhtemel azalma veya artışlar dikkate alınmamıştır.) Bu oran 2012 yılında 229 kişi ile %45,3, 2011 yılında 201 kişi ile %41,5, 2010 yılında 164 kişi ile %47,8, 2009 yılında 147 kişi ile %36,2 idi.

2013 yılı başvurularında işsizlerin 40'ı (%13,5) yüksekokul ya da üniversite mezunu, 33'ü (%11,1) yüksekokul ya da üniversite terk, 67'si (22,6) ise lise mezunudur. 48'i (%16,2) ortaokul mezunu, 64'ü (%21,6) ilkokul mezunu, 17'si (%5,7) okur-yazar ve 27'si (%9,1) okuma yazması olmayanlardır. Ülkenin içinden geçtiği ekonomik darboğaz, her yıl artan cari açık ve genç nüfusa yeni istihdam alanlarının yaratılamaması TİHV başvurularına da yansımıştır. Yüksekokul-üniversite terk olup işsiz olanların oranında dramatik bir artış görülmektedir; 2012 yılında 15 kişiyle bu oran %6,6'ydı. Yine okuma yazması olmayan işsiz oranında belirgin bir artış göze çarpmaktadır; 2012 yılında 6 kişiyle oran %2,6'ydı. Diğer gruplarda ise artma ya da azalma yönünde hafif değişiklikler de vardır. Genel olarak son yıllarda ilk sıralarda yer alan gruplar arasındaki dağılımın hızlı bir şekilde değiştiği söylenebilir. Ülke

genelinde meslek grupları arasındaki bu hızlı değişimin nedeni meslek gruplarına, sendikal hareketlere yönelik yasal değişikliklerin yanı sıra, özellikle hükümet yetkililerinin dönem dönem çeşitli dezavantajlı grupları hedef alan söylemleri olabilir. Bu sene gerek siyasal gerek ekonomik veya diğer pek çok kimlik ve statü anlamında oldukça fazla çeşitlenme de dikkati çekmektedir. Bu da yasama, yürütme ve yargı uygulamalarına artık toplumun her kesiminin tepki gösterir olduğunun ve bu uygulamaları eleştiren herkesin Gezi Parkı Eylemlerinde olduğu gibi ister Kırklareli'nde, ister İstanbul'da veya Ankara'da olsun hedef haline geldiğinin bir göstergesidir.

Öğrencilerin dağılımına bakıldığında, yaş grupları dağılımında verilen ve 0-18 yaş grubunda yer alan 43 kişiden 28'inin ilk-orta öğretim, 2'sinin üniversite öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu yaş grubundaki başvuruların %25,6'sının (11 kişi) eğitimlerine devam etmedikleri görülmektedir. Bu oran 2012'de %52, 2011'de %60,3 idi. Oran ciddi bir biçimde düşmüş gibi görünse de bu grubun hala dörtte birinin eğitime devam etmediğini göstermesi açısından anlamlıdır. Eğitimin yarıda bırakılmasına zorunlu göçe maruz kalan Kürt ailelerin çocuklarının karşı karşıya kaldıkları sosyal ve ekonomik zorlukların yanı sıra başta Terörle Mücadele Yasası olmak üzere yasalardan kaynaklanan baskı ve tehditler neden olarak gösterilebilir. Bir başka neden de uzun tutukluluk süresi ve hükümlü olma halinden kaynaklanan hak yitimleri olabilir. Bu kategorideki başvuruların sosyal değerlendirmesi sırasında eğitime devam etmeme nedenlerini sorgulayacak bir yöntemin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca bu başvurulara sosyal destek sağlamaya yönelik programların geliştirilmesi de en az rehabilitasyon desteği kadar önem arz etmektedir.

Başvuruları mesleki olarak değerlendirdiğimizde ortaya çıkan tablo aşağıdaki gibidir. Basın-yayın çalışanlarının sayısı 37 kişiyle önceki yıllarla kıyaslanamayacak kadar artmıştır (2012 yılında 7 kişi, 2011 ve 2010 yılında 4'er kişi). Bu durum son dönemde çok sık ifade edildiği gibi toplumsal gösterilerde, bilhassa da Gezi Parkı Eylemlerinde kolluğun müdahale esnasında basın-yayın çalışanlarını nerdeyse doğrudan hedef almasından kaynaklanmaktadır.

2013 de TİHV'e başvuran sanatçılarda da bir artış görülmektedir (25 kişi ile %3 oranında). Bu durum Gezi Parkı Protestolarına katılım ve toplumsal muhalefetteki çeşitliliğin bir göstergesi sayılabilir. Başvuruların iş durumları ayrıntılı olarak Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6: 2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin iş-meslek durumlarına göre dağılımı

İş veya Meslek	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
İşsiz	296	229	35,1	45,3
Üniversite öğrencisi	131	73	15,5	14,4
Özel sektörde büro işi (sekreter, bankacı vb.)	70	16	8,3	3,2
Esnaf, turizmci vb. (kendi işinde çalışıyor)	58	24	6,9	4,7
İlk-orta öğrenim öğrencisi	40	23	4,7	4,5
Gazeteci-televizyoncu	37	7	4,4	1,4
Özel sektörde sanayi işçisi	32	30	3,8	5,9
Emekli	31	12	3,7	2,4
STK çalışanı	31	10	3,7	2,0
Sanatçı	25	5	3,0	1,0
İnşaat işçisi	14	16	1,7	3,2
Öğretmen	11	9	1,3	1,8
Ev kadını	11	17	1,3	3,4
Kamu kuruluşunda büro işi (sekreter, bankacı vb.)	11	8	1,3	1,6
Mühendis	10	2	1,2	0,4
Avukat	9	8	1,1	1,6
Öğretim elemanı	8	1	0,9	0,2
Kamu kuruluşunda sanayi işçisi	5	3	0,6	0,6
Tarım işçisi	4	1	0,5	0,2
Seyyar satıcı	2	7	0,2	1,4
Çiftçi, balıkçı vb.	2	2	0,2	0,4
Hemşire	2	1	0,2	0,2
Mimar	1	2	0,1	0,4
Doktor	1	-	0,1	-
0-5 Yaş Çocuk	2	-	0,2	-
Genel Toplam	844	506	100,0	100,0

B- İŞKENCE SÜRECİ

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri'ne 2013 yılında işkence ve kötü muamele gördüklerini ifade ederek başvuran 844 kişinin son işkence gördükleri yıla bakıldığında 537 kişinin 2013 yılı içinde işkence gördükleri anlaşılmaktadır. Bunun yanında 230 kişinin 2012-2008 yıllarında, 29 kişinin 2007-2001 yıllarında, 48 kişinin ise 2001 ve öncesinde işkenceye maruz kaldığı görülmektedir. 2006 yılından bu yana işkence gördükleri yıl içinde başvuranların oranı %65-70 arasındadır. Her ne kadar son iki yıldır bu oran %50 civarına düşmüşse de 2013 yılında, özellikle de Mayıs-Ekim döneminde, toplumsal muhalefetteki yükselişe paralel olarak kolluğun yoğunlaşan şiddeti sonucunda bu oran %64 olmuştur. 2011-2012 yıllarında

başvurularımızın yaklaşık yarısının işkence gördükten bir ya da birkaç yıl sonra başvurularının nedenlerine yönelik geriye dönük titiz bir çalışma yürütmeye ihtiyaç vardır. Başvuruların belirttikleri son işkence tarihinin yıllara göre dağılımı Tablo 7'de verilmektedir.

Tablo 7: 2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin belirttikleri son işkence tarihinin yıllara göre dağılımı

Son İşkence Tarihi	Başvuru Sayısı
2000 ve öncesi	48
2001	1
2002	3
2003	1
2004	2
2005	6
2006	7
2007	9
2008	27
2009	24
2010	32
2011	59
2012	88
2013	537
Toplam	844

1- Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreci:

2013 yılında TİHV'ye başvuranların 805'i (%95,4) siyasi (bu oran geçen yıl %86,6, 2011 yılında %88,4, 2010 yılında %83,4 idi) nedenlerle, 33'ü (%3,9) adli nedenlerle (bu oran 2012 yılında %11,5, 2011 yılında %11 ve 2010 yılında 14,3 idi), 4 kişi (%0,5) cinsiyet kimliği ve 2 kişi (0,2) sığınmacılık nedeniyle işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir.² Adli nedenlerle gözaltına alınan kişilerin tüm başvurular arasındaki oranı yıllar içinde az da olsa artış gösterirken (2004'de %8,6, 2005'de %5,2, 2006'da %11,7 ve 2007'de %13,8, 2008 ve 2009'da %18 2010 yılında %16,7, 2011 yılında %11,6 ve 2012 yılında %13,5 civarındaydı), bu yıl başvuran sayısında geçen yıla göre %7,6 oranında bir düşüş göze çarpmaktadır. Bu düşüşün başlıca nedeni olarak yine 2013 yılında özellikle de Mayıs-Ekim döneminde toplumsal hareketlilikteki artışın olduğunu söyleyebiliriz.

² Sığınmacı veya mülteci başvuruların geldikleri ülkelerde siyasi veya adli nedenlerle gördükleri işkence ve kötü muamele uygulamaları bahsi geçen kategoriye dâhil edilmiş olup, Türkiye'de sığınmacı veya mülteci kimliğinden dolayı işkence veya kötü muamele görenler diğer kategoriye alınmıştır.

Son yıllarda genel olarak dikkati çeken gözaltı sürelerinde belirgin azalma 2013 yılı içinde söz konusudur. 2013 yılında 24 saatten daha az süren gözaltı olayı %62,8 ile hem geçmiş yıllara hem de yıl içindeki diğer sürelerle göre en yüksek orana sahiptir.

Başvuruların son yaşadıkları gözaltı sürelerinin dağılımına bakıldığında 530 kişinin (%62,8) 24 saatten az (2012 yılında 246 kişi ile %48,6); 60 kişinin (%7,1) 2 gün (2012 yılında 55 kişi ile %10,9); 46 kişinin (%5,5) 3 gün (2012 yılında 50 kişi ile %9,9) ve 131 kişinin (%15,5) 4 gün (2012 yılında 87 kişi ile %17,2) gözaltında kaldığı görülmektedir. Son gözaltı sürelerinin dağılımı Tablo 8'de verilmiştir

Tablo 8: 2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltı sürelerine göre dağılımı

Son Gözaltı Süresi	Başvuru Sayısı	%
24 saatten az	530	62,8
24-48 saat	60	7,1
49-72 saat	46	5,5
73-96 saat	131	15,5
5-7 gün	18	2,1
8-15 gün	17	2,0
16-30 gün	22	2,6
1 aydan fazla	20	2,4
Toplam	844	100,0

Başvuruların gözaltına alındıkları yerler incelendiğinde 569 kişinin (%67,4) sokaktan veya başka bir açık alandan (2012 yılında 281 kişi ile %55,5), 175 kişinin (%20,7) evden (2012 yılında 126 kişi ile %24,9) gözaltına alınmış olduğu görülmektedir. Başvuruların son gözaltına alındıkları yerlerin dağılımı Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: 2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltına alındıkları yerlere göre dağılımı

Son Gözaltına Alındığı Yer	Başvuru Sayısı	%
Sokaktan veya açık alandan	569	67,4
Evden	175	20,7
Resmi kurumdan	34	4,0
İşyerinden	31	3,7
Kurumdan (dergi, dernek vb.)	13	1,5
Diğer	19	2,3
Bilinmiyor	3	0,4
Toplam	844	100,0

Tablo 8 ve Tablo 9'un verileri ile aşağıdaki ele alınan Tablo 11'in verileri birlikte değerlendirildiğinde uyumlu ve birbirini destekler mahiyette oldukları görülmektedir. 24 saatten daha az süren gözaltı süresi (Tablo 8), sokaktan ve açık alandan gözaltına alınma (Tablo 9) ve sokakta ve açık alanda yapılan işkence (Tablo 11) oranlarının en yüksek seviyede olması açıkça son yıllarda büyük bir artış gösteren kayıt dışı gözaltı ve bu sırada yapılan işkence ve kötü muamele uygulamasının bir ifadesidir. En uç ve yaygın örnekleri Gezi Parkı Eylemleri sırasında görülen bu uygulamada kolluk güçleri yakalama işlemi yapmış olmasına karşın, kişileri araçlarda, açık alanlarda ya da resmi gözaltı mekânı olmayan kapalı alanlarda beklettikten sonra resmi gözaltı işlemi yapmadan, kimlik kontrolü ve kamera çekimi sonrasında işkence ve kötü muamele uygulayıp serbest bırakmaktadır. Bu, başka bir ifadeyle işkencenin sokağa taşmasıdır. Güncel gelişmelerle birlikte bu durum ikinci bölümde daha kapsamlı biçimde değerlendirilecektir.

Başvuruların gözaltına alındıkları saat dağılımı Tablo 10'da verilmiştir. Başvuruların büyük çoğunluğu (%61,4) gündüz saatlerinde gözaltına alınmışken %18,2'si gece yarısından sonra gözaltına alınmıştır. Başvuruların ifadelerinden elde edilen bilgilere göre zaman dilimine bakılmaksızın evden yapılan gözaltına alma uygulamasının kendilerini ve aynı evde yaşayan ailelerini ya da arkadaşlarını huzursuz etme, korkutma ve/veya cezalandırma amacıyla yapıldığını düşündürmektedir. Bu dağılımın 2013 yılı içinde gözaltına alınarak işkence ve kötü muameleye maruz kalanlar için nasıl olduğuna ve buna ilişkin yoruma ikinci bölümde yer verilecektir.

Tablo 10: 2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltına alındıkları saate göre dağılımı

Son Gözaltına Alındığı Saat	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
08:00 – 18:00	518	355	61,4	70,2
18:00 – 24:00	151	61	17,9	12,1
24:00 – 08:00	154	90	18,2	17,8
Bilinmiyor	21	0	2,5	0
Toplam	844	506	100,0	100,0

Başvuruların son yaşadıkları gözaltı sırasında işkence gördükleri yerlerin dağılımına bakıldığında (Tablo 11) 242 kişinin (%28,7) emniyet müdürlüğünde, 410 kişinin (%48,6) sokakta veya açık alanda, 43 (%5,1) kişinin polis karakolunda işkence gördüğü anlaşılmaktadır.

2012 yılında 207 kişi (%40,9) emniyet müdürlüğünde, 113 kişi (%22,3) sokakta veya açık alanda, 41 (%8,1) kişi polis karakolunda işkence gördüğünü belirtmişti.

2011 yılında ise 226 kişi (%46,7) emniyet müdürlüğünde, 71 (%14,7) kişi sokakta veya açık alanda, 58 (%12) kişi polis karakolunda işkence gördüğünü belirtmişti.

2010 yılında başvurular arasında 157 kişinin (%45,8) emniyet müdürlüğünde, 71 (%20,7) kişinin sokakta veya açık alanda, 45 (%13,1) kişinin polis karakolunda işkence gördüğü belirlenmişti.

Önceki yıllarda %15-22 arasında görülen sokakta veya açık alanda işkence görme oranı 2013 yılında bu yılın kendine özgü koşulları nedeniyle de %48,6 ile en yüksek seviyededir. Ancak bu durum, yukarıda da değinildiği gibi işkence konusunda son yıllarda artan bir eğilime de işaret etmektedir: Artık işkence yasağından ve önleme yükümlülüğünden kaçınmanın bir yolu olarak işkence uygulamaları resmi gözetli işlemlerinin öncesinde yapılmaktadır.

Bununla birlikte bu yıl da emniyet müdürlüklerinde işkence görme oranı oldukça yüksektir. Geçmiş yıllarda işkence görüp daha sonra başvuran kişilerin de bu bölümde değerlendirildiği göz önüne alındığında emniyet müdürlüklerinin yüksekliğinin geçmiş yıllardan kaynaklandığı bu yıl çok daha net görülmektedir.

Emniyet müdürlüklerinin ilk sıralarda yer alması uzun yıllardır işkence uygulamalarının daha çok üst düzey merkezlerde, genellikle Terörle Mücadele, Çevik Kuvvet, Özel Harekât gibi eğitilmiş özel sorgulama ekipleri tarafından yapıldığı görüşünü desteklemektedir.

Tablo 11: 2013 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözetiminde işkence gördüğü yerlere göre dağılımı

Son Gözetiminde İşkence Gördüğü Yer	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Sokakta veya açık alanda	410	113	48,6	22,3
Emniyet Müdürlüğünde	242	207	28,7	40,9
Polis Karakolunda	43	41	5,1	8,7
Araç içinde	29	37	3,4	7,3
Jandarma Karakolunda	8	9	0,9	1,8
Jandarma Komutanlığında	19	8	2,3	1,6
Evde/işyerinde	13	3	1,5	0,6
Diğer	29	49	3,4	9,7
Bilmiyor/Hatırlamıyor	14	8	1,7	1,6
Boş*	37	31	4,4	6,1
Toplam	844	506	100,0	100,0

*Son yaşadığı gözetim sırasında işkence görmeyen kişiler (önceki gözetimlerde ya da cezaevinde yaşadıkları işkence nedeniyle başvurmuşlardır)

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı yerin bölgesel dağılımına bakıldığında (Tablo 12) geçen yıla benzer bir sıralama görülmekle birlikte İç Anadolu Bölgesi'nin iki sıra yukarıya çıktığı belirlenmiştir.

Tablo 12: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltında yaşadıkları işkencenin bölgelere göre dağılımı

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Bölge	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Marmara	376	169	44,5	33,4
Güneydoğu Anadolu	129	86	15,3	17
Akdeniz	91	79	10,8	15,6
İç Anadolu	84	19	10,0	3,8
Ege	69	49	8,2	9,7
Doğu Anadolu	18	19	2,1	3,8
Karadeniz	2	4	2,1	0,8
Türkiye Dışı	38	50	4,5	9,9
Boş*	37	31	4,4	6,1
Toplam	844	506	100,0	100,0

*Son yaşadığı gözaltı sırasında işkence görmeyen kişiler (önceki gözaltı süreçlerinde ya da cezaevinde yaşadıkları işkence nedeniyle başvurmuşlardır)

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı yerin dağılımına iller bazında bakıldığında (Tablo 13) ise İstanbul yine ilk sırada yer alırken, Ankara'nın, 2012 yılında sıralamada altıncı iken bu yıl ikinci sıraya yerleştiği görülmektedir. Elbette bunda Gezi Parkı Eylemleri nedeniyle yapılan başvuruların etkisi bulunmaktadır. Diyarbakır ve İzmir yine 2012 yılındaki gibi üçüncü ve dördüncü sırada yer almıştır. Geçen yılki değerlendirmede alt sıralarda yer alan Şırnak'ın bu yıl beşinci sırada yer almasının nedeni ise Diyarbakır'da oluşturulan gezici sağlık heyetinin Roboski Köyü'ne yaptıkları ziyarettir.

Tablo 13: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltında işkence gördükleri yerin illere göre dağılımı (üçten fazla olgunun görüldüğü iller baz alınarak)

Son Gözaltında İşkence Gördüğü İl	Başvuru Sayısı	%
İstanbul	371	44,0
Ankara	79	9,4
Diyarbakır	59	7,0
İzmir	58	6,9
Şırnak	50	5,9
Adana	42	5,0
Mersin	34	4,0
Hatay	10	1,2
Aydın	9	1,1

Tablo 13 devam

Hakkari	8	0,9
Şanlıurfa	6	0,7
Batman	6	0,7
Antalya	4	0,5
Van	4	0,5
Mardin	4	0,5
Siirt	3	0,4
Konya	3	0,4
Kocaeli	3	0,4
Diğer iller	16	1,9
Türkiye dışı	38	4,5
*Boş	37	4,4
Toplam	844	100,0

**Son yaşadığı gözaltı sırasında işkence görmeyen kişiler (önceki gözaltı süreçlerinde ya da cezaevinde yaşadıkları işkence nedeniyle başvurmuşlardır)*

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı merkezlere ayrıntılı olarak bakıldığında (Tablo 14) 2010 ve 2011 yılında ilk sırada yer alırken 2012 yılında dördüncü sıraya yerleşen İstanbul Terörle Mücadele Şubesi'nin (TMŞ) bu yıl ikinci sırada, 2012 yılında üçüncü sırada yer alan Adana Emniyet Müdürlüğü'nün ise ilk sırada yer aldığı (27 kişi %3,2) görülmektedir. Mersin Emniyet Müdürlüğü de üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 14: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin yaşadıkları son işkencenin yapıldığı merkezlere göre dağılımı (iki ve daha fazla olgu görülen merkezler baz alınarak)

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Merkez	Başvuru sayısı	%
Adana Emniyet Müdürlüğü	27	3,2
İstanbul TMŞ	22	2,6
Mersin Emniyet Müdürlüğü	19	2,3
Diyarbakır TMŞ	18	2,1
Cizre Emniyet Müdürlüğü	17	2,0
İstanbul Vatan Emniyet Müdürlüğü	15	1,8
İzmir Bozyaka TMŞ	15	1,8
Ankara Emniyet Müdürlüğü	12	1,4
Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü	11	1,3
Aydın Emniyet Müdürlüğü	7	0,8

Tablo 14 devam

Diyarbakır Polis Okulu	7	0,8
İzmir Emniyet Müdürlüğü	6	0,7
Şırnak Jandarma Komutanlığı	6	0,7
Bismil İlçe Emniyet Müdürlüğü	5	0,6
Mersin TMSŞ	5	0,6
İstanbul Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şube	5	0,6
İstanbul Emniyet Müdürlüğü	4	0,5
Uludere Jandarma Komutanlığı	4	0,5
Şırnak TMSŞ	3	0,4
Siirt TMSŞ	3	0,4
Adana TMSŞ	3	0,4
Batman Emniyet Müdürlüğü	2	0,2
Şehitlik Polis Karakolu	2	0,2
Siverek Emniyet Müdürlüğü	2	0,2
Hatay Emniyet Müdürlüğü	2	0,2
Cizre Jandarma Bölük Komutanlığı	2	0,2
Bağlar 10 Nisan Polis Karakolu	2	0,2
Uludere Emniyet Müdürlüğü	2	0,2
Batman Şehit Özkan Polis Karakolu	2	0,2
Ankara TMSŞ	2	0,2
Yüksekova Emniyet Müdürlüğü	2	0,2
Diğer Emniyet Müdürlüğü ve TMSŞ	24	2,8
Diğer Polis Karakolu	22	2,7
Diğer Jandarma Karakolu/Komutanlığı	9	1,1
Türkiye Dışı	23	2,7
Bir Merkezde İşkence Görmedim Diyenler*	471	55,8
Boş**	37	4,4
Bilmiyor/Hatırlamıyor	24	2,8
Toplam	844	100,0

*Sokakta veya açık alanda, evde, araç içinde ve diğer yerlerde işkence görenler

**Son yaşadığı gözaltı sırasında işkence görmeyen kişiler (önceki gözaltı süreçlerinde ya da cezaevinde yaşadıkları işkence nedeniyle başvurmışlardır).

Başvuruların son gözaltında gördükleri işkence yöntemlerinin dağılımı Tablo 15'de verilmiştir (Bu değerlendirme 844 kişi arasında son yaşadığı gözaltı sırasında işkence görmeyen 37 kişi dışında kalan 807 kişi üzerinden yapılmıştır). Bu konunun da güncel gelişmeler ışığında değerlendirilmesinde yarar olacağı için yoruma ikinci bölümde yer verilecektir.

Tablo 15: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözetiminde gördükleri işkence yöntemlerine göre dağılımı

İşkence Yöntemi	Başvuru sayısı	%
Hakaret	405	50,2
Dayak	388	48,1
Aşağılama	386	47,8
Kimyasal maddelere maruz bırakma	381	47,2
Kendisine yönelik diğer tehditler	232	28,7
Diğer	208	25,8
Öldürme tehdidi	163	20,2
Basıncılı/soğuk su	142	17,6
Yakınlarına yönelik tehditler	101	12,5
Yeme içmenin kısıtlanması	99	12,3
Vücudun tek bir noktasına sürekli vurma	89	11,0
Anlamsız istemlere itaat etmeye zorlama	88	10,9
İşeme ve dışkılamanın engellenmesi	86	10,7
Uyutmama	76	9,4
Hücrede tecrit	73	9,0
Ajanlık teklifi	68	8,4
Cinsel taciz	67	8,3
Gözbağı	64	7,9
Sözlü cinsel taciz	62	7,7
Soyma	59	7,3
Soğuk ortamda bekletme	55	6,8
İşkenceye görsel/işitsel tanıklık ettirme	55	6,8
Havasız bırakma	40	5,0
Falaka	38	4,7
Diğer pozisyonel işkenceler	36	4,5
Askı	35	4,3
Elektrik	32	4,0
Yakınlarının yanında işkence yapma	31	3,8
Fiziksel cinsel taciz	31	3,8
Saç, sakal, bıyık yolma	31	3,8
Haya burma	25	3,1
Yalancı infaz	21	2,6
Düz askı ya da çarmıh	21	2,6
Gürültülü müzik ve marş dinletme	18	2,2

Filistin askısı	17	2,1
Aşırı fiziksel aktiviteye zorlama	17	2,1
Zorla tıbbi müdahale	13	1,6
Ayaktan ters askı	13	1,6
Tecavüz	13	1,6
Yakma	13	1,6
Makat araması	9	1,1
Vajina araması	1	0,1
Genel toplam	3802	4,7*

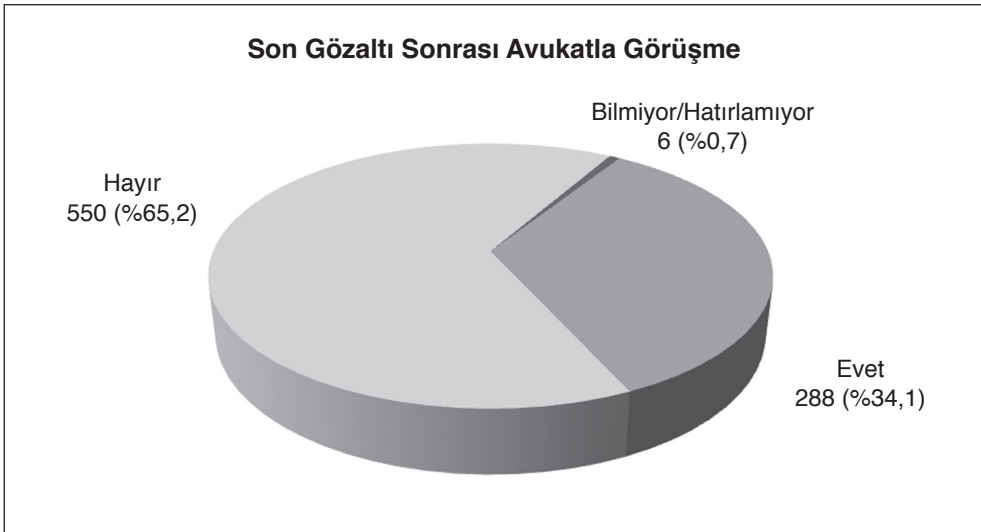
*Bir kişinin maruz kaldığı ortalama işkence yöntemi sayısı

2- Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar:

2013 yılındaki başvuruların 288'i (%34,1) yaşadıkları son gözaltı sırasında bir avukatla görüşebildiklerini bildirmişlerdir. 2011 yılında bu rakam 265 kişi (%54,8) ve 2012 yılında 261 kişi (%51,6) idi (Grafik 4). Daha önce de belirtildiği üzere özellikle İstanbul'daki 1 Mayıs gösterileri ile yurt geneline yayılan Gezi Parkı Eylemleri sırasında yapılan kayıt dışı gözaltılar, avukat ile görüşme oranında görülen bu düşüşün nedeni olabilir.

Uygulamanın son durumuna ilişkin bilgi, sadece 2013 yılında işkence ve kötü muameleye maruz kalanların verilerinin değerlendirildiği ikinci bölümde yer alacaktır.

Grafik 4: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltında avukatla görüşebilme oranları



Yaşadıkları son gözaltı sonrasında savcılığa çıkarılmadan serbest bırakılan başvuru sayısı 475'dir (%56,3). 2012 yılında bu sayı 177 kişi ile %35 oranındaydı. 98 kişi (%11,6) çıkarıldıkları savcılık ya da mahkeme tarafından serbest bırakılmıştır (Tablo 16). 2012 yılında bu sayı 135 başvuru ile %26,7 oranındaydı. Yine geçen yıl olduğu gibi 2013 yılında da başvuruların %67,9'u gözaltı sonrasında tutuklanmalarını gerektiren bir suçlamayla karşılaşmamışlardır ki 2012 yılında bu oran %70'ten fazlaydı.

Tablo 16: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltı sonrası durumlarına göre dağılımı

Son Gözaltı Sonrası Durum	Başvuru Sayısı	%
Savcılığa Çıkarılmadan Serbest Bırakıldı	475	56,3
Savcılıktan ya da Mahkemeden Serbest Bırakıldı	98	11,6
Tutuklandı	270	32,0
Bilmiyor/Hatırlamıyor	1	0,1
Toplam	844	100,0

Son gözaltı sonrası dava süreci incelendiğinde (Tablo 17) başvuruların hemen hemen yarısını oluşturan 421 kişi (%49,9) hakkında dava açılmamıştır. Bu sayı 2012 yılında 168 kişi (%33,2) ve 2011 yılında ise 130 kişi %26,9 idi.

154 başvuru (%18,2) hakkında açılan davalar mahkûmiyetle sonuçlanırken (2012 yılında 134 başvuru %26,5; 2011 yılında 142 başvuru %29,3 ve 2010 yılında 80 başvuru %23,3), 163 başvuru (%19,3) hakkında açılan davaların ise sürdüğü görülmektedir (2012 yılında 142 başvuru %28,1 ve 2011 yılında 120 başvuru, %24,8).

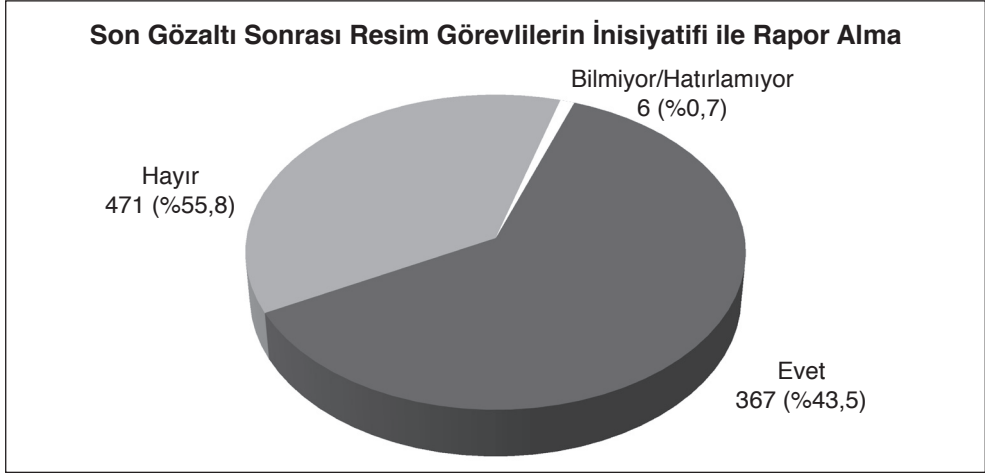
Yine Grafik 4 ile Tablo 16 ve 17'nin verileri birlikte değerlendirildiğinde gözaltına alma işlemlerinin amaç dışı ve keyfi olarak uygulandığı ve işkenceyi önleme konusunda usul güvencelerine özen gösterilmediği açıkça görülmektedir.

Tablo 17: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı

Son Gözaltı Sonrası Dava Süreci	Başvuru Sayısı	%
Dava Açılmadı	421	49,9
Dava Açıldı, Sürüyor	163	19,3
Dava Açıldı, Mahkumiyet ile Sonuçlandı	154	18,2
Dava Açılıp Açılmadığı Bilinmiyor	88	10,4
Dava Açıldı, Beraat ile Sonuçlandı	12	1,4
Dava Açıldı, Sonucu Bilinmiyor	6	0,7
Toplam	844	100,0

2013 yılında yaşadıkları son gözaltı sonrasında yasal düzenlemenin gereği olarak gözaltına alındığında ve gözaltı sonunda resmi görevlilerin inisiyatifiyle sağlık kontrolü yapılan ve adli rapor alan başvuru sayısı 367'dir (%43,5) (Grafik 5). Bu sayı 2012 yılında 313 kişi ile %61,9 oranındaydı.

Grafik 5: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin yaşadıkları son gözaltı sonrasında resmi görevlilerin inisiyatifi ile adli rapor alma durumlarına göre dağılımı



Bu 367 başvurunun 239'unun (%65,1) adli muayenesi hastanelerde, 78'inin (%21,3) adli muayenesi adli tıp şube müdürlüklerinde, 6'sının (%1,6) adli muayenesi ise Adli Tıp Kurumu'nda yapılmıştır. Bir başka deyişle adli rapor alan başvuruların %88'i konunun uzmanı olan kişilerce muayene edilerek haklarında rapor düzenlenmiştir. (Tablo 18). Ancak aşağıda Tablo 19 da aktarılan verilerden de görülebileceği gibi bu raporlar yüksek oranda sorunludur.

Ayrıca 104 kişi son gözaltı süreci sonrasında kendi istekleri ile adli rapor almış bunlar arasından 57 kişi suç duyurusunda bulduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 18: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltı sonrası adli muayenelerinin yapıldığı yerlere göre dağılımı

Son Gözaltı Sonrası Adli Muayenenin Yapıldığı Yer	Başvuru Sayısı	%
Hastane	239	65,1
Adli Tıp Şube Müdürlüğü	78	21,3
Sağlık Ocağı	32	8,7
Adli Tıp Kurumu	6	1,6
Gözaltında Tutulduğu Yer	3	0,8
Bilmiyor/Hatırlamıyor	9	2,5
Toplam	367	100,0

Gözaltı sonrasında adli muayenesi yapılan 367 başvuruya adli muayene süreciyle ilgili değerlendirmeleri sorulduğunda önceki yıllara benzer veriler elde edilmiştir. Yine başvuruların yaklaşık yarısı adli muayene sırasında güvenlik güçlerinin dışarı çıkarılmadığını (182 kişi, %49,6), adli hekimin yakınmaları dinlemediğini (195 kişi, %53,1), adli hekimin öykü almadığını (219 kişi, %59,7) ve adli hekimin gerektiği gibi muayene etmediğini (228 kişi, %62,1) söylemiştir. Adli muayene götürülen başvuruların yaklaşık üçte biri (110 kişi, %30) bulgularla uyumlu rapor düzenlendiğini ifade ederken, dörtte biri (93 kişi, %25,3) raporla ilgili bilgisi olmadığını ifade etmiştir. 164 (%44,7) başvuru ise bulgularla uyumlu rapor düzenlenmediğini belirtmiştir (Tablo 19).

Bu veriler, işkencenin belgelenmesi ve rapor edilmesinde dolayısıyla da önlenbilmesinde en önemli mekanizmalardan birisi olan adli muayenelerinin gerektiği gibi kullanılmadığını ve Adli Tıp Kurumu haricinde bağımsız adli muayenelerin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 19: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin gözaltı sonrası adli muayene süreci ile ilgili değerlendirmelerine göre dağılımı

Adli Muayene ile İlgili Değerlendirmeler	Evet	%	Hayır	%	Bilmiyor/ Hatırlamıyor	%	Toplam	%
Adli muayene sırasında güvenlik güçleri dışarı çıkarıldı mı?	168	45,8	182	49,6	17	4,6	367	100,0
Adli hekim yakınmaları dinledi mi?	163	44,4	195	53,1	9	2,5	367	100,0
Adli hekim öykü aldı mı?	140	38,1	219	59,7	8	2,2	367	100,0
Adli hekim gerektiği gibi muayene etti mi?	128	34,9	228	62,1	11	3,0	367	100,0
Adli hekim bulgulara uyumlu rapor düzenledi mi?	110	30,0	164	44,7	93	25,3	367	100,0

Başvurulardan sadece 30'u (%3,6) mahkeme ya da savcılıktaki sorgusu sırasında kendisine işkence yapıldığını ifade etmiş, 136'sı (%16,1) ise ayrı bir dilekçe ile savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur. 655 kişi (%77,6) işkence gördüğüne dair herhangi bir suç duyurusunda bulunmadığını bildirmiştir. 20 (%2,4) kişi ise Vakfımızın yönlendirmesiyle suç durumunda bulunmuştur.

3- Cezaevi Süreci:

Tüm başvurular içinde 291 (%34,5) kişi cezaevi öyküsü olduğunu belirtmiştir. Bu başvurulardan 278'i (%32,9) son yaşadıkları gözaltından sonra tutuklanarak cezaevine gönderilmişlerdir. Bu kişilerin cezaevinde geçirdikleri süre ise 1 ay ile 240 ay arasında değişmektedir. Cezaevi öyküsü bulunan 291 başvurunun cezaevinde kaldıkları toplam süre dağılımı Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin cezaevinde kaldıkları sürelerle göre dağılımı

Toplam Cezaevi Süresi	Başvuru Sayısı	%
0-2 ay	9	3,1
3-12 ay	84	28,9
13-36 ay	95	32,6
37-60 ay	56	19,2
61-84 ay	21	7,2
85-108 ay	8	2,7
109-132 ay	7	2,4
11-20 yıl	7	2,4
20 yıldan uzun	4	1,4
Toplam	291	100,0

Cezaevi öyküsü olan 291 başvurunun tahliye olduktan ne kadar süre sonra TİHV'e başvurdukları incelendiğinde, 97 kişinin (%33,3) bir aydan kısa bir süre içinde, 128'inin (%44) 1-12 ay içinde, diğerlerinin ise (66 kişi, %22,7) bir yıldan daha uzun bir süre geçtikten sonra TİHV'e başvurdukları görülmektedir. Bu veriler kişilerin cezaevinden çıktıktan sonra TİHV'e ya da başka ilgili sağlık birimlerine daha kısa sürede başvuramalarının nedenleri üzerine kapsamlı bir şekilde çalışma yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Cezaevinden çıkan 177 kişinin (%60,8) tutuksuz yargılanmak üzere (2012 yılında 93 kişi ve %42,3), 64 kişinin (%22) ceza süreleri dolduğu için tahliye edildiği görülmektedir (2012 yılında 81 kişi ve %36,8) (Tablo 21).

Tablo 21: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine cezaevinden çıkarak başvuran kişilerin tahliye nedenlerine göre dağılımı

Cezaevinden Tahliye Şekli	Başvuru Sayısı	%
Tutuksuz Yargılanmak Üzere	177	60,8
Ceza Bitimi	64	22,0
Af / Şartlı Salıverilme	33	11,3
Beraat	15	5,2
Sağlık Nedeni ile Erteleme	2	0,7
Toplam	291	100,0

Cezaevlerindeki izolasyon uygulamaları F tipi cezaevleri ile sınırlı olmasa da F tipi cezaevinde bulunan başvurular, daha ağır izolasyon koşullarına maruz kalmaları nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Cezaevi öyküsü olan 291 kişi içinde F tipi cezaevinde kalan başvuru sayısı 90'dur (%30,9). Bu kişilerin F tipi cezaevinde kaldığı süre 1 ayla 10 yıl arasında değişmektedir. Cezaevi öyküsü olan 291 kişi içinde 38 kişi (%13,1) tek kişilik hücrede tutulmuş, ayrıca bu 291 kişiden 32 kişi (%11) 1 günle 120 gün arasında değişen sürelerle herhangi bir nedenle tecritte tutulmuşlardır.

Başvurularımız arasında F tipi cezaevinde ve/veya tek kişilik hücrede de tutulan kişilerin varlığı devam etmektedir. Ayrıca tek kişilik hücrelerde tutulma süreleri de uzamaktadır. Bu veriler ışığında izolasyonun ağırlaştırılarak uygulandığı söylenebilir. Bu tür izolasyon koşullarına maruz kalmanın yaratacağı sağlık sorunlarıyla ilgili çalışmalar giderek daha fazla önem kazanmaktadır. TİHV, F tipi cezaevlerinin de ortaya çıkmasıyla beraber daha sık rastladığımız izolasyonun etkilerine yönelik çalışmalarını sürdürürken, bu tür uygulamaların ortadan kaldırılması için de ulusal ve uluslararası ortamda her türlü çabayı harcamaktadır.

Cezaevi öyküsü olan 291 başvuru içinde cezaevinde işkence gördüğünü belirten 169 (%58,1) başvuru bulunmaktadır (2012 yılında 92 kişi ve %41,8 idi). Ayrıca 8 başvuru cezaevinde buldukları sırada tekrar sorgulanmak üzere götürüldüklerini ve bu sorgu sırasında da işkence gördüklerini belirtmişlerdir.

Her şeyden önce cezaevlerinin genel koşullarını (barınma, havalandırma, hijyen, sağlık, iletişim, vb koşullar) ve cezaevleri kapasitesinin %100'e yaklaşması nedeniyle ortaya çıkan mekansal sıkışıklığı tüm tutuklu ve hükümlüler üzerinde toplu bir işkence yöntemi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bununla birlikte gerek tek tek örneklerinin basına yansımalarından ama özellikle mahpusların gönderdiği mektuplardan da anlaşılmaktadır ki, cezaevlerinde çok daha spesifik işkence uygulamaları söz konusudur. Özellikle cezaevine giriş sırasında yapılan çıplak aramalar, süngerli oda uygulamaları ve kamerasız kör bölgelerde gerçekleştirilen şiddet bunlardan öne çıkanlar olmaktadır. Yanı sıra, cezaevlerindeki arama ve denetimlerde, avukat ve aile görüşmesine gidiş ve gelişlerde, hastane sevkleri ya da mahkemelere götürülüp getirilirken de işkence ve kötü muamele uygulamalarının yaşandığı başvurular tarafından ifade edilmektedir.

Kıscacası işkencenin cezaevlerinde özgürlüğünden alıkonulmuş kişilerin kişilik bütünlüğüne yönelik bir şiddet olarak hala yaygın biçimde kullanıldığını görüyoruz.

Cezaevinde işkence gören 169 kişinin cezaevinde gördükleri işkence yöntemlerinin dağılımı Tablo 22’de verilmektedir.

Tablo 22: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin cezaevlerinde gördükleri işkence yöntemlerine göre dağılımı

İşkence Yöntemi	Başvuru Sayısı	%
Hakaret	113	66,9
Aşağılama	106	62,7
Soyma	83	49,1
Anlamsız istemlere itaat etmeye zorlama	72	42,6
Dayak	66	39,1
Görüşmenin engellenmesi	55	32,5
Yeme içmenin kısıtlanması	41	24,3
Hücrede tecrit	39	23,1
Kendisine yönelik diğer tehditler	32	18,9
Diğer	23	13,6
Öldürme tehdidi	21	12,4
Vücudun tek bir noktasına sürekli vurma	15	8,9
İşeme ve dışkılamanın engellenmesi	15	8,9
Soğuk ortamda bekletme	14	8,3
Sözlü cinsel taciz	13	7,7
İşkenceye görsel/işitsel tanıklık ettirme	13	7,7
Cinsel taciz	12	7,1
Uyutmama	11	6,5
Havasız bırakma	11	6,5
Gürültülü müzik ve marş dinletme	10	5,9
Fiziksel cinsel taciz	8	4,7
Ajanlık teklifi	7	4,1
Basınçlı/soğuk su	7	4,1
Saç, sakal, bıyık yolma	7	4,1
Diğer pozisyonel işkenceler	7	4,1
Falaka	7	4,1
Gözbağı	6	3,6
Yakınlarına yönelik tehditler	6	3,6
Askı	5	3,0
Kimyasal maddelere maruz bırakma	5	3,0

Tablo 22 devam

Haya burma	5	3,0
Aşırı fiziksel aktiviteye zorlama	5	3,0
Tek tip elbise giydirmeye	5	3,0
Elektrik	4	2,4
Filistin askısı	3	1,8
Zorla tıbbi müdahale	3	1,8
Tek tip elbise	3	1,8
Yalancı infaz	2	1,2
Ayaktan ters askı	2	1,2
Düz askı ya da çarpmış	2	1,2
Yakınlarının yanında işkence yapma	2	1,2
Yakma	1	0,6
Makat araması	1	0,6
Toplam	1543	9,1*

*Bir kişinin maruz kaldığı ortalama işkence yöntemi sayısı

Cezaevi öyküsü olan 291 başvurunun son kaldıkları cezaevindeki koşullar hakkında sorulan sorulara verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 23'de görülmektedir.

Tablo 23: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son kaldıkları cezaevlerindeki koşullar hakkında sorulan sorulara verdikleri yanıtların dağılımı

Cezaevi Koşulları	Olumlu	Kısmen Olumlu	Olumsuz	Toplam
Barınma	30	68	193	291
Beslenme	5	46	240	291
Hijyen	4	53	234	291
Havalandırma	10	58	223	291
İletişim	24	75	192	291
Sağlık	7	48	236	291
Sevk	8	45	238	291
Yayın	30	68	192	290*

*1 kişi okuma yazması olmadığı için bu soruya yanıt vermemiştir.

Cezaevi öyküsü olan 291 başvuru içinde 134 kişi (%46,0) cezaevinde değişik zaman ve nedenlerle en kısa 2 gün ile en uzun 269 gün arasında değişen sürelerle açlık grevi yaptığını belirtmektedir. 3 kişi 1996 yılında dönemin Adalet Bakanı Mehmet Ağar tarafından çıkarılan Mayıs Genelgesi'ni protesto etmek için 43 cezaevinde başlatılan ve 12 mahpusun yaşamını yitirmesiyle sonuçlanan açlık grevine katıldığını, 3 kişi ise

F Tipi cezaevlerine geçiş döneminde başlatılan açlık grevi eylemlerine katıldıklarını belirtmiştir. Diğerleri farklı dönemlerde açlık grevi yaptığını belirtmiştir.

C- TIBBİ DEĞERLENDİRME

Bu bölümde başvuruların tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde başvuru hekimleri ve konsültan hekimler tarafından yapılan tıbbi değerlendirmelerindeki tıbbi öykü, fizik muayene ve yapılan tetkikler sonucunda başvuruların sağlık durumlarıyla ilgili edinilen bilgiler derlenmiştir. Akut başvuruların yoğunluğu ve yakınmalarının benzer oluşu vb nedenlerle 2013 yılı için psikiyatrinin yanı sıra sıklıkla ortopedi, göz, dermatoloji, göğüs hastalıkları konsültasyonlarına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

İşkenceye maruz kaldığı için tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimize başvuran 844 kişinin tedavi süreçlerinin değerlendirildiği bu bölümde öncelikle TİHV'in yaklaşım ve çalışma tarzının aktarılması bu sürecin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. TİHV'e başvuran bir kişiye önce Vakıf kapsamı ile ilgili bilgilendirme yapılır. Daha sonra yapılan ilk görüşmede kişi başvuru hekimine işkence öyküsünü ve yakınmalarını ayrıntılarıyla ve kendi ifadesiyle aktarır. Hekim, değerlendirmesi sonucunda yapılması gerekli olan radyoloji, laboratuvar tetkiklerini ve konsültasyonları ister. Yaklaşımını başvuruya açık olarak ifade eder. Her başvuruya yaşadığı sürecin olası ruhsal etkileri ile ilgili bilgilendirme yapar ve bir kez dahi olsa başvurunun bir uzman ile görüşmesini önerir. Son aşamada öykü, muayeneler ve tetkikler birlikte değerlendirilerek ortaya konan hastalıkların işkence ile ilişkisi belirlenir. Bu aşamada kişinin sağlığının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi esastır.

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuru sürecinde tüm başvuranların tedavi ekibinin tüm üyeleri ile görüşmeleri amaçlanmakta, psikiyatrist ile görüşme yapmak istemeyenlere istedikleri an bu görüşme imkanının olduğu belirtilmekte ancak ısrarcı olunmamaktadır.

Değerlendirme sonucunda, işkence ile ilişkili bulunmayan rahatsızlıklar için kişiye önerilerde bulunularak tedavileri için yol gösterilmektedir. İşkence ile ilişkili bulunan rahatsızlıkların tedavileri ise TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerince koordine edilir. Tedavi ve rehabilitasyon için öngörülen program, öncelikle başvuranla paylaşılır ve birlikte yapılan değerlendirmenin sonrasında gerekli düzenlemeler (örneğin başvuranın kendi özgül koşullarından kaynaklanan durumlar bu programı etkiler) yapılır. Tedavi ve rehabilitasyon programı bundan sonra uygulamaya konur.

Bulunan rahatsızlıkların işkence ile ilişkilerinin değerlendirilmesi sırasında her tanı için aşağıdaki ilişkilendirme biçimlerinden biri kullanılmaktadır:

- a) Tek etyolojik faktör
- b) Var olan patolojiyi ağırlaştırdı veya ortaya çıkardı
- c) Faktörlerden biri
- d) İlişkisi yok
- e) İlişki belirlenemedi

1- Başvuruların Tıbbi Yakınmaları:

2013 yılında başvuran 844 kişiden 818'i sağlıkları ile ilgili fiziksel ya da psikolojik bir yakınma dile getirmiştir. Başvurular ilk değerlendirme sırasında 5631 değişik yakınmada bulunmuşlardır.

Bu yakınmaların sistemlere göre dağılımına bakıldığında 2012 yılında olduğu gibi psikolojik yakınma sayısının %27'lik bir oranla en fazla olduğu (2010 yılı oranı %32,8, 2011 yılı oranı %34,2, 2012 yılı oranı %24,6) görülmektedir (Tablo 24). Genel olarak her yıl olduğu gibi psikolojik ve kas iskelet sistemi ile ilgili yakınmalar ilk iki sırayı alırken 2012 yılında cilt yakınmalarındaki artış dikkat çekiciydi ve 2013 yılında cilt yakınmaları ikinci sırada yer aldı. Bu yakınmalar 2010 yılında %6,4 oranıyla altıncı sırada, 2011 yılında %7,6 oranı ile beşinci, 2012 yılında %11,2 oran ile üçüncü sırada yer almaktaydı.

Tablo 24: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin fiziksel ve psikolojik yakınmalarına göre dağılımı

Sistemler	Yakınma Sayısı	%
Psikolojik	1514	27,0
Cilt	842	15,0
Kas İskelet Sistemi	811	14,5
Genel	527	9,4
Sindirim Sistemi	397	7,1
Sinir Sistemi	363	6,5
Göz	291	5,2
Solunum Sistemi	266	4,7
Kulak Burun Boğaz	219	3,9
Ürogenital Sistem	171	3,1
Kalp Damar Sistemi	96	1,7
Ağız-Diş	83	1,5
Endokrin Sistem	25	0,4
Toplam	5605	100,0

En çok görülen fiziksel yakınma, cilt yakınması olarak 307 kişi ile %36,5 oranında ciltte renk değişiklikleridir (2011 yılında 95 kişi %19,6, 2012 yılında 164 kişi %32,4). Psikolojik yakınmalar arasında en çok görülen yakınma ise uyku bozuklukları 214 kişi %14,1 olmuştur (2011 yılında 135 kişi %27,9, 2012 yılında 121 kişi %23,9). En sık görülen 10 fiziksel ve psikolojik yakınma Tablo 25 ve 26'da görülmektedir.

Tablo 25: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin fiziksel yakınmalarının dağılımı

En Çok Görülen 10 Fiziksel Yakınma	Yakınma sayısı	Başvurular arasında %	Fiziksel yakınmalar arasında %
Renk Değişiklikleri	307	37,5	7,5
Baş Ağrısı	172	21,0	4,2
Yorgunluk, Halsizlik	135	16,5	3,3
Görme Bozukluğu	133	16,3	3,3
Bel Ağrısı	124	15,2	3,0
Sıyırık	122	14,9	3,0
Şişlik	111	13,6	2,7
Mide-Karın Ağrısı	101	12,3	2,5
Öksürük	94	11,5	2,3
Çabuk yorulma	92	11,2	2,2
Diğer Fiziksel Yakınmalar	2700	-	66,0
Toplam	4091	-	100,0

Tablo 26: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin psikolojik yakınmalarının dağılımı

En Çok Görülen 10 Psikolojik Yakınma	Yakınma sayısı	Başvurular arasında %	Psikolojik yakınmalar arasında %
Uyku Bozuklukları	214	26,2	14,1
Kaygı	111	13,6	7,3
Sinirlilik	106	13,0	7,0
Gerginlik	105	12,8	6,9
Konsantrasyon Bozukluğu	101	12,3	6,7
Kabus Görme	99	12,1	6,5
Unutkanlık	97	11,9	6,4
Sıkıntı	94	11,5	6,2
Polisten Rahatsız Olma	84	10,3	5,5
Flashback	71	8,7	4,7
Diğer Psikolojik Yakınmalar	432	-	28,5
Toplam	1514	-	100,0

2- Fizik Muayenelerde Elde Edilen Bulgular:

Yapılan fizik muayeneler sonucunda 725 kişiden elde edilen toplam fiziksel bulgu sayısı 2191'dir. Bunların sistemlere göre dağılımı incelendiğinde cilt muayenesi bulguları 945 kişi %43,1, (2012 yılı 550 kişi ve %29,3), kas iskelet sistemi bulguları 463 kişi ve %21,1 oranındadır (2012 yılı 466 kişi %24,8). 2012 yılında üçüncü

sırada olan ağız-diş bulguları 182 kişi ve %8,3 oranı ile bu yıl dördüncü sırada yer almaktadır (2012 yılı 223 kişi %11,9). 2013 yılında 208 kişi ve %9,5 oranıyla göz bulguları üçüncü sırada yer almaktadır (bu sayılar 2012 yılında 149 kişi ve %7,9'du). (Tablo 27).

Tablo 27: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin muayeneleri sonucu elde edilen fiziksel bulguların dağılımı

Sistemler	Bulgu Sayısı	%
Cilt	945	43,1
Kas İskelet Sistemi	463	21,1
Göz	208	9,5
Ağız-Diş	182	8,3
Kulak Burun Boğaz	136	6,2
Sindirim Sistemi	95	4,3
Solunum Sistemi	64	2,9
Kalp Damar Sistemi	46	2,1
Ürogenital Sistem	27	1,2
Sinir Sistemi	19	0,9
Endokrin Sistem	6	0,3
Toplam	2191	100,0

En çok karşılaşılan fiziksel bulguların ekimoz (ciltte morluk) 265 kişide %36,6 oranında (2012 yılında 147 kişide %29,1 oranında), nedbe dokusu (yara izi) 143 kişide ve %19,7 oranında (2012 yılında 108 kişide %21,3 oranında) geçen yıl daha alt sıralarda yer alan kabuklu yara ve ödem gibi cilt bulgularının bu yıl alt alta sıralanmış olması en sık ve yoğun olarak uygulanan fiziksel işkence yönteminin kaba dayak olduğu düşünüldüğünde başvurularda saptanan bulgular ile öyküleri arasında uyumluluğun önceki yıllarda olduğu gibi devam ettiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bunda toplanma ve gösteri yapma özgürlüğünü “yasaklanması ve engellenmesi gereken bir durum” olarak gören kolluk kuvvetlerinin fütursuzca yaklaşımı sonucu kullanılan şiddet ve 2007 yılının Haziran ayında Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu’nda yapılan değişiklikle genişletilen yetkilerin etkisi büyüktür.

Kaba dayak uygulamasının çoğunlukla kişinin yakalanması (özgürlüğünden alıkonulması) sırasında ve sonrasında yapıldığı ancak bu kişilerin resmi gözaltı işlemi yapılmadan yine aynı yerde (sokakta) serbest bırakıldıkları başvuran kişilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu durum, basında ve sosyal medyada yer alan görsel ve yazılı materyallerle ve diğer insan hakları örgütlerinin raporlarıyla da desteklenmektedir. 2013 yılı da ne yazık ki bu örneklerin sıkça yaşandığı bir yıl olmuştur.

Bunun dışında işkence ve kötü muamele uygulaması yakalanma sonrası gözaltı mekânına girene (kayıt altına alınmasına) kadar geçen süre içinde gerçekleşmektedir. Bu durum, yasal olarak yapılması zorunlu olan adli muayene ve değerlendirmeye gözaltına alınma öncesinde var olan bulgular olarak yansımaktadır. Güvenlik güçleri de kendilerine direnç gösterildiğini ve kendilerinin güç kullanmak zorunda kaldığını (kişilerin anlatımlarının yanı sıra basının sağladığı görsel materyaller göz önüne alındığında gözaltına alınan kişi başına 5-10 kolluk kuvvetinin düştüğü ve kişilerin kolluk kuvvetlerine direnç gösterme şanslarının olmadığı apaçık ortadayken) ya da bu kişilerin düştüğünü, merdivenden yuvarlandığını ya da benzeri şekilde zarar gördüklerini ifade etmektedirler. Adli rapor ve güvenlik güçlerinin ifadeleri birleştiğinde ise işkence görenin yasal olarak işkence gördüğüne ilişkin suç duyurusunda bulunması büyük ölçüde zorlaşmakta, her şeye karşın suç duyurusunda bulunan kişiler aleyhine güvenlik güçleri de kendilerine zarar verildiği ya da karşı konulduğu iddiasıyla suç duyurusunda bulunmaktadır.

En çok görülen 10 fiziksel bulgu Tablo 28'da verilmiştir.

Tablo 28: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerde rastlanan fiziksel bulguların dağılımı

En Çok Görülen 10 Fiziksel Bulgu	Bulgu Sayısı	Başvurular arasında %	Tüm fiziksel bulgular arasında %
Ekimoz	265	36,6	12,1
Nedbe Dokusu	143	19,7	6,5
Kabuklu Yara	116	16,0	5,3
Ödem	91	12,6	4,2
Görme Bozukluğu	85	11,7	3,9
Kaslarda Ağrı ve Hassasiyet	84	11,6	3,8
Kesi	81	11,2	3,7
Bel Hareketlerinde Ağrı, Kısıtlılık	77	10,6	3,5
Boğazda Hiperemi	59	8,1	2,7
Eksik Diş	58	8,0	2,6
Diğer Fiziksel Bulgular	1132	-	51,7
Toplam	2191	-	100,0

3- Psikiyatrik Belirti ve Bulgular:

Başvurularla yapılan ruhsal değerlendirmeler sonucunda 320 kişide en az bir psikiyatrik belirti ve bulgu saptanmış olup bu belirti ve bulguların dağılımına bakıldığında; 2013 yılında da hemen yer yıl olduğu gibi uykuya dalma ya da sürdürme güçlüğü, anksiyete (sıkıntı), somatik anksiyete belirtileri, sinirlilik ve/veya tepki eşiğinde düşme, uyku niceliğinde ileri azalma ya da artma, travmayı anımsatan uyaranlarla karşılaşıldığında şiddetli huzursuzluk duygusu, fizyolojik tepkiler ve geleceğinin kısıtlandığı duygusu gibi doğrudan travmatik yaşantıyla bağlantılı

bulguların ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Başvurularda görülen psikiyatrik belirti ve bulgular Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerde rastlanan psikiyatrik belirti ve bulguların dağılımı

Psikiyatrik belirti ve bulgular	Belirti ve Bulgu Sayısı	Başvurular Arasında %	Belirti ve Bulgular Arasında %
Uykuya dalma ya da sürdürme güçlüğü	214	66,9	5,5
Anksiyete (sıkıntı)	212	66,3	5,5
Somatik anksiyete belirtileri (çarpıntı, daralma, terleme, vb.)	170	53,1	4,4
Sinirlilik ve/veya tepki eşiğinde düşme	162	50,6	4,2
Uyku niceliğinde ileri azalma ya da artma	161	50,3	4,2
Travmayı anımsatan uyarılarla karşılaşıldığında fizyolojik tepkiler	138	43,1	3,6
Travmanın yineleyen ya da zorlayıcı tarzda anımsanması	135	42,2	3,5
Geleceğin kısıtlandığı duygusu	135	42,2	3,5
Travmayı anımsatan uyarılarla karşılaşıldığında şiddetli huzursuzluk duygusu	134	41,9	3,5
Travmanın yineleyen ya da rahatsız edici tarzda kabus biçiminde görülmesi	134	41,9	3,5
Konsantrasyon güçlüğü	133	41,6	3,4
Yaşanmış ya da tanık olunmuş travmatik olay(lar) a şiddetli korku, umutsuzluk ya da dehşet yanıtı	120	37,5	3,1
İnsanlardan uzaklaşma ya da onlara yabancılaşma duyguları	115	35,9	3,0
Flashback yaşantısı ya da travmatik süreç yeniden yaşanıyor muşcasına duygu ve davranışlar	113	35,3	2,9
Travma anılarını uyaran etkinlik, yer ya da insanlardan kaçınma	110	34,4	2,8
Aşırı uyanıklık (tetikte olma duygusu)	105	32,8	2,7
Önemli etkinliklere ilgi ya da katılımında belirgin azalma	104	32,5	2,7
Yorgunluk, halsizlik, enerji azlığı	101	31,6	2,6
Depresif duygudurum	100	31,3	2,6
Ajitasyon (huzursuzluk, yerinde duramama)	96	30,0	2,5
Travma ile ilgili düşünce-duygu ya da söyleşilerden kaçınma çabaları	94	29,4	2,4
Anhedoni, ilgisizlik	93	29,1	2,4

Tablo 29 devam

Dalgınlık, uyuşukluk duyuları	90	28,1	2,3
Abartılı irkilme tepkileri	90	28,1	2,3
İştah/kilo değişikliği (artma ya da azalma)	89	27,8	2,3
Umutsuzluk, çaresizlik	82	25,6	2,1
Bellek kusuru	81	25,3	2,1
Disforik duygudurum	70	21,9	1,8
Cinsel istekte azalma	60	18,8	1,5
Değersizlik düşünceleri ve düşük benlik saygısı	55	17,2	1,4
Travmanın önemli bir kesitini anımsayamama	55	17,2	1,4
Karar verme güçlüğü	53	16,6	1,4
Çevrede olup bitenlerin farkına varma düzeyinde azalma, afallama, şaşkınlık	45	14,1	1,2
Suçluluk duyguları	44	13,8	1,1
Duygusal kısıtlılık (ya da küntlük)	40	12,5	1,0
Psikomotor etkinlikte azalma	32	10,0	0,8
Depersonalizasyon	28	8,8	0,7
Derealizasyon	19	5,9	0,5
İntihar düşüncesi ve/veya girişimi	16	5,0	0,4
Konuşmada artış, basınçlı konuşma	13	4,1	0,3
Aşırı hareketlilik, amaca yönelik etkinlikte artma	6	1,9	0,2
Sanrı	5	1,6	0,1
Konversif bayılma	4	1,3	0,1
Varsanı (görsel, işitsel, taktil)	3	0,9	0,1
Obsesyon	3	0,9	0,1
Negatif belirtiler (afektif küntleşme, yüzeyelleşme, avölüsyon)	2	0,6	0,1
Yönelim bozukluğu	2	0,6	0,1
Yükselmiş ya da taşkın duygudurum	1	0,3	0,0
Diğer konversif belirti ve defisitler	1	0,3	0,0
Dezorganize konuşma ya da davranış	1	0,3	0,0
Alkol ve/veya madde kullanımı	1	0,3	0,0
Kompulsiyon	1	0,3	0,0
Genel Toplam	3871	-	100,0

4- Tanılar:

Başvurulara konan tanıların değerlendirmesi 2013 sonuna kadar herhangi bir tanı alan 771 kişi için yapılmıştır. Başvurularımıza 221 değişik, toplam 1808 tanı konmuştur. Toplam tanıların 1434'ü (%79,3) fiziksel ve 374'ü (%20,7) ruhsal tanıdır.

Fiziksel tanıları arasında Yumuşak Doku Travması 318 kişi ve %22,2 ile (2012 yılında 164 kişi ve %34,7; 2011 yılında 48 kişi, %33,6) ilk sırada yer almıştır.

Ruhsal tanıları arasında ise Kronik TSSB 76 kişi ile %20,3 oranında (2012 yılında 73 kişi %15,5; 2011 yılında 46 kişi, %10,5) en başta gelmektedir.

İlk 10 fiziksel ve psikiyatrik tanı ve bunların tanı alan başvurular arasındaki sıklığı Tablo 30 ve 31'de verilmiştir.

Tablo 30: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerde görülen fiziksel tanıların dağılımı

En Çok Konan 10 Fiziksel Tanı	Başvuru Sayısı	%
Yumuşak Doku Travması	318	22,2
Ciltte Kesi, Ezilme	111	7,7
Miyopi-Hipermetropi	56	3,8
Gastrit	54	3,8
Kemik Fraktürü	51	3,6
Lomber Diskopati	41	2,9
Hipertansiyon	41	2,9
Periorbital Ekimoz	34	2,4
Bronşit	26	1,8
Miyalji	25	1,7

Tablo 31: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerde görülen psikiyatrik tanıların dağılımı

En Çok Görülen 10 Psikiyatrik Tanı	Başvuru Sayısı	%
TSSB (Kronik)	76 (46)	20,3 (10,5)
TSSB (Akut)	67 (34)	17,9 (7,7)
Akut Stres Bozukluğu	63 (33)	16,8 (7,5)
Majör Depresif Bozukluk (Tek Epizod)	54 (34)	14,4 (7,1)
Majör Depresif Bozukluk (Yineleyici)	31 (15)	8,3 (3,4)
Yaygın Anksiyete Bozukluğu	27 (22)	7,2 (5,0)
Uyum Bozukluğu	9 (12)	2,4 (2,5)
Diğer Anksiyete Bozuklukları	8 (18)	2,1 (4,1)
Diğer Psikotik Bozukluklar	6 (6)	1,6 (1,4)
Karışık Anksiyete-Depresyon Bozukluğu	5 (3)	1,3 (0,7)

2013 yılındaki 844 başvurunun 73'ü (%8,6) herhangi bir tanı almamıştır.

Başvurulara konan tanıların başvurunun yaşadığı işkence süreciyle ilişkisi, travmayla bir ilişki kurulmayan tanıları dışarıda bırakılarak incelendiğinde, tüm tanıların %56,3'ünde işkence sürecinin tek etyolojik faktör olarak değerlendirildiği (2012 yılında %48,4), %10,8'inde faktörlerden biri olduğu (2012 yılında %22,7), %11,7'sinde ise işkence sürecinin var olan patolojiyi ağırlaştırdığı veya ortaya çıkardığı (2012 yılında %12,4) sonucuna varıldığı görülmektedir.

D- TEDAVİ VE REHABİLİTASYON SÜRECİ:

Bu bölümde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerinde uygulanan tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri ve bunların sonuçları derlenmiştir.

1- Uygulanan Tedaviler:

Toplam 844 başvuruya uygulanan tedavi yöntemleri incelendiğinde başvuruların 579'una (%68,6) ilaç tedavisi, 157'sine (%18,6) psikofarmakoterapi verildiği; 96 kişiye (%11,4) psikoterapi yapıldığı, 94 kişiye (%11,1) egzersiz programı verildiği, 34 kişiye gözlük temin edildiği (%4), 32 kişiye (%3,8) cerrahi müdahale ve 25 kişiye de (%3) fizik tedavi uygulandığı görülmektedir. Uygulanan tedavilerin dağılımı Tablo 32'de görülmektedir.

Tablo 32: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilere uygulanan tedavi yöntemlerinin dağılımı

Uygulanan Tedaviler	Başvuru Sayısı	%
İlaç Tedavisi	579	68,6
Günlük Yaşam Önerisi	340	40,3
Psikofarmakoterapi	157	18,6
Psikoterapi	96	11,4
Egzersiz	94	11,1
Gözlük	34	4,0
Cerrahi Müdahale	32	3,8
Fizik Tedavi	25	3,0
Ortopedik Cihaz (Ortez, Baston, Tabanlık vb.)	12	1,4
Diş Tedavisi	12	1,4
İşitme Cihazı	2	0,2
Toplam	1383	1,6*

*Bir başvuruya uygulanan ortalama tedavi sayısı

2- Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu:

Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerimizde, başvurularda saptanan fiziksel rahatsızlıklar için uygulanan tedavilerin sonuçları Tablo 33'de verilmiştir. Fiziksel yakınması olan başvurulardan 123'ü (%14,6) tanı konamadan ya da tanı konarak tedavi başladıktan sonra değişik nedenlerle tedavi süreçlerini yarım bırakmıştır (2012 yılında 49 kişi ve %9,7). Genel olarak son yıllarda %10'un altında olan bu oranda bir artış gözlenmektedir.

Tablo 33: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilere uygulanan fiziksel tedavi süreçlerinin sonuçları

Fiziksel Tedavi Sürecinin Sonucu	Başvuru Sayısı
Tedavi Tamamlandı	475
Tedavi Sürüyor	121
İşkence ve Cezaevi Süreçleriyle İlgili Herhangi Bir Hastalık Saptanmadı	97
Tedavi Başladıktan Sonra Yarım Kaldı	86
Tanı Konamadan Yarım Kaldı	37
Tanısal İşlemler Sürüyor	11
Verilen İlk Randevuya Gelmedi	16
Nakil	1
Toplam	844

Başvuru hekimlerince yapılan değerlendirme sonrasında her başvuruya psikiyatri uzmanıyla görüşme yapması önerilmektedir. Bu öneriyi kabul edenlerden 102'si randevusuna gelmemiştir. Herhangi bir ruhsal rahatsızlık saptanan başvurulardan 54'ü ise tedaviyi kabul etmeyip ilişkisini kesmiştir. Tedaviyi kabul etmeyenler dahil olmak üzere tedavi süreçleri yarım kalan başvuruların oranı %13,7 (116 kişi) olup geçen yıla göre azalma göstermektedir (2012 yılında 79 başvuru %17,3).

Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerimizde 2013 yılı içinde ruhsal tedavi sürecinin sonuçları Tablo 34'de verilmiştir.

Tablo 34: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilere uygulanan psikiyatrik tedavi süreçlerinin sonuçları

Psikiyatrik Tedavi Sürecinin Sonucu	Başvuru Sayısı
Tedavi Tamamlandı	60
Tedavi Sürüyor	110
İşkence ve Cezaevi Süreçleriyle İlgili Herhangi Bir Hastalık Saptanmadı	121
Tedavi Başladıktan Sonra Yarım Kaldı	39
Tanı Konamadan Yarım Kaldı	23

Tablo 34 devam

Tanısal İşlemler Sürüyor	9
Verilen İlk Randevuya Gelmedi	102
Psikolojik Tedavisi Başvuru Hekimince Düzenlendi	34
Psikiyatri Muayenesini Reddetti	291
Psikiyatrik Tedavi Görmek İstemedi	54
Nakil	1
Toplam	844

2013 yılında başvuran kişiler arasında toplam 197 kişinin tedavi süreçleri tedavi başladıktan sonra ya da henüz tanı konamadan yarım kalmıştır (% 23,3). Son yedi yılın en yüksek oranı olan bu oran, 2013 yılında GİG'lerin tedavi süreçleriyle karşılaştırıldığında, büyük bölümünün 2013 yılında GİG'lere ait olduğu görülmektedir (%17,4).

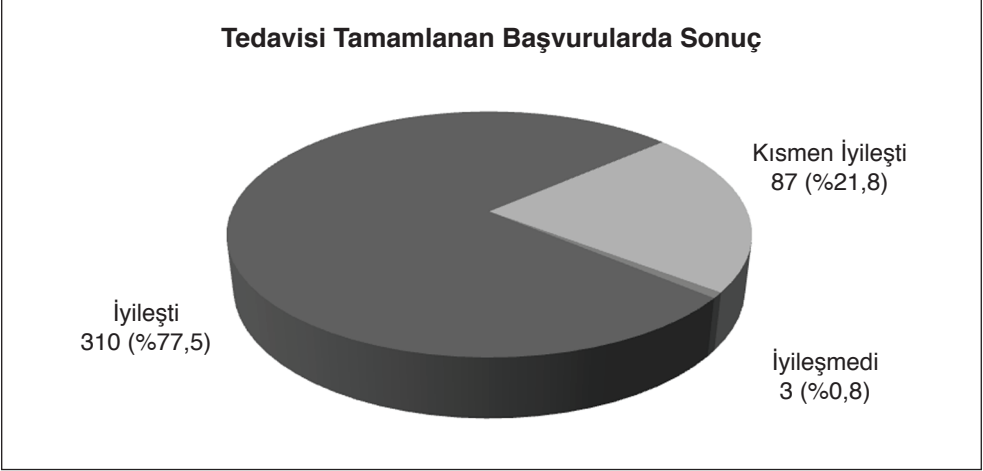
Mayıs ayı sonu Haziran ayı başından itibaren başlayıp neredeyse hala devam ettiği söylenebilecek olan toplumsal gösterilerin sürekliliği, gelen başvuruların bir bölümünün çok yoğun olarak kullanılan basınçlı su ve kimyasal gaz maruziyet nedeniyle oluşan yakınmaları için gelmiş olmaları birlikte düşünüldüğünde akut yakınmaları azalan ya da geçen başvuruların bu gruba dahil olduğu söylenebilir. Başvuruların hemen yarısının tedavi süreci tam olarak tamamlanmış (%47,4), 14 kişi ise ilk başvurusunun ardından tüm çabalara rağmen ilk randevusuna gelmemiştir. 2013 yılında başvuran kişilerin yıl içindeki tedavi ve rehabilitasyon süreçlerinin seyri Tablo 35'de görüldüğü şekildedir.

Tablo 35: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin fiziksel ve psikiyatrik tedavi süreçlerinin sonuçları

Dosyaların Seyri	Başvuru Sayısı
Tedavi Tamamlandı	400
Tedavi Sürüyor	183
İşkence ve Cezaevi Süreçleriyle İlgili Herhangi Bir Hastalık Saptanmadı	38
Tedavi Başladıktan Sonra Yarım Kaldı	139
Tanı Konamadan Yarım Kaldı	58
Tanısal İşlemler Sürüyor	11
Verilen İlk Randevuya Gelmedi	14
Nakil	1
Toplam	844

2013 yılı içinde tedavisi tamamlanan 400 başvurunun 310'u tamamen, 87'si kısmen iyileşmiş, 3'ü ise iyileşmemiştir. (Grafik 6).

Grafik 6: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerden tedavi süreçleri tamamlananların tedavi sonuçlarına göre dağılımı



II- 2013 YILI İÇİNDE GÖZALTINDA İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE GÖREN BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde 2013 yılında gözaltında işkence gördüğünü ifade eden (kısaca 2013'te gözaltında işkence ve kötü muamele gören-GİG) başvuruların sosyal ve demografik özellikleri, işkence süreciyle ilgili toplanan bilgiler ve tıbbi değerlendirmeleri ayrıca analiz edilmiştir.

2013 yılında işkence gördüğünü ifade eden kişi sayısı 537'dir. Ancak bu kişilerin 37'sinin son gözaltı tarihi 2013 öncesi yıllar olup 2013 yılında cezaevi koşullarında işkence gördüğünü ifade eden kişilerdir.

2013 yılı içinde tüm başvuranların yarısından fazlasını oluşturan 500 kişi (%59,2) aynı yıl içinde gözaltında işkence gördüğünü ifade etmiştir (2012 yılında bu sayı 236 kişi, %47 idi). Türkiye'de işkence açısından 2013 yılına özgü durumu tanımlamak ve işkence gördükten hemen sonra başvuranlarda karşılaşılan tıbbi sorunları değerlendirmek amacıyla 2013'te GİG'ler ile ilgili veriler ayrı bir bölümde incelenmiştir.

Başvuruların işkence gördükleri yer ve zaman, uygulanan işkence yöntemleri, gözaltı sürecinin başında, sonunda ve bazen ortasında yasal düzenleme gereği yaptırılan adli muayeneler ve bunlara ilişkin rapor düzenlenmesi sürecindeki koşullar ve gözaltı sonrası hukuksal süreç işkence uygulamalarının dönemsel özelliklerini ve sistematik olarak uygulanıp uygulanmadığını değerlendirme açısından nesnel bir ölçüt oluşturmaktadır.

A- SOSYAL VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1- Yaş ve Cinsiyet:

Başvuruların yaşları 2 ile 71 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması 31,1'dir. Yaş ortalaması tüm başvuruların ortalamasına göre 2,7 yaş daha gençtir ve 2013 yılı için temel olarak birkaç nedeni vardır. Bunun nedenlerinden biri 0-18 yaş grubu da dâhil olmak üzere genç yaş gruplarındaki başvuruların oranının yıl içinde işkence görenler arasında daha yüksek olmasıdır (43 kişi ile 0-18 yaş grubu başvuru toplamının %37'si). Başta Gezi Parkı Eylemleri olmak üzere yıl içinde gerçekleşen pek çok toplumsal olayda yüksek oranda genç nüfusun yer alması ve bunların kolluk kuvvetlerinin şiddetine maruz kalarak TİHV'e başvurmaları yaş ortalamasının düşmesine neden olmuştur.

2013 yılı içinde işkenceye maruz kalanlar içinde 18 yaş ve altında 37 (%7,4); 19-25 yaş grubunda 132 (%26,4) başvuru bulunmaktadır. Ve her iki grupta da bir önceki yıla göre yaklaşık %10'luk bir düşüş görülmektedir. Diğer yaş gruplarındaki değişimler 41-45 yaş grubu dışında yaklaşık %5 oranında artış göstermektedir. Başvuruların yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 36'de verilmiştir.

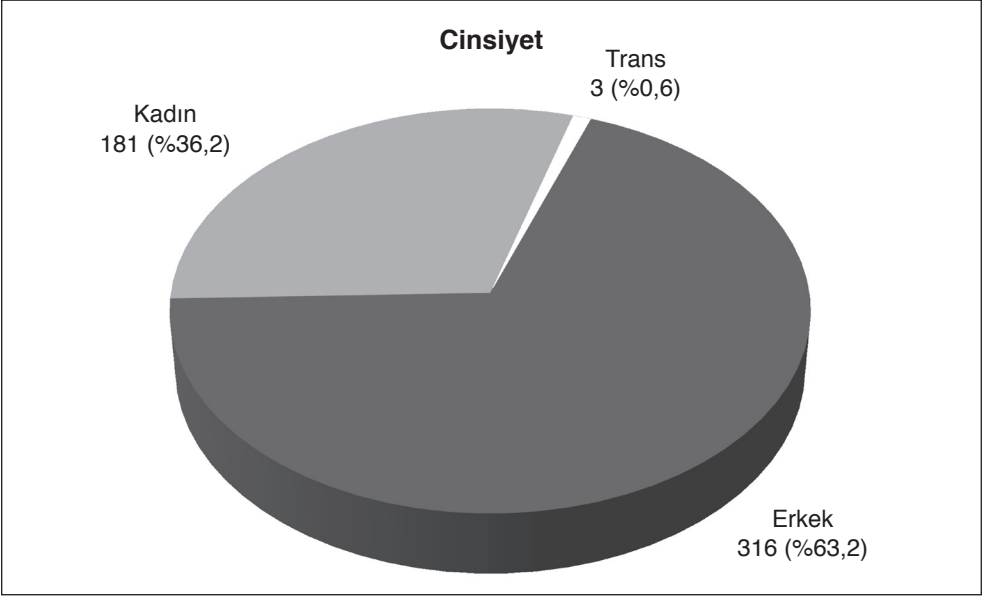
Tablo 36: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş Grubu	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
0-18	37	42	7,4	17,8
19-25	132	84	26,4	35,6
26-30	98	35	19,6	14,8
31-35	73	25	14,6	10,6
36-40	55	16	11,0	6,8
41-45	29	10	5,8	4,2
46 ve üstü	76	24	15,2	10,2
Toplam	500	-	100,0	-

Başvuruların 316'sı erkek %63,2 (2012 yılında 164 erkek %69,5), 181'i kadın (%36,2) (2012 yılında 70 kadın %29,7). (Grafik 8). Bu yıl başvurular arasında 3 trans kadın yer almaktadır. Kadın ve erkek dağılımında uzun yıllardır karşılaştığımız 1/2 oranı 2013 yılında biraz kadın başvuru sayısı lehine artarak yaklaşık olarak gerçekleşmiştir. Cinsiyet kimlikleri dolayısıyla resmi veya sivil şiddete uğrayan kişilerin sayısının çok fazla olmasına rağmen TİHV'ye sadece 3 başvuru olması gözardı edilmemektedir. Resmi bir gözaltı işlemi uygulandığında işkencenin yanı sıra ayrımcılığa da maruz kalan LGBTİ bireylere yönelik işkencenin fiziksel ve ruhsal rehabilitasyonu noktasında ulaşma çalışmaları devam etmektedir.

Buna rağmen son yıllarda işkence ve kötü muamele gördüğü gerekçesiyle az sayıda olsa da LGBTİ bireylerin TİHV'ye başvurmaya başlamasının kamuoyu farkındalığı yaratma yönündeki eğitim ve bilgilendirme çalışmalarıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Grafik 7: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin cinsiyetlerine göre dağılımı



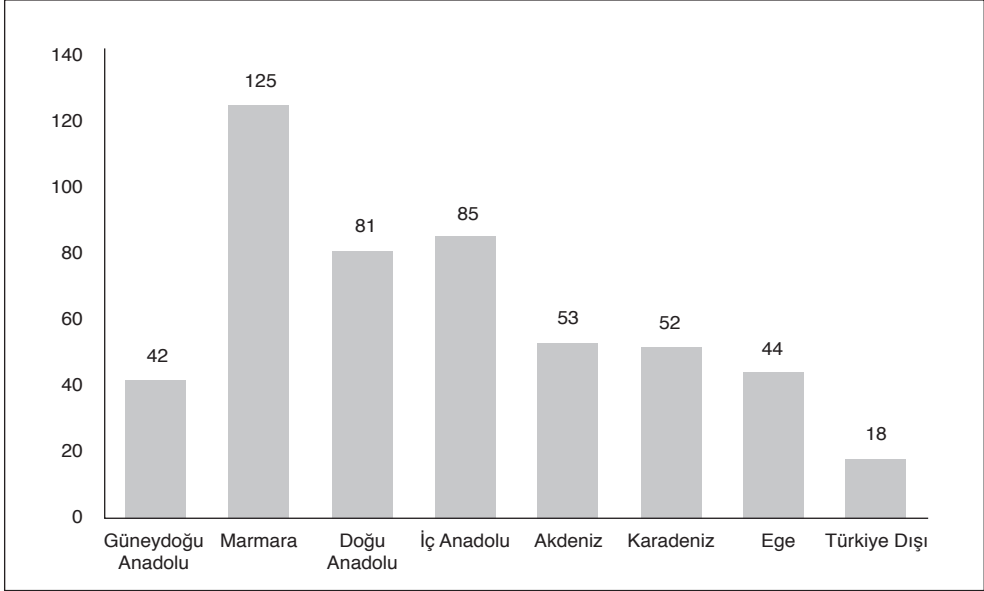
2- Doğum yeri:

2013 yılında başvuruların tam olarak dörtte biri Marmara Bölgesi doğumlulardır ve ilk sırada yer almaktadır (125 kişi %25). Önceki yıllarda genel olarak Güneydoğu Anadolu ya da Doğu Anadolu Bölgesi doğumlular ilk sıralarda yer alırdı. Bu yıl Doğu Anadolu Bölgesi doğumlular 81 kişi ve %16,2 oranla üçüncü sırada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlular 42 kişi ve %8,4 oranla yedinci sırada yer almaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumluların toplamı tüm başvuruların %24,6'sını (bu oran 2012 de %41,9, 2011 de %30,8, 2010 da ise %43,7 idi) oluşturmaktadır. İç Anadolu Bölgesi doğumlular 85 kişi ve %17'lik oranla (2012 yılında %7,2) ikinci sırada yer alırken, Akdeniz Bölgesi doğumlular 53 kişi ile %10,6, Karadeniz Bölgesi doğumlular 52 kişi ile %10,4 (2012 yılında %7,6), Ege Bölgesi doğumlular 44 kişi ile %8,8 (2012 yılında %7,2), Türkiye dışı doğumlular ise 18 kişi ile %3,6 (2012 yılında %3) oranında yer almıştır.

Kürt meselesinin barışçıl yollarla çözümüne yönelik tarafların diyalog geliştirmesi ve PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 21 Mart 2013'te Diyarbakır'daki Newroz kutlamasına yazılı mesaj göndererek geri çekilme çağrısında bulunmasıyla başlayan gelişmeler Güneydoğu ve Doğu Anadolu doğumlu başvuruların azalmasında etken olmuştur.

Başvuruların doğum yerlerine göre bölgesel dağılımı Grafik 8'de verilmiştir.

Grafik 8: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin doğum yerlerine göre dağılımı



Doğum yerleri il düzeyinde ele alındığında başvurular arasında en fazla İstanbul (94 kişi %18,8) doğumlular yer almıştır. 10 kişiye kadar yığılma olan illerin sıralaması ise şöyle: Ankara (51 kişi %10,2), İzmir (31 kişi, %6,2), Tunceli (25 kişi %5), Hatay (17 kişi %3,4), Diyarbakır (14 kişi %2,8), Mersin ve Adana (13'er kişi %2,6), Sivas (11 kişi ve 2,2) ve Bitlis (10 kişi %2) doğumlu kişilerin bulunduğu görülmektedir. Türkiye dışı doğumlular 18 kişidir (%3,6). Geçen yılki ilk üç il sıralaması İstanbul, Diyarbakır, Mersin şeklindedir.

Doğum yerlerinin dağılımında tüm liste incelendiğinde ön plana İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerin çıkmasının nedenleri olarak elbette öncelikle söz konusu kentlerde temsilciliklerin olması gösterilebilir. Fakat bunun yanı sıra kent yaşamına ve dokusuna, çevreye yönelik müdahaleler karşısında bu illerde gösterilen tepki ve duyarlılığın yüksek olması, Gezi Parkı Protestolarının bu illerde süreklilik ve yoğunluk taşıması önemli bir faktördür.

3- Öğrenim ve iş-meslek durumu:

2013 yılında başvuruların öğrenim durumu profili değişiklikler göstermektedir (Tablo 37). Başvuruların üçte birinden fazlasını oluşturan 188 kişi (%37,6) lise mezunudur (2012 yılında 90 kişi ve %38,1) ve ilk sıralamada bu grup vardır. Yüksekokul veya üniversite mezunları 160 kişiyle %32 oranındadır (2012 de 30 kişi ve %12,7dir). Bir

başka deyişle 2013 yılında işkence gördüğünü söyleyerek başvuranların yaklaşık üçte biri yüksekokul ya da üniversite mezunudur. Benzer bir şekilde %50'nin üzerinde bir artış oranı yüksekokul ya da üniversite terk kategorisinde de görülmektedir.

Değerlendirme başvuruların son mezun olduğu okullar dikkate alınarak yapılmıştır. Dolayısıyla şu anda ilköğretim öğrencisi olan başvurular okuryazar, lise öğrencileri ortaokul mezunu, üniversite öğrencileri de lise mezunu olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 37: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin öğrenim durumlarına göre dağılımı

Öğrenim Durumu	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Lise Mezunu	188	90	37,6	38,1
Yüksekokul-Üniversite Mezunu	160	30	32,0	12,7
Ortaokul Mezunu	73	49	14,6	20,8
İlkokul Mezunu	43	46	8,6	19,5
Yüksekokul-Üniversite Terk	23	5	4,6	2,1
Okuryazar	7	9	1,4	3,8
Okuryazar Değil	6	7	1,2	3,0
Toplam	500	-	100,0	-

Başvuruların iş durumları incelendiğinde geçen yılki %24,6 oranıyla eşit olan üniversite öğrencisi ve işsiz oranının değiştiği görülmektedir (Tablo 38). 2013 yılı başvurularından 101 kişi (%20,2) üniversite öğrencisi, 86 kişi ise (%17,2) işsiz olduğunu belirtmiştir. Özellikle geçen yıla karşılaştırıldığında işsiz kategorisinde de %7,4'lük düşüş, özel sektörde büro çalışanlarının oranında yaklaşık %8'lik bir artış dikkat çekicidir. Yanı sıra esnaf vb kendi işinde çalışanlar, gazeteci, televizyoncu, sanatçı ve STK çalışanları gibi kategorilerde de belli oranlarda artış olmuştur. Bu veri değişiklikleri daha önce bu tür toplumsal gösterilere katılmayan ya da çok az katılım gösteren farklı sosyal kesimlerden yurttaşların 2013 yılında gerçekleşen protesto gösterilerinde, özellikle de Gezi Parkı Eylemelerinde yer aldığını düşündürmektedir. Aynı zamanda işkence ve kötü muamelenin çok farklı toplumsal kesimleri kapsayacak şekilde yaygınlaştığını da göstermektedir.

Tablo 38: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin iş durumlarına göre dağılımı

İş veya Meslek	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Üniversite Öğrencisi	101	58	20,2	24,6
İşsiz	86	58	17,2	24,6
Özel Sektörde Büro İşİ (Sekreter, Bankacı, vb.)	62	10	12,4	4,2
Esnaf (dükkan, büro gibi kendi işinde çalışan)	37	13	7,4	5,5
İlk-Orta Öğrenim Öğrencisi	34	19	6,8	8,1
Özel Sektörde Sanayi İşçisi	27	22	5,4	9,3
Emekli	23	6	4,6	2,5
Gazeteci-Televizyoncu	23	4	4,6	1,7
Sanatçı	22	4	4,4	1,7
STK Çalışanı	21	4	4,2	1,7
İnşaat İşçisi	10	9	2,0	3,8
Öğretmen	9	6	1,8	2,5
Mühendis	9	7	1,8	3,0
Avukat	8	0	1,6	0
Kamu Kuruluşunda Büro İşİ (Sekreter, Bankacı, vb)	8	4	1,6	1,7
Kamu Kuruluşunda Sanayi İşçisi	4	2	0,8	0,8
Öğretim Elemanı	4	4	0,8	1,7
Ev Kadını	3	0	0,6	0
Tarım İşçisi	2	2	0,4	0,8
Çiftçi, Balıkçı, vb	2	0	0,4	0
Hemşire	2	0	0,4	0
Doktor	1	0	0,2	0
0-5 yaş çocuk	2	0	0,4	0
Toplam	500	-	100,0	-

B- İŞKENCE SÜRECİ:

Bu bölümde 2013 yılında gözaltında işkence ve kötü muamele görmüş ve bu nedenle 2013'te TİHV'in Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran 500 kişiden elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

1- Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreci:

2013'te GİG başvuruların 479'u (%95,8) siyasi nedenlerle (bu oran 2012 yılı için %79,7, 2011 yılı için %83'tü), 18'i (%3,6) adli nedenlerle, (2012 yılında bu oran

%7,4'tü), 3 kişi ise (0,6) cinsiyet kimliği nedeniyle işkenceye maruz kaldığını bildirmiştir.

Hükümetin toplumun çeşitli kesimlerinin hak ve özgürlüklerin korunması yönünde geliştirdiği reflekslere başta polis olmak üzere her türlü kolluk kuvvetiyle en sert şekilde yanıt vermesi ve bu durum nedeniyle protestoların artarak devam etmesi yukarıdaki sonucu doğurmuştur. Kendisi gibi düşünmeyen herkesi potansiyel tehdit olarak algılamaya başlayan hükümet, daha önce Kürt meselesinin çözümüne yönelik taleplerini dile getiren Kürt halkına yönelttiği şiddeti bu kez neredeyse toplumun tüm kesimlerinden farklı grupları içinde barındıran Gezi Parkı protestocularına yöneltmiştir.

Lakin bu durum adli nedenlerle işkence görenlerin sayısında düşüş olduğu anlamına gelmesin. Yıl içinde gerek televizyonlara gerek gazetelere yansıdığı kadarıyla komşusuyla kavga eden, yanlış yere aracını park eden veya bunlar gibi sıradan birçok nedenden dolayı kolluk şiddeti toplumun herhangi bir kesimini veya ferdi hedef alabilmektedir. Toplumun işkence konusunda bilinçlenmesi ve kişilerin haklarını arama konusunda desteklenmesi ve cesaretlendirilmesi siyasi olmayan nedenlerle işkence görenlerin büyük çoğunluğunun sessiz kalmamalarının önünü açacaktır. Bu kişilerin haklarını aramalarının önündeki her türlü engelin kaldırılması ve işkenceye karşı toplumsal bir farkındalık yaratılması için TİHV'nin ve konuyla ilgili diğer örgütlerin daha ortak ve etkin çalışması gerekmektedir.

Muhalis toplantı ve gösterilerde kolluk kuvvetlerinin aşırı güç kullanmanın yanında kişiyi yakaladığı ya da kişiye kaçacak yer bırakmadığı durumlarda elindeki her türlü araçla şiddet uygulamaya devam etmesini (ki bu durum evrensel hukukun işkence ve kötü muamele tanımına tümüyle uymaktadır) AİHM kararlarının da işaret ettiği üzere rahatlıkla işkencenin sokağa inmesi olarak ifade edebiliriz. Bu tür olaylar siyasi nedenlerle toplu başvuruların önünü açmaktadır.

Başvuruların son yaşadıkları gözaltı sürelerinin dağılımına bakıldığında (Tablo 39), 438 kişinin (%87,6) 24 saatten az (bu oran 2012 yılında 155 kişi ve %65,7, 2011 yılında 127 kişi ve %56,7 idi), 23 kişinin (%4,6) kişinin 24-48 saat (2012 yılında 19 kişi ve %8,1, 2011 yılında 26 kişi %11,6) gözaltında kaldığı görülmektedir. 5 (%1) gözaltı süresi beş günden uzundur. 5 günlük gözaltı süresinin yasal sınır olan 4 günlük sürenin sonunda kişinin mahkemeye çıkarılması ve bundan kaynaklı beşinci güne sarkan zaman dilimi içerisinde kişinin sorgusunun tamamlanmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Bu 5 başvurunun üçü Türkiye dışında gözaltında işkence gördüğünü bildirmiştir. İnsan hakları savunucuları ve TİHV olarak talebimiz her zaman gözaltının sadece savcılığa çıkarılma anına kadar olması yönünde olmuştur. Yani bireyler kolluk kuvvetlerinin birimlerinde gözaltında tutulmamalı derhal savcılık önüne çıkarılmalıdırlar. Fakat 2013 yılı verilerinde %87,6 gibi bir oranın 24 saatten az bir süre gözaltında kaldıklarını belirtmeleri böylesi bir talebin sonucu değildir. Aksine resmi olmayan (kayıt dışı) gözaltı uygulamalarında artışın bir sonucu olduğunu düşünmekteyiz.

TİHV merkezlerine başvuruların ifadelerine göre Türkiye’de gözaltı süreci yaşayan başvurularımızın neredeyse tümünde yasal gözaltı sürelerine uyulmuştur. Gözaltı sürelerinin kısaltılmasının işkencenin önlenmesinde önemli bir işlevi olacağı düşünülürken, bu yasal düzenleme sonrasında öncelikle gözaltı yerlerinde işkence yöntemleri değiştirilmiştir. Buna ek olarak fiziksel işkence yöntemleri, kişi yakalandıktan sonra sokakta ya da araç içinde gözaltı merkezlerine gelmeden önce uygulanarak buna uygun açıklamalar geliştirilmiş ya da insanlar kaçırılarak ıssız yerlerde işkence uygulanmıştır. Bunlara ek olarak, özgürlüklerinden alıkonulduktan sonra kişilere sokakta ve araç içlerinde ya da resmi gözaltı merkezi olmayan kapalı alanlarda işkence ve kötü muamele uygulandıktan sonra resmi gözaltı işlemi yapılmadan kişilerin serbest bırakılmaları sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Yukarıda sayılan uygulamalar 2013 yılında da (2012’deki gibi) önceki yıllara göre daha da yoğunlaşarak sürmüştür. Gerekli siyasi irade ve kararlılık gösterilmeksizin, daha da önemlisi zihniyet değişikliği olmaksızın işkenceyi önlemek için yapılan yasal düzenlemelerin uygulamada işkenceyi önleyemeyeceği açıktır. Sözü edilen yasal düzenlemelerden sonuncusu bu rapor hazırlanırken yapılan, işkenceyi önlemek için Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşmenin Seçmeli Ek Protokol’ü (OPCAT) kapsamında bağımsız bir ulusal önleme mekanizmasının oluşturulmasına yönelik düzenlemedir. Bu düzenlemeyle söz konusu önleme mekanizması, ulusal ve uluslararası düzeyde konuyla ilgili kişi ve kuruluşların tüm itiraz ve eleştirilerine karşın başta Paris İlkeleri olmak üzere evrensel norm ve ilkelere aykırı biçimde üyelerini doğrudan Hükümetin atadığı Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun (TİHK) bir alt birimi haline getirilmiştir. Aşırı/orantısız/ölçüsüz güç kullanarak binlerce kişiye işkence ve kötü muamele uygulayan polis için destan yarattığını söyleyen, hatta böyle davranması için polise emri bizzat kendisinin verdiğini hiç saklamayan bir Başbakan’a doğrudan bağlı bir mekanizmayla işkenceyi daha gerçekleşmeden önleme yönündeki iddialar gerçeklikten tümüyle uzaktır.

Tablo 39: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltı sürelerine göre dağılımı

Son Gözaltı Süresi	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
24 Saatten Az	438	155	87,6	65,7
24-48 Saat	23	19	4,6	8,1
49-72 Saat	17	23	3,4	9,7
73-96 Saat	17	33	3,4	14,0
5-7 Gün	2	2	0,4	0,8
8-15 Gün	2	1	0,4	0,4
1 Aydan Fazla	1	1	0,2	1,3
Toplam	500		100,0	-

Başvuruların gözüaltına alındıkları yer incelendiğinde 438 kişinin (%87,6) (2012'de 165 kişi %69,9, 2011'de 147 kişi %65,6) sokaktan veya başka bir açık alandan gözüaltına alınmıştır. 24 saatten az gözüaltında kalan 438 kişinin 410'unun (%93,6) sokaktan veya başka bir açık alandan gözüaltına alınmış olduğu görülmektedir. Oranlar toplumsal eylemlere yönelik şiddetin vardığı boyutlara da işaret etmektedir.

Son gözüaltına alınma yerlerinin dağılımı Tablo 40'de verilmiştir.

Tablo 40: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözüaltında işkence gören kişilerin son gözüaltı yerlerine göre dağılımı

Son Gözüaltına Alındığı Yer	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Sokaktan veya Açık Alandan	438	165	87,6	69,9
Eyden	23	24	4,6	10,2
Resmi Kurumdan	13	26	2,6	11,0
İşyerinden	12	3	2,4	1,3
Kurumdan (dergi, dernek vb.)	9	15	1,8	6,4
Diğer	5	3	1,0	1,3
Toplam	500	-	100,0	-

Başvurular bir gösteri ya da yürüyüş benzeri bir eylem sırasında daha çok sokaktan gözüaltına alındığı için 08:00-18:00 saatleri arasında gözüaltına alınanlarda 319 kişiyle (%63,8) bir yığılma görülmektedir (2012 yılında 182 kişi, %77,1 dir). Bununla birlikte 2012 yılına göre gündüz saatlerinde gözüaltına alınanlarda %13,3'lük bir düşüş gözlenirken 18:00-24:00 saatleri arasında gözüaltına alınanların oranında %14,7'lik bir artış göze çarpmaktadır. Bunun nedeni de yıl içinde işkence gördüğü için başvuranların önemli bir kısmını da oluşturan Gezi Parkı Protestocularının genellikle hava karardıktan yapılan protestolar sırasında gözüaltına alınmalarıdır. Bunun yanında 52 kişi gece yarısından sonra gözüaltına alınmıştır. Başvuruların gözüaltına alındıkları saat dağılımı Tablo 41'de verilmiştir.

Tablo 41: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözüaltında işkence gören kişilerin gözüaltına alındıkları saate göre dağılımı

Son Gözüaltına Alındığı Saat	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
08:00 - 18:00	319	182	63,8	77,1
18:00 - 24:00	118	21	23,6	8,9
24:00 - 08:00	52	33	10,4	14,0
Bilinmiyor	11	0	2,2	0
Toplam	500	-	100,0	-

Başvuruların son yaşadıkları gözaltında işkence gördükleri yerlerin dağılımına bakıldığında bu yıl 387 kişi (%77,4) sokakta veya açık alanda işkence görenler ilk sırada yer almaktadır (2012 yılında 100 kişiyle %42,4). Araç içinde ve polis karakolunda işkence görenlerin oranlarında 2013 yılının daha önce bahsedilen özel koşullarına da bağlı olarak belirgin azalma görülmüştür.

Aşağıda (Tablo 42) işkencenin “sokakta ya da açık alanda, araç içinde ya da emniyet müdürlüğünde uygulanması” şeklindeki sınıflama sadece son işkence uygulanan yere ilişkin bir değerlendirmedir. Sokakta veya açık alanda işkenceye maruz kalanlarla ilgili değerlendirmelere yukarıda değişik başlıklar altında yer verilmiştir.

Tablo 42: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin işkence gördükleri yerlere göre dağılımı

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Yer	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Sokakta veya Açık Alanda	387	100	77,4	42,4
Emniyet Müdürlüğünde	50	54	10,0	22,9
Araç İçinde	21	32	4,2	13,6
Diğer	20	20	4,0	8,5
Polis Karakolunda	14	24	2,8	10,2
Evde/İşyerinde	4	1	0,8	0,4
Jandarma Komutanlığında	2	2	0,4	0,8
Bilmiyor/Hatırlamıyor	2	0	0,4	0,4
Toplam	500	-	100,0	-

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı yerin bölgesel dağılımına bakıldığında Marmara Bölgesi'nin başta geldiği, İç Anadolu ve Ege Bölgelerinin ikinci ve üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 43).

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı yerin dağılımına iller bazında bakıldığında ise İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Diyarbakır'ın ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezimizin bulunmadığı illerden gelen başvuruların sayısının artmasının edeni TİHV gezici sağlık ekipleridir. Bu ekipler, işkence iddialarının olduğu ya da medyada açık olarak izlendiği kentlere giderek olayları araştırıp varsa işkence görenleri tedavi ve rehabilitasyon amacıyla merkezimizin bulunduğu kentlere sevk etmektedirler.

Gözaltında işkence yapılan yerin illere göre dağılımı da Tablo 44'de verilmiştir.

Tablo 43: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltında işkence gördükleri bölgelere göre dağılımı

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Bölge	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Marmara	336	136	67,2	57,6
İç Anadolu	74	10	14,8	4,2
Ege	41	29	8,2	12,3
Akdeniz	30	31	6,0	13,1
Güneydoğu Anadolu	13	24	2,6	10,2
Doğu Anadolu	2	3	0,4	1,3
Karadeniz	1	1	0,2	0,4
Türkiye Dışı	3	2	0,6	0,8
Toplam	500	-	100,0	-

Tablo 44: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltında işkence gördükleri illere göre dağılımı

Son Gözaltında İşkence Gördüğü İl	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
İstanbul	334	134	66,8	56,8
Ankara	73	10	14,6	4,2
İzmir	40	28	8,0	11,9
Adana	18	9	3,6	3,8
Diyarbakır	10	14	2,0	5,9
Hatay	7	0	1,4	0
Mersin	4	21	0,8	8,9
Şırnak	2	4	0,4	1,7
Konya	1	3	0,2	1,3
Hakkari	1	2	0,2	0,8
Manisa	1	0	0,2	0
Bursa	1	0	0,2	0
Şanlıurfa	1	0	0,2	0
Kocaeli	1	0	0,2	0
Amasya	1	0	0,2	0
Ağrı	1	0	0,2	0
Isparta	1	0	0,2	0

Tablo 44 devam

Türkiye Dışı	3	2	0,6	0,8
Toplam	500	-	100	-

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı merkezlere ayrıntılı olarak bakıldığında (Tablo 45) İstanbul Terörle Mücadele Şubesi'nin (TMSŞ) ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İzmir Bozyaka TMSŞ ve Adana Emniyet Müdürlüğü ise ikinci sırada, Ankara Emniyet Müdürlüğü ise üçüncü sırada yer almaktadır.

Son işkencenin yaşandığı gözaltı merkezleri üç ve daha fazla olgu dikkate alınarak Tablo 45'da verilmiştir.

Tablo 45: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltında işkence gördükleri merkezlere göre dağılımı

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Merkez	Başvuru Sayısı	%
İstanbul TMSŞ	12	2,4
İzmir Bozyaka TMSŞ	8	1,6
Adana Emniyet Müdürlüğü	8	1,6
Ankara Emniyet Müdürlüğü	7	1,4
İstanbul Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şube	5	1,0
Bismil İlçe Emniyet Müdürlüğü	4	0,8
Ankara TMSŞ	2	0,4
Bağlar 10 Nisan Polis Karakolu	2	0,4
Diğer Emniyet Müdürlüğü ve TMSŞ	8	1,6
Diğer Polis Karakolu	7	1,4
Diğer Jandarma Karakolu/Komutanlığı	1	0,2
Bilmiyor/Hatırlamıyor	8	1,6
Türkiye dışında işkence görenler	2	0,4
Bir merkezde işkence görmeyenler*	426	85,2
Toplam	500	100,0

*Sokakta veya açık alanda, evde, araç içinde işkence görenler

Başvuruların son gözaltında gördükleri işkence yöntemlerinin dağılımı Tablo 46'de verilmiştir. 2012 ve öncesinde GİG başvuruların ifadelerinde hemen her yıl kaba dayak en çok kullanılan yöntem olarak yer alırken 2013 yılında kimyasal maddelere maruz bırakmanın ilk sıraya yerleşmiş olması (%73,8) şaşırtıcı olmamıştır. Hemen ardından kabadayak %44,6 oranında yer almakta, üçüncü sırada ise önceki yıllarda sıkça rastlanmayan gaz kapsülü, plastik mermi yaralanması gibi diğer başlığı altında

toplanmış yöntemlerin %33,6 oranıyla üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Hakaret, aşağılama gibi yöntemlerin %60-65'lerden %30'lara düşmesi özellikle toplumsal olaylar sırasında kolluk güçleriyle doğrudan yüzyüze gelmeden yukarıda değinilen yöntemlerle şiddette maruz kalınmasıyla açıklanabilir.

Tablo 46: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında GİG kişilerin son gözüaltında gördükleri işkence yöntemlerine göre dağılımı

İşkence Yöntemi	Başvuru Sayısı	%
Kimyasal Maddelere Maruz Bırakma	369	73,8
Dayak	223	44,6
Diğer	168	33,6
Hakaret	151	30,2
Aşağılama	138	27,6
Basınçlı/Soğuk Su	109	21,8
Kendisine Yönelik Diğer Tehditler	62	12,4
Öldürme Tehdidi	34	6,8
Vücudun Tek Bir Noktasına Sürekli Vurma	31	6,2
Sözlü Cinsel Taciz	22	4,4
Cinsel Taciz	21	4,2
Anlamsız İstemlere İtaat Etmeye Zorlama	19	3,8
Yeme İçmenin Kısıtlanması	19	3,8
İşkenceye Görsel/İşitsel Tanıklık Ettirme	17	3,4
Yakınlarına Yönelik Tehditler	16	3,2
İşeme ve Dışkılamanın Engellenmesi	15	3,0
Yakınlarının Yanında İşkence Yapma	10	2,0
Fiziksel Cinsel Taciz	10	2,0
Hücrede Tecrit	7	1,4
Diğer Pozisyonel İşkenceler	5	1,0
Uyutmama	5	1,0
Soyma	5	1,0
Yakma	4	0,8
Ajanlık Teklifi	4	0,8
Soğuk Ortamda Bekletme	4	0,8
Havasız Bırakma	4	0,8
Askı	3	0,6
Gözbağı	3	0,6
Saç, Sakal, Bıyık Yolma	2	0,4
Düz Askı ya da Çarmih	2	0,4

Tablo 46 devam

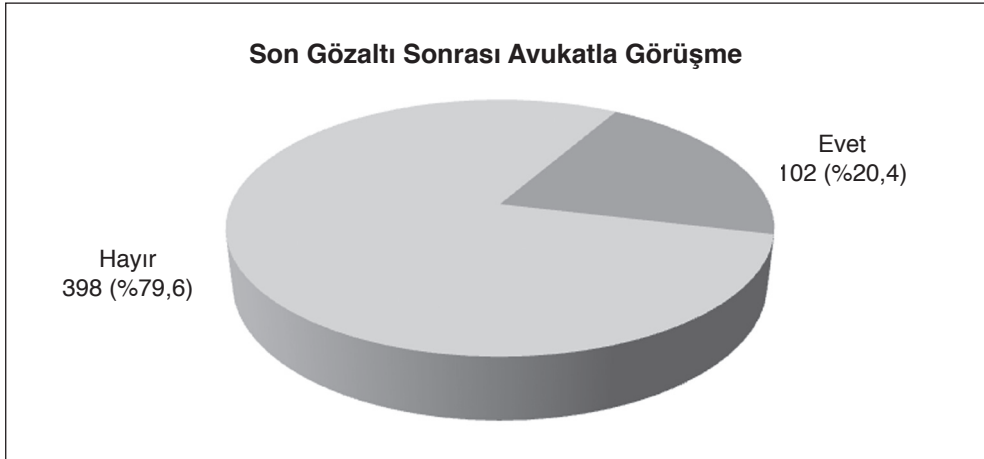
Falaka	1	0,2
Elektrik	1	0,2
Zorla Tıbbi Müdahale	1	0,2
Aşırı Fiziksel Aktiviteye Zorlama	1	0,2
Yalancı İnfaz	1	0,2
Genel Toplam	1487	2,9

*Bir kişinin maruz kaldığı ortalama işkence yöntemi sayısı

2- Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar:

2013 yılı içinde gözaltında işkence gören başvuruların sadece 102'si (%20,4) yaşadıkları son gözaltı sırasında bir avukatla görüşebildiklerini bildirmişlerdir (2012 yılında 121 kişi ve %51,3) (Grafik 9). Yukarıda da birkaç kez değindiğimiz gibi 2013 yılında bilhassa da Gezi Parkı Eylemleri sırasında kolluk güçlerinin çok sık başvurduğu kayıt dışı gözaltı uygulamaları sırasında kişiler avukatla görüşme, hekime görünme ve bir yakınına haber verme gibi haklardan yararlandırılmamakta dolayısıyla da kolluk güçleri işkenceyi önlemeye yönelik usul güvencelerinden kaçınmış olmaktadır. Bununla birlikte emniyet merkezi, polis karakolu ya da jandarma karakolunda resmi olarak gözaltına alınan 66 kişiden (%13,2) sadece 46'sının (%69,7) avukatla görüştüğünü belirtmesi kolluk güçlerinin resmi gözaltılar da bile usul güvencelerini uygulamaktan kaçındığını göstermektedir.

Grafik 9: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltında avukatla görüşebilme oranları



Yaşadıkları son gözaltı sonrasında 414 (%82,8) başvuru savcılığa çıkarılmadan serbest bırakılmıştır (2012 yılında 112 kişi ile %47,5 ve 2011 yılında 92 kişi ile %41,1). Başvuruların 69'u (%13,8) savcılık ya da mahkeme tarafından serbest bırakılırken (2012 yılında 108 kişi %45,8; 2011 yılında 107 kişi %47,8), 17'si (%3,4) tutuklanmıştır (2012 yılında 16 kişi %6,8; 2011 yılında 24 kişi %10,7) (Tablo 47). Bu veriler diğer veriler ile birlikte değerlendirildiğinde kolluk güçlerinin ne denli keyfi gözaltı uygulaması yaptığını tüm başvuruların değerlendirildiği birinci bölümde olduğundan çok daha açık bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Tablo 47: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltı sonrası durumlarına göre dağılımı

Son Gözaltı Sonrası Durum	Başvuru Sayısı	%
Savcılığa Çıkarılmadan Serbest Bırakıldı	414	82,8
Savcılıktan ya da Mahkemeden Serbest Bırakıldı	69	13,8
Tutuklandı	17	3,4
Toplam	500	100,0

2013 yılında 57 kişi (%11,4) hakkında açılan davalar sürmekte olup (2012 yılında 79 kişi ile %33,5); 2011'de 49 başvuru ile %21,9; 2010'da 30 başvuru %18,8), sadece 3 (%0,6) başvuru hakkında açılan davalar mahkumiyetle sonuçlanmıştır (2012 yılında 14 başvuru ile %5,9; 2011'de 19 başvuru %8,5; 2010'da 6 başvuru ve %3,8) (Tablo 48).

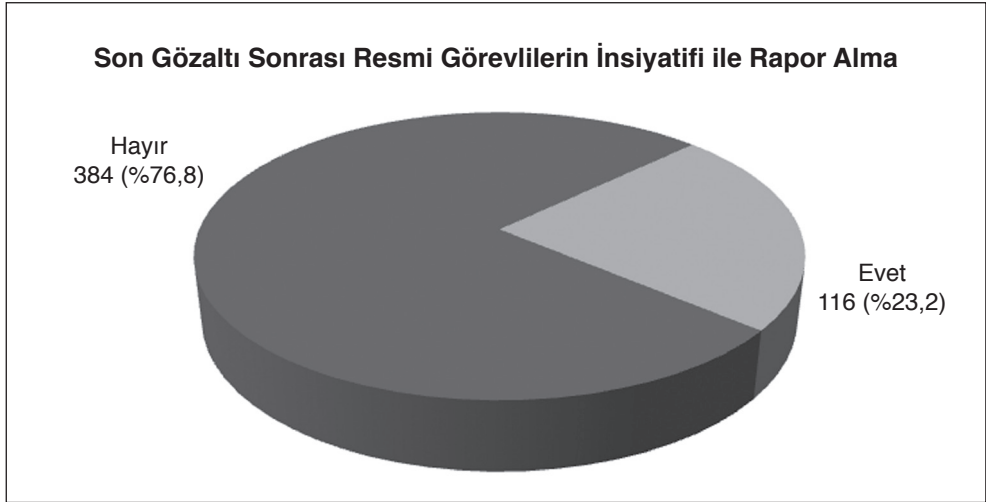
Tablo 48: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı

Son Gözaltı Sonrası Dava Süreci	Başvuru Sayısı	%
Dava Açılmadı	359	71,8
Dava Açılıp Açılmadığı Bilinmiyor	78	15,6
Dava Açıldı, Sürüyor	57	11,4
Dava Açıldı, Mahkumiyet ile Sonuçlandı	3	0,6
Dava Açıldı, Sonucu Bilinmiyor	2	0,4
Dava Açıldı, Beraat ile Sonuçlandı	1	0,2
Toplam	500	100,0

2013 yılında işkence gören ve yaşadıkları son gözaltı sonrasında resmi görevlilerin inisiyatifleriyle adli rapor alan başvuru sayısı 116'dır (%23,2). Bu sayı 2012'de 143 (%60,6); 2011'de 164 (%73,2) idi (Grafik 11). Hakkında resmi gözaltı işlemi yapılan 113 kişiden (%22,6) sadece 83'ünün (%73,6) adli muayeneye götürüldüğü, 30'u ise

(26,5) adli muayeneye götürülmediğini belirtmiştir. Gerek önceki yıllara göre rapor alanların sayı ve oranlarındaki düşme gerekse resmi gözaltı işlemi yapılan kişilerin yaklaşık dörtte birinin adli muayeneye götürülmeysi de kolluk güçlerinde usul güvencelerinden kaçınma dolayısıyla da işkence ve kötü muamele uygulamalarını örtbas etme eğiliminin ne denli güçlü olduğunu göstermektedir. Bu açıkça buyruk kural niteliğindeki işkence yasağının ihlalden başka bir şey değildir.

Grafik 10: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin yaşadıkları son gözaltı sonrasında resmi görevlilerin inisiyatifi ile adli rapor alma durumlarına göre dağılımı



Bu 116 başvurunun büyük bir bölümünün (81 kişi, %69,8) adli muayenesi hastanelerde, 28'inin (%24,1) adli muayenesi Adli Tıp Şube Müdürlüklerinde yapılmıştır (Tablo 49). Ayrıca 91 kişi (%18,2) son gözaltı süreci sonrasında kendi istekleri ile adli rapor aldıklarını bildirmektedirler.

Tablo 49: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltı sonrası adli muayenelerinin yapıldığı yerlere göre dağılımı

Son Gözaltı Sonrası Adli Muayenenin Yapıldığı Yer	Başvuru Sayısı	%
Hastane	81	69,8
Adli Tıp Şube Müdürlüğü	28	24,1
Adli Tıp Kurumu	3	2,6
Sağlık Ocağı	2	1,7
Bilmiyor/Hatırlamıyor	2	1,7
Toplam	116	100,0

Gözüaltı sonrasında adli muayenesi yapılan 116 başvuruya adli muayene süreciyle ilgili değerlendirmeleri sorulduğunda başvuruların dörtte üçü adli muayene sırasında güvenlik güçlerinin dışarı çıkarıldığını (87 kişi %75), yaklaşık üçte ikisi adli hekimin yakınmaları dinlediğini (78 kişi, %67,2), yine yarısından fazlası adli hekimin öykü aldığını (71 kişi, %61,2) ve yaklaşık yarısı adli hekimin gerektiği gibi muayene ettiğini (62 kişi, %53,4) ifade etmiştir. Başvuruların ancak 50'si (%43) adli hekimin bulgulara uyumlu rapor düzenlediğini söylemiştir (bu oranlar 2010 ve 2011 yılında %37 seviyelerindeydi 2012 yılında ise %51'di) (Tablo 50). Bu tabloya bakıldığında adli muayene uygulamasında Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Türk Tabipleri Birliği tarafından gerçekleştirilen İstanbul Protokolü Eğitimleri'nin etkisinin kısmen görülmeye başlandığı anlaşılıyor.

Tablo 50: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözüaltında işkence gören kişilerin gözüaltı sonrası adli muayene süreci ile ilgili değerlendirmelerine göre dağılımı

Adli Muayene ile İlgili Değerlendirmeler	Evet	%	Hayır	%	Bilmiyor/ Hatırlamıyor	%	Toplam	%
Adli muayene sırasında güvenlik güçleri dışarı çıkarıldı mı?	87	75	29	25	-	-	116	100
Adli hekim yakınmaları dinledi mi?	78	67,2	37	31,9	1	0,9	116	100
Adli hekim öykü aldı mı?	71	61,2	45	38,8	-	-	116	100
Adli hekim gerektiği gibi muayene etti mi?	62	53,4	53	45,7	1	0,9	116	100
Adli hekim bulgulara uyumlu rapor düzenledi mi?	50	43,1	37	31,9	29	25	116	100

Başvurulardan 12'si (%2,4) mahkeme ya da savcılıktaki sorguları sırasında kendilerine işkence yapıldığını ifade etmiş (2012 yılında 19 kişi %8,1), 122'si (%24,4) ise ayrı bir dilekçe ile savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur (2012 yılında 34 kişi %14,4). 18 kişi (%3,6) Vakıf yönlendirmesiyle suç duyurusunda bulunurken 345 kişi (%69) işkence gördüğüne dair herhangi bir suç duyurusunda bulunmadığını bildirmiştir (2012 yılında 181 kişi ile %76,7; 2011 yılında 146 kişi, %65,2). Suç duyurusunda bulunma oranlarında son üç yılda giderek artan bir oranın olmasının hak arama bilincinin gelişmesiyle bağlantılı olduğunu söylemek mümkün olabilir.

3- Cezaevi Süreci

2013'te GİG başvurular içinde herhangi bir zamanda cezaevinde bulunmuş olan başvuru sayısı 25'tir (%5). 2012 yılında bu sayı 30 kişi ile %12,7 oranındaydı. Son yaşadıkları gözüaltından sonra cezaevinde kalan başvuru sayısı 18'dir (%3,6); bu oran ise 2012 yılında 20 kişiyle %8,5 idi. Bu başvuruların son gözüaltından sonra cezaevinde kaldıkları süre 1 ay ile 22 ay arasında değişmektedir. Cezaevi öyküsü

olan 25 kişi'den 16'sı (%64,0) cezaevinde işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirtmiştir. Hiçbiri cezaevi koşullarında ayrıca sorgulanmamıştır.

C- TIBBİ DEĞERLENDİRME

Bu bölümde başvuruların tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde başvuru hekimleri ve konsültan hekimler (psikiyatri uzmanı, fizik tedavi ve rehabilitasyon uzmanı, ortopedi uzmanı, göz hastalıkları uzmanı, KBB uzmanı vb.) tarafından yapılan tıbbi değerlendirmelerindeki öykü, fizik muayene ve yapılan tetkikler sonucunda başvuruların sağlık durumlarıyla ilgili edinilen bilgiler derlenmiştir.

1- Başvuruların Tıbbi Yakınmaları

2013 yılında GİG 500 kişiden 488'inin sağlıkları ile ilgili fiziksel ya da psikolojik en az bir yakınması bulunmaktadır. Başvurular 148 değişik yakınmaları bulunduğunu ifade etmişlerdir. Yakınmaların sistemlere göre dağılımına bakıldığında bu yıl da %28,1 oranı ile ilk sırayı cilt yakınmalarının aldığı görülmektedir (2012 yılında bu oran %24,8 idi). 2012 yılında üçüncü sırada yer alan psikolojik yakınmalar 2013 yılında %25,2 oranıyla ikinci sıraya yerleşmiştir. 2013 yılında kas-iskelet sistemi yakınmaları %17,2 oranıyla üçüncü sırada yer almaktadır (2012 yılında bu oran %23,5'ti). Ayrıca solunum sistemi ile ilgili yakınmalar 2012 yılında 9. sırada yer alırken, yakınma sayısında yaklaşık %400'lük bir artışla 5. sıraya yükseldiği görülmektedir. Bu artışı kimyasal gazların yaygın ve keyfi kullanımındaki artış ile ilişkilendirebiliriz. (Tablo 51).

Tablo 51: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin fiziksel ve psikolojik yakınma sıklığına göre dağılımı

Sistemler	Yakınma Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Cilt	736	365	28,1	24,8
Psikolojik	659	308	25,2	20,9
Kas İskelet Sistemi	451	345	17,2	23,5
Göz	161	91	6,2	6,2
Solunum Sistemi	126	31	4,8	2,1
Sinir Sistemi	126	78	4,8	5,3
Genel	120	99	4,6	6,7
Kulak Burun Boğaz	109	47	4,2	3,2
Sindirim Sistemi	77	46	2,9	3,1
Ağız-Diş	24	19	0,9	1,3
Kalp Damar Sistemi	13	9	0,5	0,6
Ürogenital Sistem	10	29	0,4	2,0
Endokrin Sistem	4	4	0,2	0,3
Toplam	2616	1474	100,0	100,0

En çok görülen fiziksel yakınma ise 279 kişi ve %57,2 oranı ile ciltte renk değişikliğidir (2012 yılında 143 kişi ile %60,6 ve 2011 yılında 75 kişi ile %33,5 idi). Bunu izleyen fiziksel yakınmalar sıyrık, şişlik, açık yara-kesi ve travma izi gibi yine cilt ile ilgili yakınmalar olmuştur. Ayrıca öksürük ve nefes darlığı gibi solunum sistemi yakınmaları bu yıl ilk 10 yakınma arasına girmiştir. Özellikle 2007 yılında değiştirilen ve genişletilen Polis Vazife ve Salahiyetleri Yasası'yla birlikte gözyaşartıcı kimyasalların kullanımında büyük bir artış olmuş, son yıllarda Newroz, 1 Mayıs gibi kutlamalara müdahale eden kolluğun vazgeçemediği bir müdahale aracı haline gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak da Emniyet Genel Müdürlüğü 2013 yılı için stokladığı gözyaşartıcı kimyasalların tamamını Gezi Parkı Eylemlerine müdahale sırasında tüketmiştir.

En sık karşılaşılan psikolojik yakınma uyku düzeni bozukluğu olup başvuruların %21,3'ünde görülmektedir (2012 yılında bu oran %14,8 idi). En sık görülen 10 fiziksel ve psikolojik yakınma Tablo 52 ve 53'de görülmektedir.

Tablo 52: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin fiziksel yakınma sıklığına göre dağılımı

En Çok Görülen 10 Fiziksel Yakınma	Yakınma Sayısı		Başvurular arasında %		Fiziksel yakınmalar arasında %	
	2013	2012	2013	2012	2013	2012
Ciltte Renk Değişiklikleri	279	143	57,2	60,6	14,3	12,3
Sıyrık	122	82	25,0	34,7	6,2	7,1
Şişlik	100	62	20,5	26,3	5,1	5,3
Açık Yara ve Kesi	79	17	16,2	7,2	4,0	5,5
Travma İzi	63	20	12,9	8,5	3,2	6,5
Baş Ağrısı	60	37	12,3	15,7	3,1	3,2
Görme Bozukluğu	51	24	10,5	10,2	2,6	7,8
Öksürük	50	8	10,2	3,4	2,6	2,6
Omuz Ağrısı	49	37	10,0	15,7	2,5	12,0
Nefes Darlığı	48	10	9,8	4,2	2,5	3,2
Diğer Fiziksel Yakınmalar	1056	-	-	-	54,0	-
Toplam	1957	-	-	-	100,0	-

Tablo 53: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin psikolojik yakınma sıklığına göre dağılımı

En Çok Görülen 10 Psikolojik Yakınma	Yakınma Sayısı		Başvurular arasında %		Psikolojik yakınmalar arasında %	
	2013	2012	2013	2012	2013	2012
Uyku Bozuklukları	104	35	21,3	14,8	15,8	11,4
Kaygı	66	27	13,5	11,4	10,0	8,8
Gerginlik	58	25	11,9	10,6	8,8	8,1
Kabus Görme	55	17	11,3	7,2	8,3	5,5
Korku	40	21	8,2	8,9	6,1	6,8
Polisten Rahatsız Olma	38	24	7,8	10,2	5,8	7,8
Sinirlilik	37	23	7,6	9,7	5,6	7,5
Flashback	34	11	7,0	4,7	5,2	3,6
Sıkıntı	34	24	7,0	10,2	5,2	7,8
Konsatrasyon Bozukluğu	27	6	5,5	2,5	4,1	1,9
Diğer Psikolojik Yakınmalar	166	-	-	-	25,2	-
Toplam	659	-	-	-	100,0	-

2- Fizik Muayenelerde Elde Edilen Bulgular:

Gezi Parkı Eylemleri döneminde kolluk tarafından uygulanan şiddetin boyut ve çeşitliliğinin yansımaları başvurularda saptanan bulgularda görmek mümkün. Yapılan fizik muayeneler sonucunda 2013 yılında GİG 500 başvurunun 450'sinde en az bir fiziksel bulgu saptanmıştır. Elde edilen toplam fiziksel bulgu sayısı 1371 olup bunların sistemlere göre dağılımı incelendiğinde geçen yıl olduğu gibi cilde %57,6 (2012'de %48,4) ve kas-iskelet sistemine %17 (2012 yılında %21,7) ait bulguların ağırlık taşıdığı gözlenmektedir. Solunum Sistemi bulguları yaklaşık %350 artışla üst sıralara taşınmıştır. Ürogenital Sistem bulgusu saptanmamıştır. (Tablo 54).

Tablo 54: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin fiziksel bulguların sistemlere göre dağılımı

Sistemler	Bulgu Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Cilt	790	423	57,6	48,4
Kas İskelet Sistemi	233	190	17,0	21,7
Göz	142	88	10,4	10,1
Kulak Burun Boğaz	101	61	7,4	7,0
Solunum Sistemi	47	13	3,4	1,5
Ağız-Diş	29	54	2,1	6,2
Sindirim Sistemi	17	16	1,2	1,8

Tablo 54 devam

Sinir Sistemi	7	5	0,5	0,6
Kalp Damar Sistemi	5	7	0,4	0,8
Toplam	1371	-	100,0	-

İlk sıralara yerleşen tüm fiziksel bulguların Tablo 52'de sıralanan yakınmalarla ve kişilerin yaşadıklarını söyledikleri travmatik süreçler ile ilgili bulgular olduğu görülmektedir.

En sık karşılaşılan fiziksel bulgular ciltte ekimoz %58, (2012 yılında %60,6; 2011'de %38,8), ciltte kabuklu yara %25,3 (2012'de %29,2) ve geçen yıl ilk 10 bulgu arasına girmeyen ciltte nedbe dokusu %19,1. En sık karşılaşılan ilk 10 bulgu arasında cilt ile ilgili olan bulgular 717 bulgu ile %52,3'lük bölümü oluşturmaktadır (Tablo 55).

Tablo 55: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilerin fiziksel bulgularına göre dağılımı

Görülen Fiziksel Bulguların Dağılımı	Bulgu Sayısı		Başvurular arasında %		Tüm fiziksel bulgular arasında %	
	2013	2012	2013	2012	2013	2012
Ciltte Ekimoz	261	143	58,0	60,6	19,0	16,4
Ciltte Kabuklu Yara	114	69	25,3	29,2	8,3	7,9
Ciltte Nedbe Dokusu	86	41	19,1	17,4	6,3	4,7
Ödem	85	56	18,9	23,7	6,2	6,4
Ciltte Kesi	72	14	16,0	5,9	5,3	1,6
Ciltte Laserasyon	57	26	12,7	11,0	4,2	3,0
Kaslarda Ağrı ve Hassasiyet	54	48	12,0	20,3	3,9	5,5
Boğazda Hiperemi	53	13	11,8	5,5	3,9	1,5
Ciltte Erozyon	42	30	9,3	12,7	3,1	3,4
Görme Bozukluğu	40	18	8,9	7,6	2,9	2,1
Diğer Fiziksel Bulgular	507	-	-	-	37,0	-
Toplam	1371	-	-	-	100,0	-

3- Psikiyatrik Belirti ve Bulgular:

2013 yılı içinde GİG 500 başvuru arasında psikiyatri uzmanı tarafından değerlendirilen ve psikiyatrik bulgu saptanan 166 kişide (%33,2) toplam 2462 bulgu saptanmıştır. Saptanan belirti ve bulguların dağılımına bakıldığında anksiyete ile uykuya dalma ve sürdürme güçlüğü'nün 2012, 2011 ve 2010 yıllarındaki gibi yine ilk iki sırada yer aldığı görülmektedir. Bunları çarpıntı, daralma, terleme vb somatik anksiyete belirtileri ve travmayı anımsatan uyarılarla karşılaşıldığında şiddetli huzursuzluk duygusu semptomları izlemektedir. (Tablo 56.)

Tablo 56: 2013 yılında gözaltında işkence gördüğü için TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve psikiyatri uzmanı tarafından değerlendirilen 166 başvuruda saptanan psikiyatrik belirti ve bulguların dağılımı

Başvuruların en az 10'unda görülen Psikiyatrik belirti ve bulgular	Belirti ve Bulgu Sayısı	Başvurular arasında %	Belirti ve bulgular arasında %
Anksiyete (sıkıntı)	124	74,7	5,0
Uykuya dalma ya da sürdürme güçlüğü	122	73,5	5,0
Somatik anksiyete belirtileri (çarpıntı, daralma, terleme, vb.)	110	66,3	4,5
Travmayı anımsatan uyarılarla karşılaşıldığında şiddetli huzursuzluk duygusu	103	62,0	4,2
Travmayı anımsatan uyarılarla karşılaşıldığında fizyolojik tepkiler	101	60,8	4,1
Travmanın yineleyen ya da rahatsız edici tarzda kabus biçiminde görülmesi	99	59,6	4,0
Travmanın yineleyen ya da zorlayıcı tarzda anımsanması	98	59,0	4,0
Sinirlilik ve/veya tepki eşiğinde düşme	96	57,8	3,9
Yaşanmış ya da tanık olunmuş travmatik olay(lar)a şiddetli korku, umutsuzluk ya da dehşet yanıtı	95	57,2	3,9
Uyku niceliğinde ileri azalma ya da artma	92	55,4	3,7
Geleceğin kısıtlandığı duygusu	90	54,2	3,7
Travma anılarını uyarıcı etkinlik, yer ya da insanlardan kaçınma	79	47,6	3,2
Aşırı uyanıklık (tetikte olma duygusu)	78	47,0	3,2
Flashback yaşantısı ya da travmatik süreç yeniden yaşanıyor muşçasına duygu ve davranışlar	75	45,2	3,0
Önemli etkinliklere ilgi ya da katılımında belirgin azalma	75	45,2	3,0
Ajitasyon (huzursuzluk, yerinde Duramama)	68	41,0	2,8
İnsanlardan uzaklaşma ya da onlara yabancılaşma duyguları	67	40,4	2,7
Konsantrasyon güçlüğü	67	40,4	2,7
Travma ile ilgili düşünce-duygu ya da söyleşilerden kaçınma çabaları	67	40,4	2,7

Tablo 56 devam

Abartılı irkilme tepkileri	67	40,4	2,7
Dalgınlık, uyuşukluk duyumları	62	37,3	2,5
İştah/kilo değişikliği (artma ya da azalma)	61	36,7	2,5
Depresif duygudurum	55	33,1	2,2
Umutsuzluk, çaresizlik	54	32,5	2,2
Anhedoni, ilgisizlik	53	31,9	2,2
Yorgunluk, halsizlik, enerji azlığı	53	31,9	2,2
Disforik duygudurum	48	28,9	1,9
Travmanın önemli bir kesitini anımsayamama	39	23,5	1,6
Cinsel istekte azalma	34	20,5	1,4
Çevrede olup bitenlerin farkına varma düzeyinde azalma, afallama, şaşkınlık	32	19,3	1,3
Karar verme güçlüğü	31	18,7	1,3
Bellek kusuru	26	15,7	1,1
Değersizlik düşünceleri ve düşük benlik saygısı	26	15,7	1,1
Duygusal kısıtlılık (ya da küntlük)	25	15,1	1,0
Suçluluk duyguları	21	12,7	0,9
Psikomotor etkinlikte azalma	19	11,4	0,8
Depersonalizasyon	18	10,8	0,7
Derealizasyon	11	6,6	0,4
Diğer psikiyatrik belirti ve bulgular	21	-	0,9
Toplam	2462	-	100,0

4- Tanılar:

2013 yılı içinde GİG 500 başvuru arasında tanıların değerlendirmesi, 2013 sonuna kadar herhangi bir tanı alan 481 başvuru arasında yapılmıştır. Konan 113 değişik tanı değerlendirildiğinde, fiziksel tanılar arasında yumuşak doku travması 315 kişi (%69,7) ile (2012 yılında 157 kişi ve %70,4, 2011 yılında 141 kişi ve %65,6) ilk sırada yer alırken, 16 kişide (%3,5) burun kemiği kırığı (2012 yılında 7, 2011 yılında 5 kişi) ve 49 kişide (%10,8) vücudun diğer kemiklerinden birinde kırık (2012'de 10 kişi ve 2011'de 6 kişi) saptanmıştır. Bu fiziksel tanılar, kolluk güçleri tarafından uygulanan fiziksel şiddetin yoğunluğunu göstermesi açısından dikkatle değerlendirilmelidir. Son yıllarda işkence ve kötü muamele sonucu gelişen kemik kırıkları sıkça rastladığımız ve giderek artan kaygı verici bir tanı grubu olmuştur.

Ruhsal tanı alan 156 kişi için konan toplam 206 tanı arasında Akut Stres Bozukluğu 62 kişi ve %30,1'lik oranla ilk sırada yer almaktadır (2012 yılında 10 kişi %4,5). İkinci sırada Akut Travma Sonrası Stres Bozukluğu 59 kişi %28,6 (2012 yılında 22 kişi %9,9).

Fiziksel tanı alan 452 kişi için konan 840 fiziksel tanı arasında ilk on fiziksel tanı ile tüm psikiyatrik tanılarının dağılımı Tablo 57 ve 58'da verilmiştir.

Tablo 57: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilere en çok konan fiziksel tanılarının sıklığına göre dağılımı

En Çok Konan 10 Fiziksel Tanı	Başvuru Sayısı		%	
	2013	2012	2013	2012
Yumuşak Doku Travması	315	157	69,7	70,4
Ciltte Kesi, Ezilme	105	28	23,2	12,6
Kemik Fraktürü	49	10	10,8	4,5
Periorbital Ekimoz	34	22	7,5	9,9
Miyopi-Hipermetropi	24	16	5,3	7,2
Farenjit	23	12	5,1	5,4
Travmatik Konjonktivit	21	16	4,6	7,2
Os Nazal Fraktürü	16	7	3,5	3,1
Subkonjonktival Kanama	16	7	3,5	3,1
Miyalji	14	26	3,1	11,7

Tablo 58: 2013 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2013 yılında gözaltında işkence gören kişilere en çok konan psikiyatrik tanılarının sıklığına göre dağılımı

Psikiyatrik Tanılar	Başvuru Sayısı	%
Akut Stres Bozukluğu	62	30,1
TSSB (Akut)	59	28,6
Majör Depresif Bozukluk, Tek Epizod	27	13,1
TSSB (Kronik)	13	6,3
Majör Depresif Bozukluk, Yineleyici	13	6,3
Yaygın Anksiyete Bozukluğu	6	2,9
Diğer Psikotik Bozukluklar	4	1,9
Diğer Anksiyete Bozuklukları	4	1,9
Karışık Anksiyete-Depresyon Bozukluğu	3	1,5
Uyum Bozukluğu	3	1,5
Yeme Bozuklukları	2	1,0

Tablo 58 devam

Gerilim Tipi Başağrısı	1	0,5
Konversiyon Bozukluğu	1	0,5
TSSB (Geç Başlangıçlı)	1	0,5
Yas Süreci	1	0,5
Agorafobi ile Birlikte Panik Bozukluğu	1	0,5
Kişilik Bozuklukları	1	0,5
Bipolar I	1	0,5
Sosyal Anksiyete Bozukluğu	1	0,5
Genellikle İlk Kez Bebeklik Çocukluk Ergenlikte Tanısı Konan Bozukluklar	1	0,5
Somatizasyon Bozukluğu	1	0,5
Genel Toplam	206	100,0

Başvurulara konan tanıların başvurunun yaşadığı işkence süreciyle ilişkisi, travmayla bir ilişki kurulmayan tanıları dışarıda bırakılarak incelendiğinde, travmayla bağlantılı görülen tüm tanıların %89,5'inde işkence sürecinin tek etiyolojik faktör olarak değerlendirildiği (2012 için %84,4), %6,9'unda işkence sürecinin var olan patolojiyi ağırlaştırdığı veya ortaya çıkardığı (2012 için %9,5), %3,6'sında ise faktörlerden biri olduğu (2012 için %6,1) sonucuna varıldığı görülmektedir.

2013 yılında GİG 500 başvurudan 70'inin aldığı tanıların (%6,7) işkence ve travma süreciyle ilgili olmadığı saptanmıştır (2012 için bu oran %7,7'ydi).



Gezi Parkı Süreci Kapsamında Türkiye İnsan Hakları Vakfı Olgularının Tıbbi Değerlendirmesi

Ümit Ünüvar¹, Deniz Yılmaz², İlker Özyıldırım³, Levent Kutlu⁴, Şebnem Korur Fincancı^{1,5}

¹ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, İstanbul Temsilciliği, İstanbul

²XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

³XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

⁴ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Genel Merkez, Ankara

⁵ İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, İstanbul

Katkıda bulunanlar

Ereñç Yasemin Dokudan, Deniz Mardin, Canan Korkmaz, Mediha Özenmiş, Alev Aksungur, Zeynep Uğur, Pınar Önen, Şükran İrençin, Lale Orhon, Özge Yenier Duman, Sezai Berber, Cansu Turan, Evindar Karabulut, Evren Asena, Gökçe Silsüpür, Mehmet Ali Malkoç, Attila Zenciroğlu, Aylin Kula Güney, Jonas Rudolph, Baran Gürsel, Metin Bakkalçı, Veli Lök

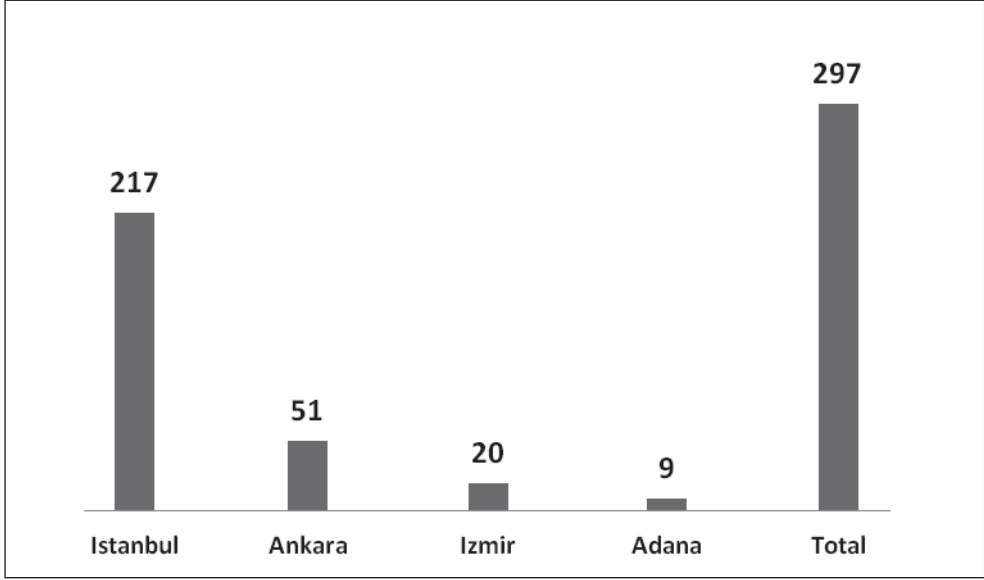
Aralık, 2013

Gezi Parkında ağaçların sökülmesi ve yerine AVM yapılacağı iddiaları üzerine 2013 Mayıs ayının sonunda görece az sayıda kişinin katılımıyla başlayan toplumsal gösteriler kolluk kuvvetlerinin katılımcılara yönelik uyguladığı yoğun şiddet nedeniyle; temel hak ve özgürlüklerin talep edildiği, öncelikle İstanbul ve ardından diğer kentlerde gittikçe genişleyen protestolara dönüştü. Yoğunlukla Haziran ve Temmuz aylarında devam eden eylemler Ağustos başında (Şeker Bayramı öncesi ve sürecinde) büyük oranda sonlanırken Ağustos sonunda yeniden başladı.

Devlet şiddetine ve işkenceye maruz kalanlara yönelik fiziksel ve ruhsal sağlık hizmeti sunan Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın Diyarbakır temsilciliği dışındaki diğer 4 temsilciliğine (İstanbul, Ankara, Adana ve İzmir) Gezi parkı süreci kapsamında başvurular oldu. Olayların en yoğun yaşandığı 31 Mayıs-30 Ağustos 2013 tarihleri arasında travmaya maruz kaldığını bildiren toplam **297** kişi tedavi/rehabilitasyon hizmeti almak ve belgelemek amacıyla başvurdu.

Bulgular:

297 başvurunun; 175'i (% 58,9) erkek, 121'i (% 40,7) kadındı, bir olgu (% 0,3) trans bireydi. Grafik 1'de başvuruların temsilciliklere göre dağılımı verilmektedir. 217 olgu (%73) ile en fazla başvuru İstanbul temsilciliğine oldu. Diyarbakır temsilciliğine Gezi süreci kapsamında herhangi bir başvuru olmadı.

Grafik 1. Başvuruların temsilciliklere göre dağılımı;

Başvuruların yaş ortalaması 33,85 ($\pm 11,42$), yaş aralığı 15-71 arasında değişmekteydi. 5 yaşındaki bir olgu göz yaşartıcı kimyasal gaza maruz kalarak ailesi ile birlikte tedavi rehabilitasyon amacıyla başvurmuştu ancak olgu örneklemimizin genel özellikleri ile uyuşmadığı için yaş aralığına dahil edilmedi. Tablo 1 de yaş aralıklarına göre başvuruların dağılımları verilmiştir.

Tablo 1: Olguların yaş aralıklarına göre dağılımı

Yaş aralığı	n	(%)
15-25	74	(25,0)
26-35	117	(39,5)
36-45	59	(19,9)
46-55	29	(9,8)
56-65	14	(4,7)
66-75	3	(1,0)
Toplam	296	(100)

Tablo 2: Başvuruların eğitim durumuna göre dağılımı

Eğitim Durumu	n	(%)
Okuryazar değil	1	(0,3)
Okuryazar	2	(0,7)
İlkokul mezunu	22	(7,4)
Ortaokul mezunu	29	(9,8)
Lise mezunu	70	(23,6)
Üniversitede okuyor	48	(16,2)
Üniversite mezunu	124	(41,9)
Toplam	296	(100)

Başvurularda 26-45 yaş aralıklarında yoğunlaşma dikkat çekiciydi. Eğitim durumlarına göre dağılıma baktığımızda üniversite öğrencisi ve üniversite mezunlarının dramatik çoğunluğu görülmektedir (Tablo 2).

Travmatik olaya maruz kalınan tarihlere göre dağılıma bakıldığında bazı günlerdeki yoğunluk dikkat çekiciydi. Tablo 3'de olgu sayısının fazla olduğu bazı olay tarihleri verilmiştir.

Tablo 3: Olguların bildirdiği olay tarihlerinden bazıları

OLAY TARİHLERİ (2013)	TEMSİLCİLİK (n)				Toplam
	Adana	Ankara	İstanbul	İzmir	
31 Mayıs; Parkta çadırlar yakıldı	1	0	21	1	23
01 Haziran; Ethem Sarısülük vuruldu	4	15	17	6	42
02 Haziran; Ali İsmail Korkmaz dövüldü	2	21	12	8	43
03 Haziran; Abdullah Cömert öldü	0	4	6	2	12
11 Haziran; Polis Taksim meydana girdi	0	0	41	0	41
15 Haziran; Polis Gezi Parkı'na girdi	0	1	24	0	25
16 Haziran; Parkın boşaltılması devam etti	0	3	34	0	37
22 Haziran; Karanfil Eylemi yapıldı	0	0	18	0	18
06 Temmuz; Taksim Dayanışma göz altıları	0	0	14	0	14

1. Göz yaşartıcı kimyasallara maruz kalma;

Başvuruların 269'u (% 90,6) göz yaşartıcı kimyasal ajanlara maruz kaldığını bildirmiştir. Bunların arasında 63 olgu (% 23,4) sadece kimyasal ajanlara maruz kalmıştı herhangi bir travmatik yaralanması yoktu.

Göz yaşartıcı kimyasal ajanlara maruz kalanların 247'si (% 91,8) kimyasal maruziyete bağlı tıbbi yakınmalar tarif etmiştir. Göz yaşartıcı kimyasal ajanlara

maruz kaldığını bildiren başvuruların % 50'si maruz kalınan tarihten itibaren ilk 7 gün içinde başvurmuşlardı (*Medyan=7*). Başvuru zamanı (*maruz kalınan olaydan başvuru tarihine kadar geçen süre*) maruz kalınan olayla aynı gün ve olaydan 81 gün sonrasına kadar değişmekteydi, ortalaması 13,67 gündü. Bununla birlikte başvurular birden fazla, ardışık ve yoğun miktarlarda göz yaşartıcı kimyasal ajanlara maruz kaldığını bildirmiştir. Bu nedenle olay ile başvuru arasında ne kadar süre geçtiğine dair tüm olgular için net bir bilgi verilememektedir.

Öykülerde aktarılan yoğun ve uzun süreli göz yaşartıcı kimyasal ajanlara (*gaz formu ya da spray, su içine karıştırılarak sıvı formu*) maruziyet sonrası meydana gelen yakınmaların literatür ile uyumlu olduğu görüldü (1-20). Bildirilen yakınmaları ise şunlar olmuştur:

Gözde kızarıklık, ağrı, batma hissi, kaşıntı, görme bulanıklığı, geçici görme kaybı, geçici işitme kaybı, burunda yanma, akıntı, kanama, hapşırık, boğazda yanma, geçici ses kısıklığı, geçici işitme kaybı, nefes darlığı, öksürük, astım krizi başlaması, solunum durması, terleme, tükürük salgısında artma, bulantı, öğürtü, kusma, karın ağrısı, kramplar, yutkunma güçlüğü, ishal, bayılma, yığılma, güçsüzlük, bilinç bulanıklığı/kaybı, halsizlik, konsantrasyon bozukluğu, sersemlik hissi, denge bozukluğu, uyuşma hissi, kaslarda kasılmalar, baş ağrısı, çarpıntı, bunaltı, sıkıntı, sinirlenme, panikleme, ölüm korkusu, deride yanık, yanma hissi, kızarıklık, kaşıntı, deride döküntüler, deride su toplaması.

Ayrıca birkaç kadın başvuru menstrüel siklus düzensizliği yakınması bildirmiştir. Bunun maruz kalınan kimyasalın toksik etkisinden mi yoksa şahit olunan şiddet ortamının neden olduğu ruhsal sıkıntılara bir eşlikçi mi olduğu konusunda bir yorum yapılamamaktadır.

Gezi sürecinin Mayıs ayı sonlarında başladığı ilk günlerinde göz yaşartıcı kimyasalların gaz formları ile karşılaşma aktarılırken ilerleyen günlerde özellikle 11 Haziran ve sonrasında TOMA'dan atılan basınçlı suyla karşılaşma sonrası da benzer yakınmalar bildirilmiştir. Yakınmalar benzer niteliklerde olmakla beraber; gaz formu ile karşılaşıldığında solunum problemlerinin, sıvı formu ile karşılaşıldığında ise deri problemlerinin ön planda olduğu aktarılmıştır (21).

Kimyasal gaza maruz kaldığını bildiren 269 kişinin 98'sinde (% 36,4) muayene sırasında fiziksel bulgular tespit edildi.

Olgular tarafından algılanan ve aktarılan fiziksel yakınmaların başvuru süresine göre farklılaşmadığı görüldü. Yani fiziksel yakınma bildirenlerle ($M=14,36$, $SD=16,61$) fiziksel yakınma bildirmeyenler ($M=13,87$, $SD=15,30$) arasında başvuru zamanı açısından anlamlı bir fark yoktu. Çarpıcı olarak; kimyasal gaza maruz kaldığını bildiren olguların kendi algıladıkları fiziksel yakınmalar maruziyetten günler, hatta haftalar sonra yapılan muayenelerde bile aktarılmaktaydı.

Buna rağmen göz yaşartıcı kimyasal ajanlara bağlı tespit edilen fiziksel bulgular ise başvuru süresi uzadıkça azalmaktaydı. Bildirilen olay tarihi ve muayene tarihi arasında geçen süre bakımından bulgu tespit edilen başvuruların ($M=11,04$, $SD=12,10$) tespit edilmeyenlerden ($M=15,55$, $SD=16,78$) istatistiksel açıdan farklılaştığı görüldü. Bir başka deyişle; maruziyetten sonraki ilk hafta içinde (özellikle ilk 3 gün içinde) yapılan muayenelerde göz yaşartıcı kimyasal ajanlara bağlı sağlık sorunlarının daha belirgin olduğu görüldü. Ne yazık ki ilk değerlendirme yapılırken bulguların şiddeti açısından bir değerlendirme yapılamamıştır; bu nedenle bulguların şiddeti ile geçen süre arasında bir karşılaştırma verilememektedir. Bununla birlikte bilimsel literatürde göz yaşartıcı kimyasalla maruziyetten sonraki ilk 3 gün içinde fiziksel bulguların daha yoğun biçimde devam ettiği, ilerleyen günlerde azalıp-gözden kaybolduğu bildirilmektedir (3). Başvuruların maruz kaldıklarını bildirdikleri tarihten günler haftalar sonra yapılan muayenelerinde kimyasal ajanlara bağlı fiziksel bulgular tespit edilemeyebilir. Herhangi bir bulgu tespit edilememesi maruz kalınmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır.

Göz yaşartıcı kimyasallara (OC ve CS) maruziyet sonrası bilimsel literatürde tanımlanan erken dönemde; göz, solunum ve kardiyovasküler sistem, deri, gastrointestinal ve nöro-psikiyatrik sistem üzerine ciddi yan etkiler bulunmaktadır (1-20). Başvuruların yakınmaları, fiziksel ve ruhsal bulguları, maruz kaldıkları şiddet ortamı, kimyasalların kullanım şekli ve miktarı bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Tablo 4'de bulguların olgulara göre dağılımı verilmektedir. Aynı olguda birden fazla bulgu olabilmekteydi. Başvuru tarihine göre tespit edilen bulgular ise şunlar olmuştur;

Gözde konjunktival hiperemi, kimyasal konjunktivit, kulak zarında hiperemi, farekste hiperemi, devam eden ses kısıklığı, solunum seslerinde kabalaşma, wheezing, ekspiriumda uzama, astım krizi, yaş gözetmeksizin tansiyon yüksekliği, deride döküntüler, veziküller, alerjik reaksiyonlar, dilde anjiyo-ödem, devam eden anksiyete bulguları.

Tablo 4: Kimyasal ajanlara bağlı fiziksel bulgular

Bulgular	n
Farenkste hiperemi/devam eden ses kısıklığı	35
Kulak zarında hiperemi/devam eden işitmede azalma	4
Deride alerjik dermatit/döküntüler	18
Gözlerde konjunktival hiperemi/kimyasal konjunktivit	20
Hipertansiyon	2
Astım atağı (wheezing, ekspiriumda uzama)	6
Diğer solunum bulguları (solunum seslerinde kabalaşma/ronküsler)	53



Resim 1: Kimyasala maruziyet sonrası deride döküntüler.



Resim 2: Kimyasala maruziyet sonrası dilde şişmeye neden olan alerjik reaksiyon

Bir olguda maruziyet sonrası toksik hepatit meydana gelmişti. Tıbbi literatürde henüz tek bir olguda hipersensitivite (aşırı duyarlılık) nedeniyle toksik hepatit bildirilmekle birlikte (17) özellikle CS ve CN'nin hepatotoksik etkisinden de bahsedilmektedir (1,17-20). Bizim olgumuzda kimyasal ajana maruziyet öncesi laboratuvar bulguları ile maruziyet sonrası bulgular karşılaştırılabilmiş, maruziyet sonrası saatler içinde karaciğer enzimlerindeki hızlı artış gösterilebilmiştir. Diğer hepatit belirleyicileri (markırlar) negatif gelen olgu 5 gün yatarak takip edildiği hastanede toksik akut hepatit olarak değerlendirilmiştir.

2. Travmatik yaralanmalar;

TİHV'in 4 temsilciliğine başvuran 297 kişide göz yaşartıcı kimyasal ajanlara maruz kalma dışında çeşitli travmatik yaralanmalar da tespit edilmiştir. 234 kişinin en az bir travmatik yaralanması mevcutken; 63 olguda ise hiçbir travmatik yaralanma mevcut değildi, bu olgular sadece kimyasal gaz maruziyet nedeniyle başvurmuştu.

- ◇ 127 olguda (% 42,8) gaz fişegi çarpmasına bağlı, 31 olguda (% 10,4) plastik mermi çarpmasına bağlı (*çarpmanın şiddetine, mesafeye, vücuttaki lokalizasyona bağlı olarak değişen yaralar*)
- ◇ 59 olguda (% 19,9) kaba dayak (*insan bedeniyle ya da sert bir cisim kullanarak meydana gelen künt travmatik yaralar*)
- ◇ 30 olguda (% 10,1) basınçlı su ile (*basıncın şiddeti, mesafeye, maruziyet sıklığı ve süresine göre ve/veya basınç etkisiyle çarpma, düşme, sürüklenmeye bağlı*) meydana gelen yaralanmalar tespit edildi.

Başvuruların hiçbirinde ateşli silah ya da kesici/delici alet yaralanması yoktu. Tablo 5 travmanın tipine göre olguların sıklığını vermektedir. Olgularda birden fazla yaralanma görülebilmekteydi. Yaralanmalar; yumuşak doku travması (*ekimoz, kontüzyon, laserasyon, hematom*), kemik kırıkları, diş kırık ve kayıpları, göz ya da görme kayıpları şeklindeydi. İllere göre travmatik yaralanmaların dağılımı da Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 5: Bildirilen travmanın tipine göre olguların sıklığı

Travma tipi	N	(%)
Basınçlı su çarpması	30	(10,1)
Gaz fişeği çarpması	127	(42,8)
Plastik mermi çarpması	31	(10,4)
Kaba dayak	59	(19,9)
Diğer künt travmalar	6	(2,0)
Ses bombası çarpması	4	(1,3)
Yanma	1	(0,3)

Tablo 6: Travma tiplerinin illere göre dağılımı

Travma tipi	TEMSİLCİLİK (n)			
	Adana	Ankara	İstanbul	İzmir
Basınçlı Su	4	0	26	0
Gaz Fişeği	0	27	99	1
Plastik Mermi	1	3	27	0
Kaba Dayak	1	7	37	14

Bazı olay günlerinde travmatik yaralanmalardaki yoğunluk dikkat çekiciydi; Tablo 7 olay tarihlerine göre travma tiplerinin sıklığını vermektedir.

Tablo 7: Bazı olay günlerine göre travmatik yaralanma tipleri

Olay tarihi	Basınçlı su n	Plastik mermi n	Gaz fişeği n	Kaba dayak n
31 Mayıs	1	1	8	-
01 Haziran	7	3	21	7
02 Haziran	-	3	16	13
03 Haziran	1	-	9	2
11 Haziran	5	13	22	9
15 Haziran	3	3	9	2
16 Haziran	5	2	14	9
22 Haziran	5	1	2	3
06 Temmuz	1	1	9	4

Başvuruların aktardıkları öykülere ve temsilciliklerimize sundukları tıbbi belgelere göre olaydan sonra başvurdukları sağlık birimleri Tablo 8'de verilmektedir. 189 (% 63,6) kişi olay sonrası herhangi bir sağlık biriminde tıbbi yardıma gereksinim duymuştu. 94 kişi (% 49,7) olay sonrası başvurduğu sağlık biriminden tıbbi rapor

almış iken 18 kişi ise (% 9,5) talebine rağmen tıbbi rapor edinmemişti. 39 kişi (% 20,6 ve tüm olguların % 13,1) yatarak tedaviye ihtiyaç duymuş, 20 kişi (% 10,6 ve tüm olguların % 6,7) hayati tehlike geçirmiş, 53 kişi (% 17,8) kafa travmasına maruz kalmıştı. 50 kişide (% 16,8) kemik kırıkları, 61 kişide (% 20,5) vücudunda dikiş atılmasını gerektirecek bir yaralanma meydana gelmişti.

Tablo 8: Olay sonrası başvuru yapılan sağlık birimi

Sağlık Birimi	n	(%)
Hastane başvurusu yok	108	(36,4)
Birinci basamak	3	(1,0)
Devlet hastanesi	8	(2,7)
Eğitim hastanesi	86	(29,0)
Üniversite hastanesi	14	(4,7)
Mobil sağlık birimleri	39	(13,1)
Özel hastaneler	31	(10,4)
Adli Tıp Kurumu Şubeleri	5	(1,7)
Ambulans	2	(0,7)
Belli değil	1	(0,3)
Toplam	297	(100)

Gaz Fişeği Yaralanmaları;

127 (% 42,8) başvuran gaz fişeği ile yaralandığını bildirmiş ve olgularda gaz fişeğinin boyut ve yapısal özellikleri ile uyumlu yaralanmalar tespit edilmiştir.

Ünüvar ve arkadaşlarının çalışmasında (3); 2004 yılında NATO toplantısının protesto edildiği toplumsal gösterilerde güvenlik güçlerinin göz yaşartıcı kimyasal ajanlarla yaptığı müdahaleler sonrası tedavi ve belgeleme için TIHV İstanbul temsilciliğine başvuran 64 olgunun bulguları değerlendirilmiş; sadece % 3'ünde (2 olguda) gaz fişeği yaralanması tespit edildiği bildirilmiştir. Bu olaydan 9 yıl sonra Gezi parkı süreci kapsamında başvuran olguların % 42,8'inde gaz fişeği çarpmasına bağlı yaralanma tespit edilmesi son derece dramatiktir.

Resim 3 ve 4'te aynı kişiye ait gaz fişeği yaralanması görülmektedir. Resim 3'de kişinin gaz fişeği çarpmasından hemen sonra kendi cep telefonu ile çektiği fotoğraf, Resim 4'de ise aynı yaraya dikiş atıldıktan sonra belgelemek amacıyla başvuru yaptığı sırada çekilen fotoğraf görülmektedir.



Resim 3-4: Aynı kişide gaz fişegi yaralanması

Gaz fişegi ağız yapısının bazı fişeklerde 40 mm, bazı fişeklerde 37/38 mm çaplı olduğu görülmektedir (Resim 5-6-7).



Resim 5-6-7: Gaz fişegi yapısı; ağız yapısının çapı 40 mm, 37 mm, 38 mm olabilmektedir. Ortasında 1 cm çaplı açıklık gaz çıkışının olduğu bölgedir.

Resim 8-9-10-11-12'de gösterilen yaralanmalar; boyut ve şekil özellikleri açısından gaz fişeginin ağız yapısıyla birebir örtüşmektedir.



Resim 8: Gövde ön yüz sol hemitoraks üzerinde 4 cm çaplı ekimozlu abrazyon ve yaralanmadan birkaç gün sonra batın sol alt kadranda yüzeye çıkan ekimoz (göç eden ekimoz) çarpmanın şiddetini de göstermektedir.

Resim 9: Sol omuz önünde ve **Resim 10:** Uyluk arkasında 4 cm çaplı gaz fişegi ağız yapısıyla birebir uyumlu çarpma kontüzyonları.



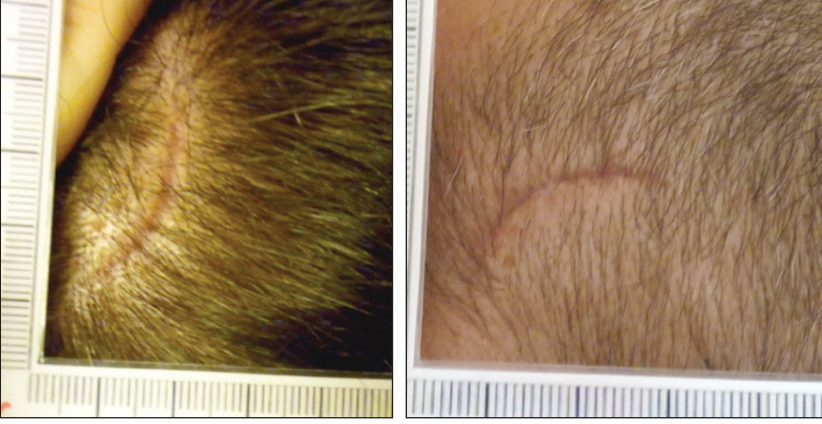
Resim 11: Sağ meme üstünde şekilli nedbe alanı; **Resim 12:** Uyluk arkasında iç içe geçmiş halkavi tarzda içteki halka 1 cm ve dıştaki halka 4 cm çaplı ekimozlu abrazyonlar gaz fişegi ağız yapısı ile birebir uyumludur. Tüm uyluk arkasında geniş ekimoz ve ödem çarpmanın şiddetini göstermektedir.

Başvuruların muayene bulguları yanı sıra öykülerinde de gaz fişeginin direkt hedef gözetilerek ateşlendiği aktarılmıştır; tespit edilen yara özellikleri doğrudan hedef gözetilerek atış yapıldığı öykülerini de desteklemektedir.

“Yanımdan hızla bir şey geçtiğini fark ettiğimde Akrep adlı aracın üzerindeki polise baktım, gaz bombası kapsülünü bana attığını fark ettim. İkinci kapsül başımın üzerinden geçti. Üçüncü ise bacağıma çarptı.”

“Tüp geçidin şeffaf duvarının polisler tarafından kırılıp oradan insanların üstüne gaz bombası attıklarını fark ettim ve hızla oradan uzaklaşmaya karar verdim, ancak hareket etmeye başladığım an başımın sol tarafına bomba çarptı, kaçamadım...”

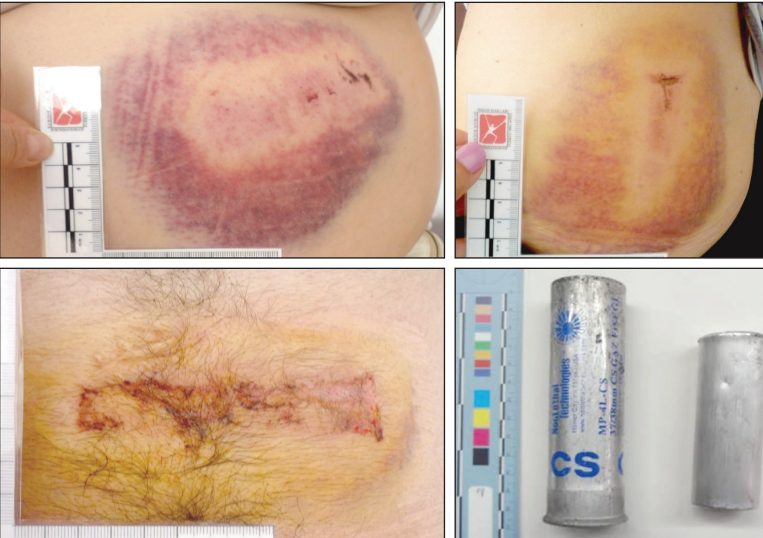
Bazı yaralanmalar ise gaz fişegi ağız yapısıyla (*silindirik özellikleri ve çapıyla*) uyumlu ancak tam bir formasyon göstermemekteydi. Resim 13-14'te tam forme olmayan gaz fişegi yaralanmaları görülmektedir.



Resim 13-14: Tam forme olmayan gaz fişegi yaralanmaları.

Tespit edilen bazı yaralanmalar da gaz fişeginin gövde yapısıyla birebir uyumluluk göstermekteydi. Resim 15-16-17'de gaz fişeginin gövde çarpması ile uyumlu yaralanmalar görülmektedir.

Olguların olaylar sırasında kendisine çarpan gaz fişekleri üzerinden yapılan incelemelere göre; gövde uzunluğu fişeklerde yaklaşık 10-12 cm, kovanlarda yaklaşık 8-9 cm'dir. (Resim 18).



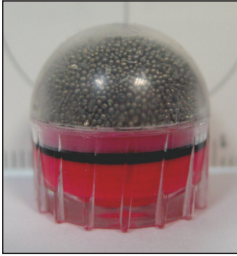
Resim 15-16-17: Gaz fişegi gövde yapısıyla uyumlu yaralanmalar.

Resim 18: Fişek boyunun 12 cm, kovan boyunun 8.8 cm olduğu görülmektedir.

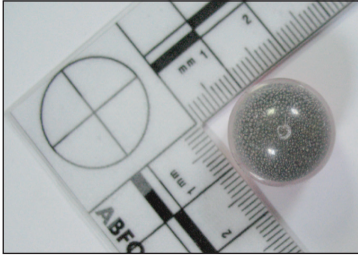
Plastik Mermi Yaralanmaları;

31 başvuru plastik mermi ile yaralandığını bildirmiştir. Literatüre bakıldığında Gösteri kontrol aracı olarak değişik form ve boyutlarda plastik mermiler kullanıldığı görülmektedir (22-25).

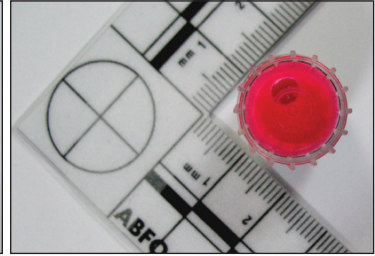
Gezi olayları sürecinde kullanılan plastik mermilerden birinin (*yaralıları tarafından kendilerine çarpan cisimlerin toplanmasıyla değerlendirilebilen*) yapısal özellikleri Resim 19-20 ve 21'de görülmektedir. Fotoğrafları görülen plastik mermi; iki farklı bölümden oluşmakta; üst bölümde yer alan 2 cm çaplı yarım daire içerisinde milimetrik çaplı çok sayıda metalik cisimcik, 2 cm çaplı silindirik alt bölüm içerisinde ise renkli sıvı dikkati çekmektedir.



Resim 19: Plastik merminin yandan görünümü.

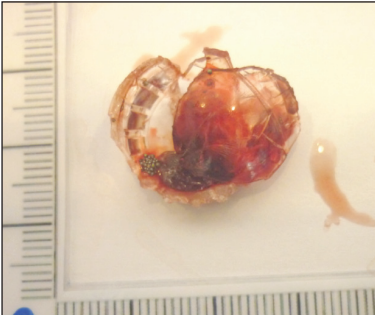


Resim 20: Plastik merminin üstten görünümü.

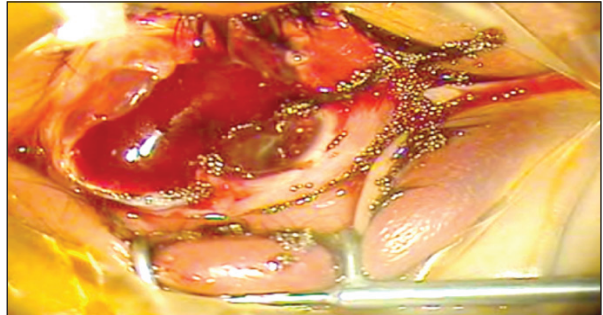


Resim 21: Plastik merminin alttan görünümü.

Bir olguda göze yabancı cisim penetrasyonu sonrası temsilciliğimize belgeleme amacıyla sunduğu ameliyat sırasında gözden çıkarılan plastik mermi parçası Resim 22'de ve göze penetre yabancı cismin orijin tespitine dair ameliyat fotoğrafları üzerinden değerlendirme talep edilmiştir, fotoğraf ise Resim 23'de görülmektedir.

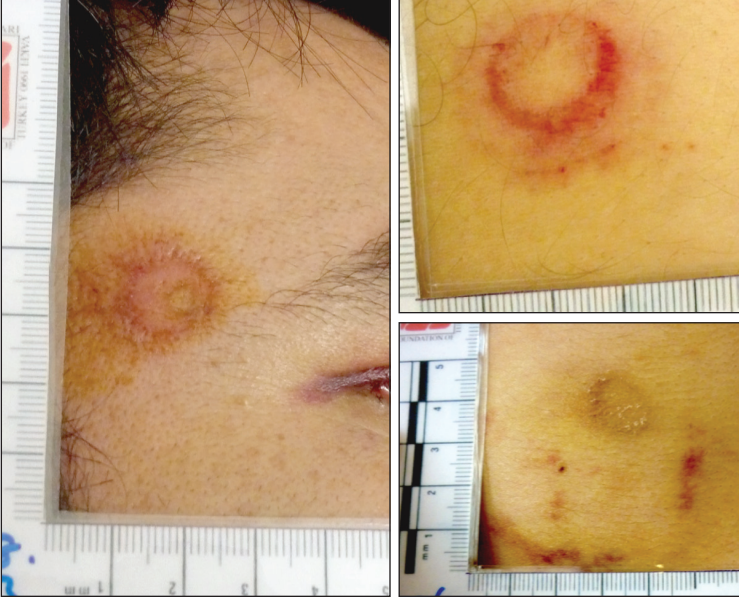


Resim 22: Göz içerisinden çıkarılan plastik mermi parçası.



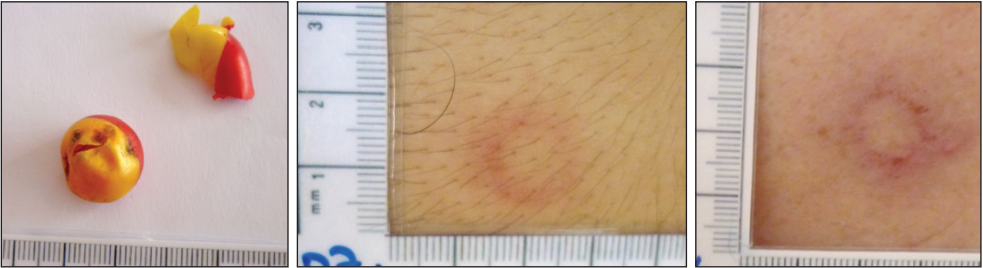
Resim 23: Göze penetran yaralanma sonucu ameliyat sırasında çekilen fotoğraflarda plastik mermi içeriğinde bulunan milimetrik çaplı metalik cisimciklerin göz içine dağılımı görülmektedir.

Resim 24-25 ve 26'da plastik mermi yaralanmaları görülmektedir. Yaraların şekil ve boyut özellikleri plastik mermi şekil ve boyut özellikleri ile örtüşmektedir.



Resim 24-25-26:
Plastik mermi
çarpması ile uyumlu
yaralanmalar.

Resim 27'de görülen iki farklı renkten oluşan (bir sarı, biri kırmızı), 1,5 cm çaplı yuvarlak, içi boş plastik küre benzeri cisimler de yaralılar tarafından toplanmıştır. Aktarılan öykülere göre; bu kürelerin bazılarının içinde göz yaşartıcı kimyasalların toz formu bulunmaktadır. Bazı küreler ise *paintball* olarak tabir edilen boyalı sıvı içermektedir. Meydana gelen yaralanmalar Resim 28 ve 29'da görülmektedir.



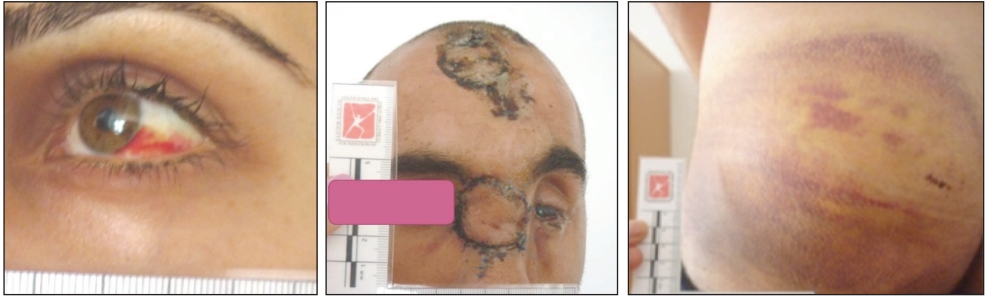
Resim 27. Plastik küre ve bu küre ile oluştuğu bildirilen yaralanma da **Resim 28 ve 29'da** görülmektedir. Plastik küre ile yaralanmanın şekil ve boyut özelliklerinin uyumu dikkat çekicidir.

Kaba dayağa bağlı yaralanmalar;

59 olgu (% 19,9) kaba dayak uygulamasına maruz kaldığını bildirmişti. Kaba dayağa

maruz kalan olguların 22'sinde (% 37,3) alıkonma öyküsü vardı, diğerleri açık alanda kaba dayığa maruz kalmışlardı.

Olgular öykülerinde; yakalama ve gözaltı işlemleri sırasında, kaçarken ya da kısırıldıkları sırada tekme, tokat, yumruk gibi insan bedeniyle ve/veya kalkan, cop, sopa, çivili sopa, demir çubuk gibi sert bir obje kullanılması ile kaba dayığa maruz kaldığını aktarmıştır. Kaba dayak yönteminin İstanbul ve İzmir'deki sıklığı dikkat çekicidir (Tablo 6). Olgularda künt travmaya bağlı yumuşak doku lezyonlarından kemik kırıklarına kadar değişik yaralanmalar tespit edilmiştir.



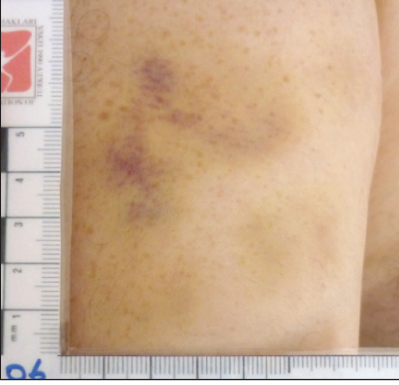
Resim 30-31-32'de kaba dayak sonucu farklı yaralanmalar görülmektedir.

"...1 Haziran 2013 akşamı Gezi Parkı için alandaydım. Bir anda saldırı başladı, insanlar sağa sola kaçışmaya başladı. Hasta olduğum için hızlı hareket edip kaçamadım. Olayların bundan sonrasını hatırlamıyorum. Sadece kaçmam gerektiğini düşünüyordum. Gözümün önünde, postallı resmi kıyafetler ve botlu tekmeler var, sadece bunu hatırlıyorum. Ertesi gün hastanede gözümü açtım..."

"...3 Haziran 2013'te saat 11.00'de, evime yaklaşık 300 metre mesafe kalmıştı, eve doğru gidiyordum. Birden karşıma TOMA çıktı ve karnıma anlamadığım bir anda gaz bombası çarptı. Suyun içine yere düştüm. O anda ben yerdeyken 5-6 çevik kuvvet, 1 sivil polis, 1 tane de kasksız polis bana vurmaya başladı. Özellikle kafama ve yüzüme kalkanlarla, coplarla, tekmeyle vuruyorlardı. O kadar çok dövüldüler ki beni 'öldü bu' deyip sürükleyerek yarı sönmüş ateş küllerinin üstüne bıraktılar..."

Tazyikli su kullanımı sonucu yaralanmalar;

30 başvuru TOMA'dan atılan basınçlı suya maruz kaldığını bildirmişti. Olgularda suyun direkt basınç etkisiyle yumuşak doku yaralanmamaları ya da basıncın etkisiyle havalanıp bir yere çarparak, savrulurken, düşmeler ve sürüklenmeler sonucu meydana gelen yaralanmalar tespit edildi.



Resim 33'de tazyikli suyun şiddetliyle meydana geldiği bildirilen ekimoz görülmektedir.

İstanbul'da özellikle 11 Haziran tarihinden sonra TOMA'dan atılan basınçlı suyla temaslarda olguların yakınmalarına göz yaşartıcı kimyasallara maruz kalma benzeri yakınmalar eklenmişti. Sosyal medyada dolaşan birçok video kayıtlarında su içine göz yaşartıcı kimyasalların (OC) sıvı formunun karıştırıldığı gösterilmiş, medya Vali Mutlu'nun TOMA'da ilaçlı su olduğunu açıkladığını bildirmişti; <http://www.hurriyet.com.tr/saglik/23518148.asp>

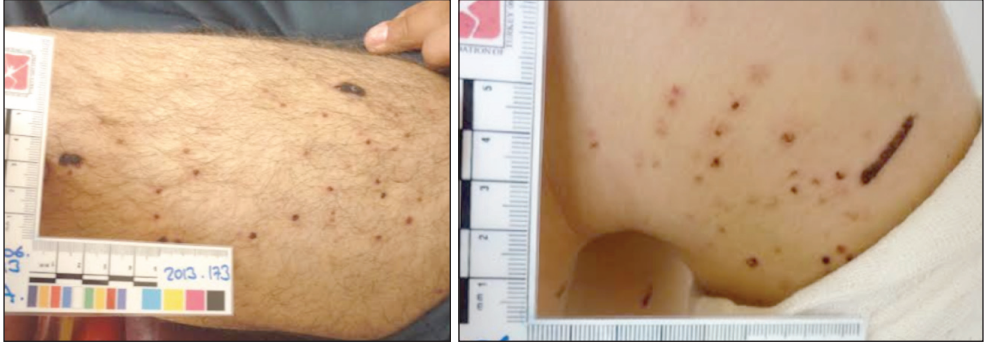
<http://gundem.milliyet.com.tr/istanbul-a-tam-gun-gaz-yagdi/gundem/detay/1723968/default.htm> <http://www.medimagazin.com.tr/ana-sayfa/guncel/tr-tomadan-sikilan-su-alerjik-reaksiyon-gosteriyor-1-11-52024.html>

Başvuruların bildirdiği yakınmalar göz yaşartıcı kimyasal ajanların meydana getirdiği sağlık sorunları ile örtüşmekteydi. Ankara ve İstanbul'da hizmet veren sağlık birimleri ve mobil hizmet sunan sağlık çalışanları ile yapılan görüşmelerde benzer yakınmalar olduğu dile getirilmişti (26).

Yaralanma özellikleri;

Tespit edilen yaralanmaların hemen hepsi künt travmatik nitelikte yaralanmalardı (ister gaz fişeği, plastik mermi, kaba dayak ister diğer künt travmalarla oluşsun). Ateşli silahla, kesici/delici aletle meydana gelmiş bir yaralanma tespit edilmedi.

Gaz fişeğiyle yaralananlarda zaman zaman mesafeye ve elbiseli/elbisesiz bölgeye isabet etmeye bağlı olarak ısı etkisiyle birinci ve/veya ikinci derece yanıklar meydana gelebilmişti. 4 olgu ses bombası ile yaralandığını bildirmekteydi. Ses bombasının yapısal özellikleri bilinmemekle birlikte meydana gelen yaralanmalar patlama etkisi ile oluşabilecek nitelikte yaralanmalardı. Bir olguda patlama sonucu patlayıcının bizzat yanmamış partiküllerinin cilt-cilt altında oluşturduğu kimyasal fiziksel yanık paterni saptanmıştı. Tespit edilen partiküllerin cilde saplı hali patlama dışında taklit edilemez özellikteydi. Temasin çok yakın olduğu durumlarda reaksiyon tamamlanmadan bu parçacıkların cilde çarparak saplanıp sönmüldüğü düşünülmektedir. Resim 34-35'de patlama etkisiyle cilt cilt altına saplanmış partiküller görülmektedir.



Resim 34-35: Patlama sonucu cilt- cilt altına saplanan patlayıcı partikülleri.

Bir olguda tespit edilen ikinci derece yanıklar ise kaba dayak sonrası yanmış közlerin üzerine bırakılma öyküsü ile uyumlu bulundu. Tablo 9'da yaralanma bölgeleri görülmektedir. Ayrıca gaz fişegi ve plastik mermi ile yaralanma bölgeleri de belirtilmiştir. Beden üst bölümüne özellikle baş boyun bölgesine yönelik yaralanmalar olması, vücudun her bölgesinde gaz fişegi ağız yapısıyla uyumlu yaralanmalar tespit edilmesi; olguların öykülerinde aktardıkları "direkt hedef alınarak ateşleme" yapılması ile örtüşmektedir.

Tablo 9: Travmatik yaralanma bölgeleri

Yaralanma bölgesi	Gaz fişegi ile yaralanmalar	Plastik mermi ile yaralanmalar	Diğer travmatik yaralanmalar	Toplam	
				n	(%)
Baş/boyun	58	11	43	112	(37,7)
Göğüs	17	9	30	56	(18,9)
Üst ekstremitel/el	51	15	38	104	(35)
Sırt	11	6	31	48	(16,2)
Batın	4	1	-	5	(1,7)
Genital bölge	1	0	2	3	(0,2)
Alt ekstremitel/ayak	26	10	42	78	(26,3)
Multiple	25	13	47	85	(28,6)

Organ/işlev kayıpları;

Toplam 13 kişide (% 4,4) görme/göz kaybına neden olacak bir yaralanma tespit edildi (9 kişi İstanbul temsilciliği, 4 kişi de Ankara temsilciliğine başvurmuştu). Değerlendirmeler kişilerin mevcut hastane evrakları, operasyon notları, göz ve gerekli diğer konsültasyonları sonucu yapıldı. Kafaya yönelik gaz fişegi ya da plastik mermi çarpması ya da kaba dayak uygulaması sonucunda;

- ◇ *Toplam 7 olguda göz kaybı;*
 - *5'inde göze (glob) penetran yaralanma sonucu glob explorasyonu,*
 - *2'sinde glob perforasyonu mevcuttu.*
- ◇ *6 olguda retina dekolmanı nedenli görme kaybı,*
- ◇ *4 olguda dış kırık ve kaybı tespit edildi.*
- ◇ *Bir olguda kafa travması nedenli fasiyal körlük sekeli gelişmişti.*
- ◇ *Toplam 8 olguda ise maruz kaldığı kafa travmaları sonucu geçici görme kaybı oluşmuştu.*

Bilimsel literatürde de gaz fişeği ve plastik mermi çarpmasıyla kafa travması, göz kayıpları hatta ölüm olguları bildirilmiştir (22-25,27).

Tablo 10 organ/işlev kayıplarını ve hangi travmalarla meydana geldiğini göstermektedir. Resim 36'de künt kafa travması sonrası diş kaybı, Resim 37 ve 38'de kemik kırıkları görülmektedir.

"...11 Haziran günü vali müdahale olmayacağını söylemişti, o gün polis herhangi bir duyuru yapmadı, biz zaten annemle müdahale yapılacağını söyledikleri zaman alandan ayrılıyorduk, ama o gün müdahale yapılmayacağı söylenmişti, biz de ailecek Taksim'deydik, geziniyorduk, gece saat 21 gibi birden bütün ışıklar söndürüldü, kapkaranlık oldu, yüzüm gezi parkına dönüktü, yaklaşık 10-15 metre uzaklıktan Gezi parkı girişinden polisler ateş etmeye başladı, plastik mermiymiş... gözümde ışıklar patladı.... her yer kan oldu, kulaklarımdan bile kan geliyordu..."

Tablo 10: Organ / işlev kayıpları

Travma tipi	Görme kaybı	Göz (glob) explorasyonu	Göz (glob) perforasyonu	Geçici görme kaybı	Fasiyal körlük	Dış kayıp/ kırığı
Gaz fişeği	5	3	2	7	1	3
Plastik mermi	1	1	-	-	-	1
Kaba dayak	-	1	-	-	-	-
Basınçlı su	-	-	-	2	-	-



Resim 36: Künt travma sonrası diş kaybı, **Resim 37:** Servikal 1. omur (C1) kırığı.

Resim 38: Ön kol kemikleri kırığı.

Gözaltılar, Sözel Şiddet ve Taciz

32 kişide alıkonma öyküsü olup; gözaltına alınma sürecinde ve polis ile yakın temaslarda olunan yerlerde (*araba içinde bekletilme gibi*) sözel şiddet ve sözel cinsel tacize maruz kaldıklarını aktarmışlardır. Tüm olguların 94'ü kolluk tarafından sözel şiddete maruz kaldığını bildirmişti. Alıkonulan 32 olgunun hepsi polis tarafından sözel şiddete maruz kaldığını aktardı, 62 olgu ise açık alanda kolluk tarafından sözel şiddete maruz kalmıştı. Kaba dayığa maruz kalan 59 olgunun hepsi kolluk ile yakın temasta sözel şiddete maruz kaldığını aktarmıştı.

Başvuranların aktardığı öykülerde; olaylar sırasında özellikle İstanbul ve Ankara'da sağlık hizmeti verilen gezici mobil sağlık birimlerinde (revirlerde) çalışan sağlık çalışanlarına ve buralara malzeme taşıyan insanlara kadar cinsel taciz eylemleri olduğu bildirilmiştir. İstanbul'da Üniversite hastanesi Adli Tıp Polikliniği'ne başvuran bir üniversite öğrencisi; İstanbul'da Taksim revirine tıbbi malzeme taşırken polisler tarafından sıkıştırılarak tacize uğradığını bildirmiştir. Cinsel taciz, özellikle resmi olmayan göz altılarında ve yakalama işlemleri sırasında gerçekleşmiştir. Taksim Dayanışma göz altılarında (6 Temmuz olay tarihli) gözaltında 4 gün kalan bir olgu; uygunsuz üst arama sırasında tacize maruz kaldığını aktarmıştır.

3. Ruhsal Değerlendirme:

TİHV'e başvuran olguların hemen hepsi aktardığı öyküde; maruz kaldığı travmatik süreç boyunca ve şahit oldukları şiddet ortamı nedeniyle kaygı duyma, kendini tedirgin hissetme, yaşamının ve beden bütünlüğünün tehlikede olduğu duygusu yaşama, olay sırasında bu duygular ile ilintili çarpıntı, nefes darlığı, bedensel gerginlik benzeri somatik tepkiler oluştuğunu belirtmişlerdir.

Gezi olaylarının özellikle halen en heyecanlı haliyle devam ettiği ilk dönemleri başta olmak üzere, başvuruların ilk muayenesinde yapılan fiziksel ve ruhsal değerlendirmesi sonrasında önerilen psikiyatri konsültasyonu başvuranlar tarafından yakınmaları merkezli olarak kendiliğinden çok da talep edilmemiştir. Başvuran olguların psikiyatri konsültasyonu ile ilgili detayları Tablo 11'de verilmektedir.

Tablo 11: Psikiyatri konsültasyonu ile ilgili detaylar.

Psikiyatri Konsültasyonu	n	(%)
Konsültasyon yapılmış	117	(39,4)
Konsültasyon istenmemiş	8	(2,7)
Hasta ilk randevuya gitmemiş	22	(7,4)
Konsültasyonu reddetmiş	145	(48,8)
İleri bir tarihe ertelenmiş	5	(1,7)
Toplam	297	100

Toplamda 175 kişiye (% 59,2) psikiyatri konsültasyonu yapılamamıştı; (*olguların 8'ine konsültasyona gerek duyulmazken, diğerleri ya verilen ilk randevuya gelmemişler ya da önerilen konsültasyonu reddetmişlerdi*). Toplamda 117 olguya ise (% 39,4) psikiyatri konsültasyonu yapılabilirdi, 5 olgu ağır fiziksel yaralanması sonucu devam eden fiziksel tedavi süreci nedeniyle psikiyatrik görüşmeyi ileri bir tarihe erteledi.

Hem ilk genel fiziksel/ruhsal hem de sonraki psikiyatrik değerlendirmelerde başvuruların büyük çoğunluğu; maruz kaldıkları şiddet ortamında ve devam eden zamanlarda çeşitli somatik ve ruhsal değişiklikler yaşadıklarını bildirmiş ve bizler tarafından da gözlenmiştir;

“Uykuya dalma ve sürdürme güçlüğü, derin bir uyku uyuyamama, şiddete maruz kalma ile bağlantılı rüya ve kabuslar görme, iştah azalması, dikkati odaklama güçlüğü, maruz kaldığı polis şiddetinin yoğunluğuna inanamama, yaşadığı polis saldırısı sırasında ölüm tehdidine maruz kalma nedeniyle şok, şaşkınlık, dehşet, korku duyguları, izleyen günlerde yaşadığı ve tanık olduğu polis saldırılarına ilişkin anıların tekrar tekrar aklına ve gözünün önüne gelmesi, bu hatırlamalar sırasında nefes darlığı, çarpıntı, titreme hissetme, aynı anı tekrar yaşıyormuş gibi olma, zaman zaman unutkanlık, polise yönelik öfke hissi, tahammül azlığı, tedirginlik, huzursuzluk, güvensizlik, karmaşık duygular ve yabancılık duyguları, ani sesler karşısında irkilme ve rahatsızlık duyma, yaşadığı polis şiddeti hakkında konuşmak istememe, yaşadığı şiddeti hatırlatıcı konu ve durumlardan uzak durma, olayın yaşandığı yere gitmekten, oradan geçmekten kaçınma, polis görmek istememe, yakınları ve başka insanlar için endişe duyma, durgunluk, çabuk yorulma, gelecek kaygısı, umutsuzluk.”

Ruhsal durum değişiklikleri kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte başvuruların büyük çoğunluğunda ilk birkaç günde yukarıda sayılan değişikliklerden bazılarının ortaya çıkmış olduğu, izleyen günlerde ise çoğu kişide yakınmalarda azalma görüldüğü tespit edilmiştir.

Toplamda 117 olguya psikiyatri konsültasyonu yapılmıştır. Olay sonrası ilk ay içinde değerlendirilen başvurulardan 50 olgu (% 42, 7) Akut Stres Bozukluğu (ASB) tanısı aldı. Bu tanıyı Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve Majör Depresif Bozukluk (MDB) tanıları takip etmekteydi (Tablo 12). Olguların bazıları her ne kadar psikiyatri konsültasyonunu reddetse de ilk muayenelerini yapan hekimler tarafından değerlendirilen ruhsal durum muayenelerinde; Akut Stres Bozukluğu ön tanısı ile ilintili bulgular olduğu tespit edilmiştir. Tüm olgularda ön tanı ile birlikte 64 kişi ASB tanısı almıştır. 10 kişi ruhsal değerlendirmesinde iki ruhsal tanı birden almıştı; (9 kişide TSSB ve MDB, 1 kişide ASB ve MDB).

Tablo 12: Psikiyatri konsültasyonu yapılanlarda (n:117) ruhsal durum değerlendirme sonuçları

Ruhsal durum değerlendirmesi	n	(%)
Herhangi bir ruhsal tanı yok	14	(12)
Belirti var tanı kriterlerini karşılamıyor	13	(11,1)
Akut Stres Bozukluğu (ASB)	50	(42,7)
Majör Depresif Bozukluk (MDB)	9	(7,7)
Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)	27	(23)
Diğer Anksiyete Bozuklukları	2	(1,7)
Uyum Bozukluğu	1	(0,9)
Tanı belirlenemedi	1	(0,9)
ASB + MDB	1	(0,9)
TSSB + MDB	9	(7,7)

Bu sürece özel olarak temelde ön plana çıkan ise belki de uygulanan şiddetin tipi; göz yaşartıcı kimyasal ajanların (özellikle gaz formunun) yoğun olarak kullanımındır. Literatürde göz yaşartıcı kimyasalların (OC, CS) solunum ve kardiovasküler sistem öncelikli olmak üzere beden üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin maruz kalan kişilerde ölüm korkusunu da içeren ciddi anksiyete bulguları başta olmak üzere çeşitli ruhsal belirtilerin oluşmasında etken olabildiği bildirilmektedir (28,29). Psikiyatri konsültasyonu yapılan olguların 24'ünde sadece göz yaşartıcı kimyasal ajanlara maruz kalma öyküsü olup, hiçbir travmatik yaralanma yoktu. 93 kişinin ise kimyasal maruziyeti ve en az bir travmatik yaralanma öyküsü vardı. 7 olguda cinsel taciz öyküsü mevcuttu ve bunların 5'i ruhsal bir tanı almıştı. Tablo 13'de sadece göz yaşartıcı kimyasal ajanlara maruz kalanların ruhsal değerlendirme sonuçları verilmektedir.

Tablo 13: Sadece göz yaşartıcı kimyasal maruziyeti olan olguların (n:24) ruhsal değerlendirmeleri.

Ruhsal değerlendirme	n	(%)
Hiç ruhsal tanısı yok	4	(18,2)
Belirti var tanı kriterlerini karşılamıyor	3	(4,5)
Akut Stres Bozukluğu	9	(40,9)
Travma Sonrası Stres Bozukluğu	7	(31,8)
TSSB* +Majör Depresif Bozukluk	1	(4,5)
Toplam	24	100

*TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

Bu belirti ve bulguların ne kadarının şahit olunan şiddet ve travmatik yaşantıların genel etkisi ile ne kadarının göz yaşartıcı kimyasal maruziyete bağlı olduğunu

ayırmak ise zordur. Ancak; tüm ruhsal tanı alan olgularda bir bütün olarak yaşanan travmatik sürecin tek etiyolojik faktör olduğu görüldü; sadece 16 olguda önceden bir ruhsal tanı mevcuttu ve yaşanan travmatik süreç var olan bulguları ağırlaştırmış ya da önceki patolojiyi açığa çıkarmıştı.

Psikiyatrik takip sonuçları;

Raporun hazırlandığı aşamada takip altında olan olgular arasında yapılan değerlendirmeye göre; 19 olguda ilk değerlendirme sonrası psikiyatrik takibe gerek duyulmadı. 8 olgunun öznel nedenleri nedeniyle (*işe başlama, yer değişikliği vb*) tedavileri yarım kaldı. 39 olgunun tedaviye isteği yoktu. Takip ve terapi programına alınan 51 olgunun 12'sinde tedavi ilk ay tamamlandı. Olgular 1,5 ay sonraki kontrol muayenelerine davet edildiklerinde İstanbul temsilciliğinde 32 kişi kontrol muayenesine gelirken diğer olgular ise "*ihtiyacı olmadığını*" bildirmişti. Kontrol muayenelerinde 7 olgunun iyileşmiş olduğu; 25 olgunun ise Kronik TSSB olduğu tespit edildi (*İlk değerlendirmede travmatik süreç ile ilintili bir ruhsal tanı alan olguların % 28'i, tüm olguların ise % 8'i*). Tablo 14 Kronik TSSB tanısı alan olguların ilk tanılarının neler olduğunu göstermektedir. Bu olguların öykülerine detaylı bakıldığında; polis şiddetine çok yakından maruz kaldıkları, polis ile yakın temasta oldukları, sözel şiddete maruz kaldıkları ve taciz endişesi yaşamış olmaları dikkat çekiciydi. Bunların birinde alıkonma öyküsü mevcuttu.

Tablo 14: Kronik TSSB olgularının (n:25) ilk değerlendirme durumları

İlk ruhsal değerlendirme	n	%
Belirti var tanı kriterlerini karşılamıyor	2	(8)
ASB	5	(20)
TSSB	10	(40)
TSSB+MDB	8	(32)

ASB: Akut Stres Bozukluğu, TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu, MDB: Majör Depresif Bozukluk

Her ne kadar tüm olguların yaklaşık % 60'ına psikiyatri konsültasyonu yapılamasa da ya da psikiyatri konsültasyonu yapılanların yaklaşık % 40'nın tedaviye isteği olmasa da; insan eliyle oluşturulan şiddet olaylarının ruh sağlığı üzerindeki travmatik olumsuz etkilerinin ileriki zamanlarda da ortaya çıkabileceği, var olan belirtilerin ağırlaşabileceği ve kişilerin ruh sağlığı üzerinde gelecek yaşamında bozulma oluşturma olasılığı bulunduğu göz ardı edilmemelidir (30-32).

TİHV'de yirmi yılı aşkın zamandan beri yürüttüğümüz çalışmalar sonucu toplumsal olaylar sırasında uygulanan polis şiddetinin ruhsal etkilerinin bireysel değişkenlikler gösterdiğini bilmekle ve İstanbul Protokolü ilkelerini öncelediğimiz çalışma disiplinimizde uzun süreli takip gereğini unutmamakla birlikte; Gezi Parkı sürecinde eylemlilik içinde olanların arasındaki dayanışma, paylaşım, bağlılık ve birliktelik duygusu, zihinsel üretim ve yaratıcılığın travmatik etkiler yanında güçlü bir eşlikçi olduğunu da söyleyebiliriz.

Belki de başka bir bağlamda maruz kalındığında çok daha zedeleyici olacak yaşantıların etkilerini sınırlamış, başvurularımızın ifade ettiği gibi öncelikle ruhsal bir canlanma, zenginleşme, genişleme ve gelişmeye neden olmuş, belki de onarmıştır. Gezi sürecinin pek çok kişide yarattığı umut ve dayanışma pratiğinin; daha önceki pek çok toplumsal olaydan farklı biçimde şiddete maruz kalanların ruhsal durumları üzerinde belirgin olumlu ve koruyucu etkisi olduğunu da söyleyebiliriz.

Sonuç

Olguların muayene bulguları ve olaya ilişkin öyküleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde bireysel ve topluca maruz kaldıkları travmatik yöntemlerin hemen tamamında benzer özellikler gösterdiği ve birbirleriyle uyumlu oldukları, maruz kaldıkları şiddet ortamının koşulları, kullanılan gösteri kontrol ajanlarının (*göz yaşartıcı kimyasallar, gaz fişegi, plastik mermi, ses bombası, tazyikli su, job, kalkan vb*) kullanım şekli ve yoğunluğu bir bütün olarak değerlendirildiğinde; olguların bu süreçte insan eliyle oluşturulmuş travmaya maruz kaldığı ve Dünya Sağlık Örgütü'nün Uluslararası Hastalık Sınıflandırması, ICD 10'da Y07.3 kodu ile de belirtilen "işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele" kapsamı içinde olduğu sonucuna varıldı.

Gezi sürecinin ruhu vakıf çalışmalarına da sirayet etmiş; bu süreç boyunca vakıf çalışanları yanında çeşitli alanlardan hekimler, psikiyatri uzmanları ve klinik psikologlardan oluşan geniş gönüllü ağı güçlenmiştir. Merkezlerimizde şiddet görenlerle temasımızda yaşadığımız kaygı, çaresizlik, öfke gibi çeşitli duygulara bu birliktelik ve dayanışma içerisinde daha kolaylıkla dayandığımız; içimizde umudu daha diri tutabildiğimiz değerlendirmelerde hepimizin ortaklaştığı şeylerden olmuştur. Tabi ki dileğimiz şiddetin sonlanması; adalet, barış ve özgürlüğün sağlanmasıdır. Bu süreç ise bizlere tıpkı gezi katılımcıları gibi sadece acı değil umut da vermiştir.

Gezi Parkı Süreci Kapsamında Türkiye İnsan Hakları Vakfı olgularının değerlendirmesinde emeği geçen tüm hekim, klinik psikolog ve gönüllü dostlara teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1. Olajos EJ, Salem H. Riot control agents: pharmacology, toxicology, biochemistry and chemistry. J Appl Toxicol 2001; 21(5):355-91.
2. Hu H, Fine J, Epstein P et al. Tear Gas: Harassing Agent or Toxic Chemical Weapon? JAMA 1989; 262(5):660-663.
3. Unuvar U, Ozkalipci O, Irencin S, Sahin U, Fincancı SK. Demonstration control agents: evaluation of 64 cases after massive use in Istanbul. Am J Forensic Med Pathol. 2013;34(2):150-4.
4. Karagama YG. Short-term and long-term physical effects of exposure to CS spray. J R Soc Med 2003; 96:172-174.
5. Danto BL. Medical problems and criteria regarding the use of tear gas by police. Am J Forensic Med Pathol 1987; 8:317-22.

6. Weir E. The health impact of crowd-control agents. *CMAJ* 2001; 164(13); 1889-90.
7. Chemical weapons; demonstration control agents. Rewiev. Turkish Medial Association's Publication, 1st ed. Ankara, 2011. (in Turkish).
8. Reilly CA, Crouch DJ, Yost GS. Quantitative Analysis of Capsaicinoids in Fresh Peppers, Oleoresin Capsicum and Pepper Spray Products. *J Forensic Sci* 2001; 46(3):502–9.
9. Donald G. Barceloux, Pepper and Capsaicin (Capsicum and Piper Species). *Dis Mon* 2009;55:380-390.
10. Ascroft J, Deborah J. Daniels, Sarah V. Hart. The Effectiveness and Safety of Pepper SprayOffice of Justice Programs National Institute of Justice; <http://www.ojp.usdoj.gov/nij>.
11. The health impact of crowd-control agents (news) *CMAJ* JUNE 26, 2001; 164 (13).
12. Varma S, Holt PJA. Severe cutaneous reaction to CS gas. *Clinic Ex Dermatol* 2000; 26: 248-250.
13. Vesaluoma M, Müller L, Gallar J et al. Effects of Oleoresin Capsicum Pepper Spray on Human Corneal Morphology and Sensitivity. *IOVS*, July 2000; 41(8):2138-47.
14. Holopainen JM, Moilanen JAO, Hack T, Tervo TMT. Toxic carriers in pepper sprays may cause corneal erosion. *Toxicology and Applied Pharmacology* 186 (2003) 155–162.
15. Reilly CA, Taylor JL, Lanza DL et al. Capsaicinoids Cause Inflammation and Epithelial Cell Death through Activation of Vanilloid Receptors. *Toxicol Sci* 2003; 73(1): 170–181.
16. Fuller RW, Dixon CMS, Barnes PJ. Bronchoconstrictor response to inhaled capsaicin in humans. *J Appl Physiol* 1985; 58(4):1080-4.
17. Hill AR, Silverberg NB, Mayorga D, Baldwin HE. Medical hazards of the tear gas CS. A case of persistent, multisystem, hypersensitivity reaction and review of the literature. *Medicine* 2000;79(4):234-40.
18. Chanda S, Bashir M, Babbar S, Koganti A, Bley K. In Vitro Hepatic and Skin Metabolism of Capsaicin. *DMD* 2008;36:670–675.
19. Reilly CA, Yost GS. Metabolism of Capsaicinoids by P450 Enzymes: a review of recent findings on reaction mechanisms. Bio-activation, and detoxification processes. *Drug Metab Rev.* 2006; 38(4): 685–706.
20. Blain PG. Tear gases and irritant incapacitants. 1-chloroacetophenone, 2-chlorobenzylidene malonitrile and dibenz[b,f]-1,4-oxazepine. *Toxicol Rev.* 2003;22(2):103-10.
21. Toplum ve Hekim. “Gezi direnişi ve sağlık” özel sayısı, TTB yayınları, Eylül 2013, <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/th-3999.html>
22. Hughes D, Maguire K, Dunn F, Fitzpatrick S, Rocke L G. Plastic baton round injuries. *Emerg Med J* 2005;22:111–112.
23. Florian K.P. Sutter. Ocular injuries caused by plastic bullet shotguns in Switzerland. *Injury, Int. J. Care Injured* 2004;35: 963–967.
24. Lavy T, Abu Asleh S. Ocular rubber bullet injuries. *Eye* 2003; 17:821–824
25. Khonsari RH, Fleuridas G, Arzul L et al. Severe facial rubber bullet injuries: Less lethal but extremely harmful weapons. *Injury, Int. J. Care Injured* 2010; 41: 73–76
26. <http://bianet.org/biamag/siyaset/148054-direnis-gunlerinde-saglik>
27. Clarot F, Vaz E, Papin F, Clin B, Vicomte C, Proust B. Lethal head injury due to tear-gas cartridge gunshots. *Forensic Sci Int* 2003; 137(1): 45-51.

28. Porszasz R, Szolesanyi J. Circulatory and respiratory effects of capsaicin and resiniferatoxin on guinea pigs. *Acta Biochim Biophys Hung.* 1991-1992;26(1-4):131-138.
29. Chahl LA, Lynch AM. The acute effects of capsaicin on the cardiovascular system. *Acta Physiol Hung.* 1987;69(3-4):413-419.
30. Metin Başoğlu. Prevention of Torture and Care of Survivor. An Integrated Approach. *JAMA.* 1993;270(5):606-611.
31. Elklit A, Kjær KQ et al. Social support, coping and posttraumatic stress symptoms in young refugees. *Torture* 2012; 22(1): 11-23.
32. Javidi H, Yadollahie M. Post-traumatic Stress Disorder. *Int J Occup Environ Med.* 2012 Jan;3(1):2-9.

Gezi Parkı Eylemleri Sürecinde Yaşanan Hak İhlallerinin Yasaya Dayalı Değerlendirmesi

Senem Dođanođlu¹

¹ Avukat, TİHV Hukuk Birimi Sorumlusu

Bu kısa yazıda Gezi Parkı Eylemleri sürecinde kolluk kuvvetlerinin uyguladığı yoğun şiddette maruz kalıp tedavi/rehabilitasyon hizmeti almak ve bu şiddeti belgelemek için 2013 yılı içerisinde Türkiye İnsan Hakları Vakfı'na (TİHV) başvuran kişilerin öyküleri üzerinden yaşanan hak ihlalleri yasaya dayalı olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Elbette süresi, yaygınlığı ve kitleselliği bakımından Cumhuriyet tarihinin en önemli toplumsal hareketliliklerinden biri olan Gezi Parkı Eylemleri sırasında yaşanan hak ve hukuk ihlallerini tüm boyutlarıyla değerlendirmek üzere çok daha kapsamlı bir çalışmaya gerek olduğu açıktır. Aşağıda yapacağımız tüm değerlendirmeler bu raporun ilk iki bölümündeki tıbbi derlendirmelerde olduğu gibi TİHV' e yapılan başvurular ile sınırlıdır.

Hatırlanacağı gibi İstanbul Gezi Parkının alışveriş merkezi olarak tasarlanması planı nedeniyle doğaya ve kentsel yaşama yönelen tahribatın önüne geçmek için sınırlı sayıda kişinin nöbet tutma şeklinde gerçekteşirdiği protestoya, kolluk kuvvetleri 31 Mayıs 2013 tarihinde hukuka aykırı olarak müdahale etmiştir. Bu müdahalenin meşru olmayıp şiddetin en yoğun halini temsil etmesi tüm Türkiye açısından kabul edilemez görülmüş ve tüm kentlerde protesto gösterileri başlamıştır.

Günümüzde demokratik yönetimi tercih eden siyasal sistemlerde vatandaşların yaşadıkları kentin barındırdığı olanak ve kaynaklara bireysel ya da kolektif olarak erişme, onları eşit ve adil biçimde paylaşma, kültürel, ekonomik, sosyal, siyasal haklardan eşit olarak yararlanma, daha da ötesinde kolektif ihtiyaçlar ve ortak hayaller doğrultusunda kenti gönlünce düzenleme ve değiştirme hakkı vardır. Kısacası "**kent hakkı**" olarak nitelenen bu hakkın kullanımında kente dair kararlara katılım önemli bir yer tutar. Dolayısıyla Hükümetin o yörede yaşayan kent sakinlerinin fikrini almadan, hatta onların yoğun itirazlarına rağmen Gezi Parkı'na AVM yapma projesi her şeyden önce kent hakkının bir ihlalidir.

"Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir" diyen Anayasa'nın 56. Maddesi de kent hakkını güvence altına almaktadır. Vatandaşların doğal-kentsel alanlarla ilgili sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, en temel insan hakkı olan "yaşam hakkı" nın, yani insan olmanın bir uzantısıdır. Bu niteliği ile çevre hakkı aynı zamanda, sağlıklı ve dengeli bir biçimde yaşama hakkını tehdit eden her türlü çevre sorunlarının yaratılmasına karşı direnme hakkını da içermektedir. Nitekim Anayasa'nın yanı sıra, Türkiye'nin imzacısı olduğu Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) de hakları böylesi ilişkişel bir bütünlük içinde değerlendirmektedir.

Ne var ki Gezi Parkına yapılacak AVM projesini tehdit edici bir kent ve çevre sorunu olarak gören dolayısıyla da barışçıl yöntemlerle direnme haklarını kullanan kent sakinlerine yönelik kolluk güçleri tarafından aşırı/orantısız/ölçüsüz şiddet uygulanmasıyla birlikte ihlal biçimleri çeşitlenmiş, bir yandan kompleks bir hal alırken diğeri yandan nitelikleri ağırlaşmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin (İHEB) 18. ve 19. Maddelerine, Birleşmiş Milletler (BM) Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (MSHS) 18. ve 19. Maddelerine, AİHS'nin 11. Maddesine, Anayasa'nın 26. ve 34. Maddelerine ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 3. Maddesine göre önceden izin almaksızın, kişinin kendi seçeceği yerde basın açıklaması, gösteri ve yürüyüş yapması temel bir haktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarına göre toplanma özgürlüğü AİHS'nin 10. maddesi ile korunan ifade özgürlüğüyle birlikte demokratik toplumun temellerini oluşturur. Bu nedenle de toplanma özgürlüğüne ve göstericilerin ifade özgürlüklerine müdahale edilmesi demokrasiyi anlamsız kılar. Yine AİHM içtihatlarına göre, barışçıl bir gösteri söz konusu olduğunda devletin iki yükümlülüğü bulunmaktadır. Bunlar barışçıl bir gösteriye müdahale etmeme (negatif) ve bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün sağlıklı bir şekilde yapılmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak şeklindeki (pozitif) yükümlülüklerdir (20 Şubat 2003 tarihli, 20652/92 başvuru sayılı, Djavit An-Türkiye kararı; 05 Aralık 2006 tarihli, 74552/01 başvuru sayılı Oya Ataman - Türkiye kararı).

Ancak Gezi Parkı sürecinde toplanma hakkının açıkça çiğnendiği görülmüştür. Toplanma hakkına yönelik kolluk kuvveti müdahalesi de dâhil olmak üzere yapılabilecek her türlü müdahale açısından yasal dayanağın olması şartı (ulaşılabilirlik ve öngörülebilirlik kriterlerini de kapsayacak şekilde) aranmaktadır (02 Ağustos 2001 tarihli, 37119/97 başvuru sayılı, N. F-İtalya kararı). Bu sınırlama; *“ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü, kamu güvenliği, kamu düzeninin korunması ve suçun önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak, gizli olan bilgilerin açığa çıkmasının, yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının korunması, üçüncü kişilerin şeref, şöhret ve haklarının korunması”* amaçlarıyla sınırlı sayıda olmak üzere meşru olmalıdır. Bu sayılanların dışında bir nedene dayalı sınırlama, meşru ve haklı bir amaca dayalı sınırlama olarak kabul edilmeyecektir. Bunun yanı sıra müdahalenin hak ihlali olmadığı kabulü, demokratik toplumda gerekli olup olmadığı kriterinin sağlanıp sağlanmadığına da bağlıdır (29 Ekim 1992 tarihli, 14234/88- 14235/88 başvuru sayılı, Open Door ve Dublin Well Woman-İrlanda Kararı; 26 Kasım 1991 tarihli, 13585/88 başvuru sayılı, Observer ve Guardian-Birleşik Krallık Kararı; 25 Haziran 1992 tarihli, 13778/88 başvuru sayılı Thorgerir Thorgerirson-İzlanda Kararı). Bu gereklilik kriteri aynı zamanda kısıtlama ile elde edilmek istenen amaçla, müdahalenin şiddeti arasında bir orantı olup olmadığına incelenmesini gerektirmektedir (23 Eylül 1994 tarihli, 15890/89 başvuru sayılı, Jersild-Danimarka Kararı; 8 Temmuz 1986 tarihli, 9815/82 başvuru sayılı Lingens-Avusturya Kararı). Belirtmek isteriz ki AİHM'e göre yasadışı olsa da barışçıl toplantı engellenemez(09 Nisan 2002 tarihli, 51346/99 başvuru sayılı, Cisse-Fransa kararı; sözü edilen Oya Ataman-Türkiye kararı).

Yukarıda da anıldığı üzere, Gezi Parkı Eylemlerine yönelen siyasal iktidarın gerek söylemsel düzeyde müdahalesi gerekse kolluk kuvvetlerinin hiyerarşik yapıları içinde getirdiği engellemeler ve dahası uyguladıkları şiddet bireylerin ve toplulukların ifade ve toplanma özgürlüğüne yönelmiş, kanuna dayanmayan, meşru ve haklı bir amacı olmadan demokratik bir toplumda gerekmeyen nitelikteki sınırlamaları ortaya çıkarmıştır. Gezi Parkı Eylemleri boyunca ifade ve toplantı özgürlüğü açıkça ihlal edilmiştir.

Gezi Parkı Eylemleri boyunca, ifade özgürlüğünün bir görünümü olarak haber alma hakkı ile basın özgürlüğünün kapsamında haber verme hakkının açıkça ihlal edildiği izlenmiştir. Nitekim TİHV'e gazeteci olmak nedeniyle doğrudan kolluk kuvvetlerinin şiddetine maruz kalmaya bağlı olarak başvuruda bulunulmuş ve doğrudan haber vermeye yönelik faaliyetin engellendiği dolayısıyla haber alma hakkına müdahale edildiği gözlemlenmiştir. Siyasal iktidar tarafından basın ve medya yapılarına yönelik tehditler, dahası basın ve medya kuruluşlarının oto-sansür uygulamaları ise en genel anlamıyla haber alma hakkının engellendiğini ortaya koymuştur.

Gezi Parkı Eylemleri kapsamında vatandaşların ifade ve toplantı özgürlüğüne yönelen bu müdahaleler, ilk günlerde kolluk kuvvetlerinin yoğun ve yaygın şiddeti marifetiyle gerçekleştirilmiştir. İlerleyen zamanda ise kolluk kuvvetlerinin zor kullanım araçlarını, kullanma amacı olarak ortaya konan sınırlardan bağımsız, işkence yasağını açıkça ihlal edilecek şekilde kullandığı gözlemlenmiştir. TİHV'e yapılan başvurularda kimyasal ajana maruziyet ve travmatik yaralanmalar, kolluk kuvvetlerinin zor kullanım araçlarının kullanım amaç ve koşullarındaki ihlalleri de ortaya çıkarmıştır. BM Kolluk Kuvvetlerinin Davranış Kuralları, BM Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel İlkeler ve AİHM içtihatları, AİHS ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Avrupa Polis Etiği Kurallarına dair Üye Devletlere Yönelik (2001)10 Sayılı Tavsiye Kararı gereği; güç kullanımı yasaya dayalı, zorunlu ve orantılı olmalıdır. Bu standartlara uymayan her türlü güç kullanımı işkence yasağı ile ifade ve toplanma özgürlüğü başta olmak üzere temel hak ve özgürlüklere müdahale niteliğinde görülür.

BM İşkence Karşıtı Sözleşmenin "bir kimseye karşı, kendisinden itiraf almak veya üçüncü kişi hakkında bilgi edinmek, kendisinin veya üçüncü kişinin yaptığı veya yaptığından kuşulanılan bir eylem nedeniyle cezalandırmak veya kendisini veya üçüncü kişiyi caydırmak veya zorlamak amacıyla veya ayrımcılığa dayanan herhangi bir sebeple, bir kamu görevlisi veya resmî sıfatla hareket eden bir başka kişi tarafından veya bu görevlinin veya kişinin teşviki veya rızası veya muvafakatiyle işlenen ve işlendiği kimseye fiziksel veya ruhsal olarak ağır acı veya ıstırap veren herhangi bir edimdir." şeklindeki işkence fiili tanımı ile AİHS'in 3. maddesinde düzenlenen "hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz" hükmü gereği Gezi Parkı Eylemlerinde, kolluk kuvvetlerinin göstericilere karşı kullandığı güç, işkence yasağı kapsamında değerlendirilmiştir.

TİHV'e yapılan başvurular kapsamında özellikle kimyasal ajana maruziyet ile kimyasal ajan kanisterinin, plastik merminin, kürenin ve tazyikli suyun kullanımının neden olduğu veya kaba dayağa bağlı yaralanmaların niteliği İşkence Karşıtı Sözleşmenin kapsamında, göstericileri cezalandırma ve caydırma amaçlarını gerçekleştirecek nitelikte görülmüştür. Yanı sıra, AİHM içtihatlarında da görüleceği gibi açıkça gaz sıkma eyleminin, bu gazın ortaya çıkardığı etkiler ve potansiyel sağlık risklerini dikkate alarak, kişilerde yoğun fiziksel ve ruhsal acıya yol açtığı ve kişileri küçük düşürecek ve alçaltacak korku, elem ve aşağılanma duygularına neden olduğu gözlemlenen olgularda işkence yasağının ihlal edildiği kanaatine varılmıştır (9829/07 başvuru sayılı Ali Güneş - Türkiye kararı). AİHM tarafından; barışçıl nitelikte olmayan, yasaya uygun olarak düzenlenmeyen gösteride dahi polisin müdahalesinin amaçla uygun ve orantılı olması gerektiği; gaz kapsülünün göstericileri hedef alarak fırlatılmasının işkence yasağı kapsamında olacağı değerlendirilmektedir(16 Temmuz 2013 tarihli, 44827/08 başvuru sayılı, Abdullah Yaşa ve Diğerleri-Türkiye kararı).

Her ne kadar TİHV'e yapılan başvurular açısından ateşli silah ve kesici, delici alet kullanımına bağlı yaralanma mevcut olmasa da tanıklık edildiği üzere gösterilerde kolluk kuvvetleri ateşli silah kullanmıştır. Kolluk kuvvetlerinin güç kullanımına ilişkin hem BM düzenlemeleri hem de AİHS md. 2'de düzenlenen yaşam hakkı ve AİHM içtihatları standartları, ölümcül güç kullanımının yalnızca yaşamı korumak için ve gereklilik ve ölçünlülük ilkeleri doğrultusunda son çare olarak kullanılabileceğini belirtmektedir. Bu ilkelere riayet etmeyen ölümcül güç kullanımı, keyfi öldürme ve dolayısıyla da yaşam hakkının ihlali anlamına gelmektedir. Bu anlamda olmak üzere maalesef kolluk kuvvetlerince ölüm sonucunu ortaya çıkaran şekilde ateşli silah kullanılmış olmakla birlikte aynı zamanda kimyasal ajanların kullanımını da yaşam hakkı kapsamında değerlendirmek mümkündür. Türkiye'nin 04 Nisan 1997 tarihinde 4238 sayılı Kanunla kabul ettiği 1993 tarihli "BM Kimyasal Silah Sözleşmesi", kimyasal silahların geliştirilmesini, üretimini, stoklanmasını ve kullanımını yasaklar. Sözleşme, zehirli kimyasal maddeleri; "insanlar ve hayvanlarda ölüme, daimi hasara ya da geçici olarak etkisiz hale gelmelerine neden olacak herhangi bir kimyasal madde" olarak tanımlamaktadır. Gösteri kontrol ajanları da, "maruz kaldıktan kısa bir süre sonra ortadan kaybolan, duyuşal tahribat veya güçsüz kılıcı fiziksel etkileri süratle meydana getirebilen herhangi bir kimyasal madde" olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kimyasal ajanlar yasal zemini olmadan kullanılırsa ya da yasal zemine rağmen kontrolsüz ve kötüye kullanılırsa kimyasal silah kullanımı söz konusu olacak ve sözleşme ihlal edilmiş olacaktır. TİHV'e yapılan başvurular kapsamında kimyasal ajanlara maruziyet sözleşme ihlali kapsamında görülmekle birlikte aynı zamanda ölüm sonucu meydana gelsin ya da gelmesin işkence yasağıyla birlikte yaşam hakkı ihlaliyle bütünsel ilişki içinde değerlendirilmiştir.

Kolluk kuvvetlerinin güç kullanımı sadece gösteri esnasında değil aynı zamanda resmi olmayan alıkonma yerlerinde devam etmiştir. Öncelikle BM Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü 1. maddesinde "bir suç nedeniyle mahkûm edilme durumu hariç, kişi özgürlüğünden yoksun bırakılan bir kimse" şeklindeki tanımı ile AİHS 5. maddesinde "herkesin

kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı olduğuna” dair ilke gereği; polis araçlarında bekletme, sokakları hiçbir çıkışa imkân vermeden çevirme, resmi gözaltı prosedürü öncesi kayıt dışı tutma şeklinde gerçekteşen alıkoymaların ihlal oluşturduğu açıktır. Keyfi alıkonulan başvurular sözlü ve cinsel tacize maruz kaldıklarını bildirdiğinden bu durumun işkence yasağı kapsamında değerlendirileceği aynı zamanda işkence yasağının ihlali açısından keyfi alıkoymanın bir yöntem olarak da kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Güç kullanımına ilişkin uluslararası standartlar, sağlık hizmetinin derhal sağlanması ilkesini de zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda göstericilerin veya gösteriye katılmamakla birlikte kolluk kuvvetlerinin şiddetine maruz kalanların derhal tıbbi yardıma erişim hakkı esastır. Avrupa Konseyi Biyotıp Sözleşmesinin de gereği olarak eşit ve adil bir şekilde sağlık hizmetine erişim hakkının sağlaması zorunlu olmasına rağmen Gezi Parkı Eylemleri kapsamında TİHV’e yapılan başvuruların büyük bölümünün tıbbi yardıma erişiminin engellendiği, tıbbi raporlamanın usulüne uygun yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Dahası, ilk yardım hizmeti veren revirlere yönelik müdahaleler kişilerin sağlık hizmetine erişimini engellemiştir. Yanı sıra, sağlık çalışanlarının tıbbi etik gereği acil tıbbi bakım vermekle yükümlü olduklarına yönelik ilkelere uygun davranışları cezalandırılmaya çalışılmıştır. Bunun gibi, kolluk kuvvetleri tarafından revirlere kimyasal ajan kullanmak suretiyle saldırılması Avrupa İşkence Önleme Komitesinin de özellikle altını çizdiği gibi, kapalı alanlarda ve kontrol altına alınmış kişilere karşı kullanım olup, işkence yasağı kapsamında değerlendirilmiştir. Hatırlatmak isteriz ki, sadece insan hakları hukuku değil, insancıl hukuk da sağlık hizmeti verilen birimlere yönelik müdahaleyi mutlak olarak yasaklamaktadır.

TİHV’e başvuran 18 yaşın altındaki çocuklar; yukarıda ifade edilen hak ihlallerinin doğrudan öznesi olmuştur. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinde tanınan barış içinde toplanma özgürlüğüne ilişkin haklarına rağmen kolluk kuvvetlerinin uygulamaları sonucunda çocukların başta yaşam hakkı olmak üzere, ifade ve toplantı özgürlüğü, sağlık, özgürlük ve güvenlik ile işkenceden korunma hakları çiğnenmiştir. Ancak bunun yanı sıra çocuk haklarının ihlali açısından önem arz ettiği için altını çizmek isteriz ki çocuklara yönelik hukuka aykırı olarak; BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve AİHS ile Çocuk Koruma Kanunu açısından korunması gereken çocuğun yüksek yararı gözetilmemiştir. Yine çok sayıda çocuğun kimlik bilgileri korunmamıştır, çocuğa özgü adalet sisteminden faydalanma hakları gözetilmemiştir.

Sonuç olarak, TİHV’ e Gezi Parkı Eylemleri sürecinde başvuran kişilerin maruz kaldıkları hak ihlalleri en temel olarak kent hakkının; ifade özgürlüğünün; işkence yasağının; sağlık hakkının; özgürlük ve güvenlik hakkının; etkili başvuru hakkının ve çocuk haklarının ihlali olarak tespit edilmiştir.



Polis Şiddeti, Devletin Şiddetidir!

Nilgün Toker¹

¹ Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, TİHV Etik Kurul Üyesi

Tolumun talep ve ilgilerini devlete “doğrudan” iletmeye başladığı ve bu nedenle daha büyük yurttaş topluluklarının sokağa çıkmaya başladığı zamanlarda, hem devletin polis şiddetinin daha görünür hale gelmesine ama hem de bir anlamda polis şiddetinin giderek daha da şiddetlenmesine tanıklık ediyoruz. Polisin artık sadece işkence/sorgu odalarında değil, hatta daha çok kitlesel eylemlere müdahale ederken sokaklarda ölümlere, sakatlanmalara neden olduğu bir şiddetten bahsediyoruz. Bu şiddet, polisin neredeyse orduların uluslararası alanda sahip olduğu yıkıcı güce, toplumsal alanda sahip olmaya başladığının da göstergesi. Polisin gücünü arttıran nedenlerden birisi, polisin geleneksel olarak sahip olduğu müdahale araçlarının teknolojik gelişimlere de bağlı olarak artması, özellikle de biber gazı, göz yaşartıcı bomba gibi kimyasal tabanlı silahların polisin “sıradan” müdahale araçları haline gelmesidir. Müdahale araçlarındaki bu niteliksel değişim ile birlikte polis şiddeti artık sadece işkence, baskı ya da “silahla vurma” gibi geleneksel şiddet tarzlarından ibaret olan bir şiddet olmaktan çıktı ve neredeyse ülkenin tüm sokaklarına yayılan bir şiddet haline geldi.

Polis şiddetinin artışını, yaygınlaşmasını sadece müdahale araçlarındaki niteliksel farklılaşmayla açıklayamayız. Eğer aynı zamanda polisin işlevinde de bir farklılaşma olmasaydı, bu araçların gelişimiyle polis şiddetinin azalmasını bekleyebilirdik. Çünkü özellikle teknolojik araçların polisin şiddet kullanmadan sonuca ulaşmasını sağlayacak bir seviyeye eriştiğini biliyoruz. O halde polis şiddetinin artışında polisin işlevindeki farklılaşmayı anlamak, teknik gelişmeleri ayırt etmek kadar önemlidir.

Polis şiddetini alışlageldik bir sekide liberal güvenlik rejiminin bir tezahürü olarak tartışmak ya da şiddet tekeli olarak devlete içkin şiddetin açığa vurulduğu bir mekanizma olarak ele almak, bugün yaşanan tarzda polis şiddetinin “özel” yanını yeterince görmememize yol açabilir. Çünkü özellikle Türkiye’de tanık olduğumuz polis şiddetinin tüm bu makul, aslında hala epey açıklayıcı bakış açılarına sığmayan, bu zamana özgü yanları var. Devletin güvenlik aygıtlarının şiddet tarzında zamana özgü olan fark, bu şiddetin referanslarının farklılaşmasıdır. Ancak Türkiye’de polis ve asker şiddetinin tarzına bu zamana özgü farkın yanı sıra belki sadece bu memleketeye özgü olmayan, demokratik bir siyasal kültürün ve kurumların var olmadığı tüm toplumlara da ait olan bir “gelenek”in güçlenmesini de eklemek gerek: Cezasızlık ve hatta daha önemlisi hukuksuzluğun meşrulaştırılması geleneği. Yakından bakınca birisi küresel diğeri yerel iki nitelik arasında sıkı bir bağ olduğu da görülecektir.

Kamu Güvenliğinden Özel Güvenliğe

Devletin bir şiddet tekeli olarak organizasyonundan itibaren devletin güvenlik güçleri kârın en yüksek tatminine dayalı bir sistemi, düzeni korumanın araçlarıdır. Modern devletin zeminine yerleştirilen kaosa karşı düzen, savaş ve çatışmaya karşı uzlaşma amacının doğal sonucu olarak bu düzenin ve uzlaşma/çatışmasızlık rejiminin güvenliği, devletin zor kullanmasının da meşruiyet kaynağıydı. Bu, modern devletin şiddet aygıtlarının tanım, işlev ve sınırlarının hukuka dayalı olması gerektiği anlamına gelir. O halde modern devletin hem liberal, hem de cumhuriyetçi tarzları için güvenlik esasen kurulan sistemin, düzenin güvenliği meselesidir ve aslında söz konusu olan bizzat devletin güvenliğidir ya da devletlerin ve hukukun kullandığı terimle “kamu” güvenliğidir. Kamu güvenliği adına, toplumun çatışmasızlık halinin de sürdürülmesi gerektiği için, devletin güvenliği ancak bireyler (ya da yurttaşlar) arası ilişkinin de düzenlenmesi ve çatışmanın engellenmesi de aslında bir güvenlik sorunudur. Başka deyişle, devletin güvenlik aygıtlarının kullanacağı zorun, şiddetin boyutu devletin temel çıkarıyla, düzenin korunmasıyla belirlenir.

Devlet hala bir şiddet tekeli olarak varlığını sürdürdüğüne göre, yukarıdaki tanımlama da hala geçerlidir. Ancak bu şiddet tekelinin niteliğindeki bir farklılaşma ya da bir yenilik, polis, ordu ve istihbarat birimlerinin işlevinde de bir yeniliğe yol açmıştır. Devlet yönetiminin kendisinde cisimleştirdiği kamusalık dışında bir kamusal alanın ortadan kaldırılmasıyla birlikte hükümetin “temsil”i bir temsil etme durumunun sahip olması gereken geçicilik, tartışılabilirlik ve hatta değiştirilebilirlik ilkelerine göre eyleme sorumluluğunu taşımayan, neredeyse bir tür “el koyma” şeklinde gerçekleşen bir “yetki”ye dönüşmüştür. Böylece yönetme yetkisiyle devlet olma özdeşleştirildiğinden, hükümet olma yetkisi, devletin “bir”liğinin temsiline ve dolayısıyla devlet aklının tek yetkilisi olmaya dönüşmüştür. Bu, yönetme yetkisiyle devlet aklını da belirleme yetkisini ele geçirmenin zorunlu sonucu, hukukun yönetme yetkisinin “aracı” haline gelmesidir. Bir olağanüstü halin genişlemesi olarak tanımlana gelen bu durum, artık sadece “olağan üstü hal” rejimiyle açıklanabilir bir durum değil. Çünkü artık söz konusu olan, hukukun bir olağan üstü hal referansı ile ihlali durumu değil, tersine hukukun devlet içindeki yerini tümünden değiştiren bir “yeni” devlet organizasyonudur. Bu yeni devlet organizasyonunda, yasa emirle yer değiştirmiş ve doğal olarak da modern devletin liberal tarzının tarihsel kökeninden itibaren bir tür liberal devlet hayaleti olarak gezinen despotik yönetme yetkisi kapitalizmin yeni ihtiyaçlarıyla ete kemiğe bürünmüştür.

Yönetme yetkisinin temsil edici niteliğinden bağımsızlaşması, bir çoğunluğun bile olsa nihayetinde “tikel” bir çıkarın temsilini, bütünün belirleyicisi yapmak demektir. Bu yönetme faaliyetinin artık bir özel ilgi, çıkara referansla meşrulaştırılacağı anlamına gelir. Açıklayalım: Artık bir özel çıkar etrafında toplananların sayısının çokluğu sayesinde edinilen bir çoğunluk gücü ile bu özel çıkar geçici bir süreliğine genel çıkarı belirleme gücüne sahip olduğu bir devlet organizasyonunda değiliz. Tersine bu özel çıkarın, temsil ettiği çıkar dışındaki farklı ilgi ve ihtiyaçları, kendi ilgi, çıkar ve değerinin karşıtı, engeli ve dolayısıyla düşmanı ilan ettiği bir yönetme tarzının

hükmetmeye başladığı ve devletin de bu yeni tarza göre yeniden örgütlendiği zamanlardayız. Bu, devletin artık bir şirket yönetme tarzıyla yönetilmesi demektir. Sadece bir özel çıkar ya da “hesap”ın, diğer çıkarlarla ilişkisinin çatışmacı bir rekabet ilişkisi olduğu bir yönetme tarzı olması bakımından değil, yönetme faaliyetinin de aslında tümüyle ekonomik bir faaliyete indirgenmesinden dolayı da böyledir. Ayrıca ve belki de en önemlisi neo-liberalizm çağında devletlerin her biri aynı piyasa içinde hareket eden aktörlere, yani şirketlere dönüştüğünden dolayı da böyledir.

Bu bir anlamda yeni durumun ortaya çıkardığı sonuç, artık devletlerin çatışmasızlık ilkesi, dolayısıyla uzlaşım ilkesi üzerinden değil, tam tersine rekabet, çatışma ve dolayısıyla uzlaşmama ilkesi üzerinden yönetileceğidir. Bu durumda da yönetme yetkisi, uzlaşma ve çatışmayı engelleme için değil, kendi çatışma kapasitesini güçlendirme anlamına gelecektir. Başka deyişle hükümet ve dolayısıyla el koyduğu devlet artık genel çıkar adına değil, kendi özel çıkarı adına eyleyecek ve tüm diğer çıkarlarla ilişkisini ya gerektiğinde pazarlığa dayalı bir çıkar ittifakı ya da bir düşmanlık ilişkisi, yok etme, egemen olma, kontrol etme, yani tahakküm ilişkisi olarak kuracaktır.

Devletin yönetiminin bir özel çıkarın hâkimiyetini tesis etme anlamına gelmeye başladığı bu zamanlarda polis ve tüm güvenlik aygıtları artık bu özel çıkarın özel güvenlik birlikleridirler. Bu, devletin güvenlik aygıtlarının toplumsal güvenlik aygıtı olmaktan çıkması, bir çıkarın koruması haline gelmesi demektir. O halde artık güvenlik güçlerinin eylemlerinin belirleyicisi “bağımsız” bir hukuk değil, şirket sahibinin emirleridir. Artık yasa değil, hükmetme yetkilisinin emrinin tek bağlayıcı olduğu bir güvenlik rejiminde polisin eyleminin sınırı, güvenlik sorunu yaratanın temsil ettiği karşıtlığının düzeyiyle belirlenecektir. Eğer örneğin yurdun dört bir tarafını AVM’lerle ördük şiarına yönelik bir itirazsa söz konusu olan, bu itiraz açıkça hakim çıkara düşman olacağından, bu çıkarı koruma birliklerinin eylemi bir düşmanla savaşıma olarak belirlenecektir. Ya da örneğin hakim değer ve inanç sistemi dışında yaşama tarzlarının da var olduğu göstermeye kalkışılırsa, güvenlik birliklerinden beklenen onları bir daha ortaya çıkamayacak hale getirmektir. Doğal olarak sokaktaki bu şiddete savaşı meşrulaştıracak bir söylem de eşlik edecek ve şiddete maruz kalanların ne türden bir düşman oldukları anlatılacaktır. Hatta sorun çıkaran farklı çıkar, ilgi ve değer taraftarlarının hakim çıkar ve değer taraftarlarıyla zaten niteliksel olarak sahip oldukları denksizliğe ek olarak niceliksel olarak da denk olmadıklarını gösterecek bir “güç” gösterisi de polis şiddetini meşrulaştıracak önemli bir referans olarak gösterilecektir. Sonuçta her türlü itirazın, karşı çıkışın en ağır şekilde cezalandırılması gereken bir tür densizlik olarak görüldüğü, sunulduğu bir durum söz konusudur. Dolayısıyla polis şiddeti de bu ağır cezalandırmanın bir ifadesidir. Unutmayalım zaten yargı da bu ağır cezalandırma konusunda üzerine düşen işlevi hızla yerine getirmekle görevlendirilmiştir.

Yukarıda bir yandan dünya ölçeğinde söz konusu olan yeni devlet organizasyonunun karakterini ortaya koymaya çalışırken aslında son derece yerel, Türkiye’de söz konusu olan bir devlet organizasyonunu anlattığımın farkındayım. Şu soru sorulabilir:

Madem zamanımızın neo-liberal devlet organizasyonunun niteliği bir özel çıkarın artık kendisini genel ilan etmesi ilkesine göre değil, tersine bir özel çıkarın kendisini diğerleri karşısında ayrıcalıklı kılınması ilkesine göre yapılmaktadır, neden dünyanın her yerinde örneğin Türkiye’de olduğu kadar “çıplak” görünmemektedir?

Kurumların Erozyonu

Kapitalizmin yeni ihtiyaçlarının devlet yönetim tarzına yeni eklemeler yaptığı ve bu eklemelerin temelinde de çatışmasızlık ve uzlaşma ilkelerinin devlet aklına için tek ilke olmaktan çıkarılması olduğu görüşünde ısrar ederek, dünya ölçeğinde işlerin bizzat toplum içinde aralarında değer hiyerarşisi yaratılmış topluluklar arası bir “itme”, öteleme ilişkisini canlı tutarak, böylece de uzlaşma yerine bir değer ya da çıkarın diğerlerine tahakkümünü sağlayacak bir şekilde yönetildiği söylenebilir. Ancak bu yönetim tarzının her ülkede de aynı “çıplak”lıkla gerçekleştirilemediği de açıktır. Bu, ülkelerin siyasal kültür ve kurumsal dayanıklılığına dayanarak anlayabileceğimiz bir fark. Modern hukuk devletinin kurumsal olarak yerleştiği ve bunun bir siyasal kültür haline gelebildiği toplumlarda, “yeni” yönetim tarzına direnç bizzat kurumlardan ve hem devlete hem de topluma için siyasal kültürden geldiği için, bu yeni yönetim tarzı küresel olarak kolay uygulanabilir değil şimdilik. Polisin gaz tabancasını nasıl ve hangi yöntemle kullanacağını sadece hukukuna yazmakla kalmayan, bunu uygulayacak bir kurumsal dayanıklılığa sahip toplumlarda polis şiddetinin sınırı hala hukuk tarafından çizilebilir. Ya da kimi ülkelerde bu sınırı aşan her türlü “aşırı şiddet” uygulaması yansımaları yargıda bulacağı bilindiğinden ve hala “yürütme emri”nden görece bağımsız bir yargı bulunduğundan, devletin güvenlik güçleri –en azından içeride- hala bir anlamda kamusal güvenlikle tarif edilebilir. Bu durumda da despotik liberalizmin hayaleti kimi ülkelerde hala bir hayalet olarak dolaşmayı sürdürüyor olabilir.

Ancak Türkiye, modern hukuk devletinin kurumsallaşması şansına bizzat devletin düzen adına hukuku ortadan kaldırma darbeleriyle asla sahip olamadığından ve bu nedenle demokratik bir siyasal kültürün bırakalım yerleşmesi, yeşermesi şansını da yakalayamadığından, liberal despotizm hayaletinin, tıpkı cumhuriyetçi otoriteryanizm hayaletinin kolayca vücut bulması kadar kolayca ete kemiğe bürünebileceği bir ülkedir. Bu, devlete bir kez el konulduğunda, bu devleti mülk edinmiş güce karşı devletin içinden bir direncin de kalmayacağı anlamına gelir. Ülkenin tarihi de bunu her fırsatta yeniden gösteren deneyimlerle doludur. Her zaman devlet çıkarını korumak ve kollamak üzere eylemiş olan kurumların, devletin sahibinin işaretini gözlediği açıktır. Bu ülkede devlet içinde bir direncin, kurumların direncinin, devletin sahibinin kim olduğu konusundaki bir belirsizlik durumunda ortaya çıktığını da unutmamalıyım. Devletin her zaman kamu çıkarını tekçi, tek biçimlendirici bir çıkar olarak tarif edegeldiği bir siyasal kültür içinde aslında kurumsallaşmadan değil, kurumların yönetim aracı olarak işlemesinden bahsedebiliriz.

Yargı da dahil tüm kurumların bir yönetim aracı kılındığı bir devlet geleneği içinde oluşan siyasal kültür, her türlü eylemin meşruiyetini dayandığı demokratik ilkede arayan bir kültür değil, bu eylemin gücünde, etkisinde arayan bir kültürdür. Polis

şiddeti, bu şiddetin etkisiyle, yani başarısıyla haklı çıkarılacağı ve hatta polis işlevini ve ona verilen emri “eksiksiz” yerine getirmeyi başardığında şiddet görünmez olacağından bu şiddetin tartışma konusu bile olmayacağı bir siyasal kültürün hakimiyeti altında, örneğin yıllarca bu ülkede işkencenin bir insanlık suçu olduğunu düşünenler sadece bu şiddetin mağdurları olmuştur. Bu nedenle devlet şiddetinin en şiddetli ifadesi olan “kayıplar”, memleket meselesi olmamıştır. Başka deyişle ülkenin siyasal kültürü için devlet şiddeti bir tür “haklı” şiddettir ve sınırı düşmana karşı savaş hukukuyla çizilir, yani sınırı başarısızdır. Ülkenin büyük bir kısmında savaş hukuksuzluğunun sürdürülmesine de bu nedenle seyirci kalınmıştır. Bu şiddeti toplumun tartışabilir hale gelmesi için, bizzat bu şiddetin etkisinin ve başarısının tartışılır hale gelmesi gerekmiştir. Şiddet dışı araçların aranmasının toplumsal destek bulması için Kürtlerin mücadelesinin yenilgiye uğratılmaması gerektiğini unutmamalıyız. Aynı şekilde, Gezi Direnişinde polisin her türlü şiddetine rağmen kalabalıklar yok edilemediği, hatta her şiddetin neredeyse aynı oranda direnişe katılanları arttırdığı için şiddetin meşruiyeti tartışılmaya başlanmadı mı? O halde, devletin güvenlik güçleri aracılığıyla uyguladığı devlet şiddetinin hukuksuzluğu ve yıkıcılığının devamı hem bu şiddeti sınırlandıracak dayanıklı bir hukuk ve bağımsız bir yargı olmamasına ama hem de toplumun bu şiddeti sesli/sessiz onaylamasına bağlı olduğu açık. Bu dayanaklar sayesinde bu şiddetin sınırının olmadığı da söylenebilir.

Kurumsal dayanıksızlık ya da kurumsallaşamamışlık ve siyasal kültürün polis şiddetinin sınırsızlığını meşrulaştırmasının yanı sıra, Türkiye'nin devlet gücünün şiddetini neredeyse teşvik eden ama en azından pekiştiren ve hatta güçlendiren bir başka olgu da cezasızlığa yol açan yargı pratiğidir. Başka deyişle, devlet şiddetinin pervasızlığının nedeni cezasızlıktır.

Cezasızlık

Devletin çıkarını koruma adına gerçekleştirilen her türlü eylemin meşruiyetini bu “koruma” becerisinden aldığı bir sistemin, sadece şiddeti meşrulaştırmayacağı, aynı zamanda onu koruyacağı da açıktır. Bu ülkenin devletin güvenlik güçleri aracılığıyla gerçekleştirdiği her türlü şiddetli kendini koruma eylemleri, bizzat devlet korumasındadır; dolayısıyla da devletin hukukuna dayalı olan yargı korumasındadır. Bunun adı, cezadan muafiyet ya da geçerli olduğu şekliyle cezalandır(a)mamadır.

Güvenlik güçlerinin ya da artık geçerli olduğu şekliyle özel güvenlik güçlerinin eylemleri mevcut hukuka da aykırı olduğu durumda, bu eylemin yargı tarafından hukuka uygunluğunun değerlendirilmesi beklenir. Ancak ya çoğu zaman olduğu gibi güvenlik güçlerinin hukuksuz eylemleri yargı konusu bile yapılamaz ya da yapılabildiği durumda “suç” tespit edilemez ve suçlu gösterilemez. Bu nedenle ya devlet şiddetinin mağdurları için suç her zaman faili meçhul kalır ya da zaten suçun olmadığı ilan edilir.

Cezasızlık, belli bir yıkıcı, yok edici, zarar verici eylem türünün suç olmaktan çıkarılması demektir aslında. Emrini devletten aldığı varsayılan eylemlerin sınırını

Çizen hukukun kurallarının da yok sayılması demek olan cezasızlık ya da belli suçların cezadan muaf sayılması, olağan üstü hal ilanı gibi kimi durumlarda bizzat hukuk tarafından sağlanan bir muafiyettir. Ama bu “özel” durumlar dışında da yargı ve denetleyici kurumlar özel koruma yollarıyla hukukun suç saydığı eylemi cezalandırmamayı “tercih” ettiklerinde, esasen bu fiili onaylamakta ve tekrarını meşrulaştırmaktadırlar.

Cezasızlık sadece suçu görünmez kılan, suçluyu ortadan kaldıran bir pratik değildir, aynı zamanda mağdurların hesap sormasını engelleyici bir işleve de sahiptir. Cezasızlık, hukuksuz şiddeti uygulayanların değil, mağdurların caydırılması işlevine sahip bir yargı ve denetim mekanizmalarının varlığına işaret eder. Bu nedenle güvenlik gücü, eyleminin hukuk sınırını aştığını bildiğinde bile, eylemin cezalandırılmayacağını da bildiğinden dolayı, eylemi gerçekleştirme önünde engel tanımayacaktır. Zaten emir devletten geldiğinde şiddetin hiçbir sınırı da yoktur.

Cezasızlık aslında bir hukuksuzluk biçimidir. Sadece devlet emriyle işlenen suçların hukuk kapsamı dışında bırakılması şeklinde yorumlanabilecek cezalandırmama ya da suç saymamaya yol açmasından dolayı değil, devlet güçlerinin eylemlerinin sınırlandırıldığı yasa ve kuralların uygulanmamasına yol açtığı için de böyledir. Örneğin polisin müdahale araçlarını hangi koşullarda, hangi ölçüde ve yöntemle kullanabileceğine dair uluslararası kurallar iç hukukta da içerilmiş görünmektedir. Ama bir tür teknik ve pratik bilgiyi de içeren bu kuralların uygulanmamasının da yargı tarafından görmezden gelinmesi bir cezasızlık biçimidir ve aslında hukuksuzluk biçimidir. Örneğin gezi direnişinden bu yana herkesin açıkça gördüğü bir “kusur” olarak tarif edilebilecek olan, polisin gaz bombalarını uluslararası kurallara aykırı bir biçimde kullanıyor olması üzerine hiçbir denetim ya da soruşturma sürecinin çalıştırılmamış olması bu hukuksuzluk ve dolayısıyla cezasızlık pratiğinin en somut göstergelerinden biridir.

O halde polis şiddetinin artması, devletin tahakküm nedenlerinin artmasından başka bir anlama gelmez. Polis şiddetinin artması, devletin “özel” ilgi ve çıkarından başka ilgi, değer ve çıkarların var olduğunu gösterme iddiasına bağlıdır. Polisin şiddetinin artışı, itiraz ve farklılık taleplerinin artmasıyla doğru orantılıdır...



Kayıt-Dışı Polis Şiddeti ve Linç

Tanıl Bora¹

¹ Yazar-Yayıncı, TİHV Kurucular Kurulu Üyesi

Linç rejimi

Linç, yasal yetkiye-göreve dayanmayan bir “cezalandırma” pratiğidir. Birilerinin “suçlu” saydıkları birini cezalandırmaya kalkmak üzere ona saldırması, hukuk düzenine ve devletin şiddet tekeline dönük bir saldırdır aslında. Dolayısıyla devletin, linç doğrudan kendisine dönük bir tehdit olarak algılaması beklenir. Resmîyette, öyledir de. Ancak devletler, bazen, “tehlikeli” ya da “düşman” saydıkları bir grubu veya topluluğu yıldırım hatta bertaraf etmek üzere, onlara kasteden linç gruplarının harekete geçmesine göz yumar dahası bunu teşvik ederler. Türkiye tarihinde, gayrimüslim azınlığa dönük 6-7 Eylül 1955 linç saldırılarını buna örnek vermek mümkündür. Yakın dönemde, Batı illerinde Kürtlere ve bazı radikal sol gruplara dönük saldırıların “millî infial” diye yorumlanarak hoşgörülmesinin, hatta saldırıya uğrayanların “tahrikçilikle” suçlandırılmasının birçok örneği vardır. Bu kirli geleneğe bakarak, linçin bir gayrinizamî operasyon yöntemi olarak kullanıldığından söz etmek mümkündür.

Devletin şiddet tekeline temsil eden güvenlik güçlerinin uyguladığı şiddet, mevcut hukukî ve siyasal düzen içinde meşru addedilir ancak bunun koşulu şiddetin kaçınılmazlık/zorunluluk halinde, yasal yetki kapsamında ve “orantılı” kullanılmasıdır. Zanlıları etkisiz kılmayı amaçlamakla yetinmeyip onlara peşinen veya “re’sen” (kendi kendine) cezalandırılmasına uygulanan keyfî şiddetse, linçe dönüşür. Güvenlik güçlerinin sadece “yasaları çiğneyen vatandaş” gözüyle görmeyip siyaseten ve ahlâken kötü, hain, düşman gözüyle baktığı insanlara bu ideolojik damgalamanın yüklediği nefretle şiddet uyguladığı durumlar, açıkça linç karakteri arz eder. Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın da raporlarında ortaya koyduğu gibi, son yıllarda polisin toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahaleleri, sıklıkla böyle bir görünüme bürünmektedir.

Devletin göz yummasıyla veya örtülü teşvikiyle gerçekleşen linçler ve güvenlik güçlerinin uyguladığı nefret yüklü orantısız şiddet, beraberce, bir *linç rejimi* oluşturur. Bu, linçin, fiilî olağanüstü hal yöntemi olarak kullanılması anlamına gelir.

Gezi olaylarında, linç rejiminin vahim tezahürleriyle karşılaşmıştır.

Gezi olayı ve polis şiddeti

Gezi olayları, Mayıs ayının son günlerinde İstanbul’un Taksim meydanındaki Gezi Parkını rant alanına dönüştüren kentsel dönüşüm projesine karşı protestoyla başladı. Polisin barışçıl protesto ve direnişi mutad hale gelen “orantısız” şiddetiyle

bastırması, bunun yanı sıra Başbakanın vatandaş-hemşeri tepkilerini hiç kaale almayacağını bildiren haşin tavrı, kitlesel bir tepkiye yol açtı. “Olağan” protestocu ve gösterici kitlesini kat kat aşan bir kalabalık, Gezi Parkı ve Taksim’e akın etti. Parkta çadırlar kuruldu; alan, on günü aşkın süre, protestocuların kontrolünde bir yaşam alanı olarak soluk alıp verdi. Bu sırada Türkiye’nin birçok kentinde, Gezi Parkı isyanına destek veren kitlesel gösteriler yapıldı. Bayburt dışında Türkiye’nin her ilinde küçük-büyük bir destek eylemi yapıldığı kaydedildi. Devamlılık ve yaygınlık bakımından, cumhuriyet tarihinde emsali olmayan bir toplumsal eylemlilik söz konusuydu. Polis, özellikle büyük illerde, bu eylemliliğe orantısız şiddetle müdahale etti. Taksim alanının sert polis müdahalesiyle boşaltılmasından sonra da yaklaşık üç hafta boyunca direniş ve protestolar devam etti, bunlar da yine polis şiddetine maruz kaldı. Resmî açıklamalara bakılırsa, polis yıllık biber gazı stokunu bir ay içinde tüketti! Biber gazı kullanımı sadece miktarıyla değil biçimiyle de orantısızdı: topluluğu dağılmaya teşvik etmek amacıyla değil yaralama amacıyla, hedef gözeterek fırlatılan biber gazı kapsülleri çok sayıda insanın yaralanmasına, on bir kişinin gözünü kaybetmesine yol açtı.

“Normal” linç girişimleri

Başbakan ve hükümet, Gezi Olayını gayri meşru bir eylemler dizisi olarak gördüler. İlk safhasında “masum çevreci” bir meşruiyet taşıyan ve hoşgörülebilecek olan olay, “marjinal grupların” sızması ve yönlendirmesiyle mahiyet değiştirmiş; bir askerî darbeye zemin hazırlamaktan, Türkiye’nin büyük güç olmasını istemeyen “dış mihrakların” hesaplarına kadar bir dizi komploya hizmet eder hale gelmişti, buna göre. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan eylemcileri ilk başta “çapulcular” diye karaladı, sonraları iktidar sözcüleri “vandalizm” teriminde birleştiler. Başbakan Erdoğan’ın, eylemlerin ilk günlerinde yaptığı “*Evlerinde zorla tuttuğumuz bu ülkenin en az yüzde ellisi var, biz onlara diyoruz ki aman sabırlı olun*” açıklaması, sokakta protestocu kitlenin karşısına bir başka kitleyi çıkartma tehdidini imâ ediyordu. Bu, linç imâsını da içermekteydi. 7 Haziran’da Başbakanın İstanbul havalimanında yaptığı mitingde kalabalıktan atılan “*Yol ver gidelim Taksim’i ezelim*” sloganı, *halk öfkesi/millî öfke* adına, bu imâyı tamamlamaktaydı.

Nitekim “durumdan görev çıkartan” sivil grupların linç saldırılarıyla karşılaştığı oldu. 5 Haziran’da Rize’de Gezi Parkı eylemlerine destek vermek için basın açıklaması yapan Türk Gençlik Birliği (TGB) üyesi küçük bir grup, çevrede toplananların saldırısına uğradı. Grup Atatürkçü Düşünce Derneği’ne sığındı. Bina önünde hızla büyüyen bir kalabalık toplandı, sığınanlar linçten polis müdahalesiyle kurtarıldı. 17 Haziran’da Konya’da Gezi Parkı’na polisin müdahalesini protesto etmek isteyen küçük bir grup, saldırıya uğradı. Ancak buna benzer saldırılar fazlalaşmadı.

Gezi günlerinin ‘özgün’ linç vakalarından birisi, “palalı saldırgan”dır. İstanbul-Beyoğlu’nda esnaflık yapan Sabri Çelebi, 7 Temmuz günü polisten kaçan göstericilere yanında birkaç esnaf arkadaşıyla beraber palayla saldırdı. Video kayıtlarının yaratan yarattığı infial üzerine gözaltına alınan Çelebi serbest bırakıldı. Belki kamuoyundaki

tepkinin de etkisiyle dava açıldı, savcının 27 yıl hapis isteminde bulunmasına rağmen tutuksuz yargılanmak üzere salıverildi. İktidar partisinden bir milletvekilinin “*hukuk çerçevesinde bir eylem*” diyerek meşrulaştırdığı bu saldırganlık, *Yeni Akit* Gazetesince de “*Yakana yıkana ceza yok, kıyma bıçağına 27 hapis*” diyerek mağdurlaştırıldı.

Linç güruhları ve vigilantizm

Gezi Parkı'ndaki çadırların sökülmesi ve alandakilerin kesif gaz bombardımanı ve polis saldırısıyla 'püskürtülmesinden' sonra protestolar sürerken, toplu saldırılar devreye girdi. Tipik bir örneği, 17 Haziran'da İstanbul'da polis tarafından Şişhane'ye doğru sürülen kalabalığın üzerine, Kasımpaşa'dan gelen, bıçaklı-sopalı 30-40 kişilik bir grubun saldırmasıydı. Aynı gece polisler göstericileri kovalayarak geldikleri Tophane'de alkışlarla karşılandılar. Polis alkışlara “Vatan sana canım feda” sloganıyla teşekkür etti, Tophaneli grup buna tekbir getirip “Polise uzanan eller kırılısın”, “Tophane sizinle gurur duyuyor” gibi sloganlarla mukabelede bulundu.

Gezi isyanının artçı eylemleri niteliğinde gelişen, çeşitli mahallelerdeki park forumlarına da birkaç yerde sopalı, demirli, satırlı, köpekli gruplar saldırdılar. İstanbul'daki basına ve televizyona yansıyan saldırıların yanı sıra; Türkiye'nin başka büyük şehirlerinde de, linç güruhlarının ve linççiye dönüşen “vatandaşların” polisten kaçan insanları sokak aralarında gaddarca dövdükleri vakaları, sosyal medyadan izlemek mümkündür. Bu linç güruhlarıyla ilgili bir kovuşturma söz konusu olmadı.

Bu olaylar, siyaset bilimi literatüründe linçle ilişkili olarak geliştirilen *vigilantizm* kavramını da hatıra getirmektedir. “Teyakkuz, müteyakkız” kelimesinden türetilen vigilantizm, kurulu düzeni savunmaya dönük sivil şiddeti ifade eder. Sadece politik değil toplumsal veya ahlaki açıdan “sapkın” olarak gördükleri davranışları bir tür ihkak-ı hak (hakkı, hukuku bizzat gerçekleştirme) anlayışıyla “cezalandırmaya” girişenlerin eylemini tanımlar.

Polis şiddetine verilen –bu şiddete fiilen takviye sağlayanlar dışında da geniş toplulukların birçok yerde tezahüratlarıyla katıldığı- aktif moral destek üzerinde ayrıca durmak gerekir. Polise desteğin bu biçimi, başlıbaşına *sembolik* bir linç eylemidir. Zira polisi coşkuyla şiddet kullanmaya, “hainlerin” haddini bildirmeye, onlara ‘acımamaya’ yüreklendirerek, adeta kendi linççi hınçlarını polise aktarmaktadırlar. Bu, sembolik olarak, polisi de linç ‘ruhuna’ dahil eder. Polis, bu davete mesafe almadığında, sloganlara sloganla selâm vererek linç güruhuyla sempati alışverişine girdiğinde, sembolik olarak linçleşir.

Kayıt-dışı polis şiddeti ve “siviller”

Polis şiddetinin, görev alanı ve tanımı dışında, keyfi biçimde uygulandığında, yani deyim yerindeyse *kayıt-dışı şiddet* halini aldığı da linçe benzeyeceğini girişte belirttik. Gezi olayında bunun örnekleri kitlesel ölçekte görülmüştür. Polisin bir “nümayişin yol açtığı” karışıklıktan ve harareten söz edilemeyecek yerlerde,

“toplumsal olayların” gerçekleştiği ortamlar dışında da, protestocu olduğundan kuşkulandığı kişilere veya “kendi halindeki” alakasız insanlara saldırmaları; “yakalananları” gözaltı protokolü dışında, -tam anlamıyla kayıt-dışı olarak-, alıkoyması, darp etmesi, tehdit ve hakaretlerle ezmesi, o günlerde olağanlaşmıştır. Alıkonanlar arasında çocukların da bulunduğu, ebeveynlerinin haberi olmadan, polis araçlarında saatlerce sıkıştırılarak, tehdit edilerek dolaştırıldıkları (aslında “kaçırıldıkları” demek gerekir) vakaların bazıları medyaya yansımıştır.

Kayıt-dışı polis şiddetinin kamuoyuna yansıyan bir örnek olayı, Antalya’da bir otoparka sığınan göstericilerin polislerce dövülmesiydi. 2 Haziran’da Gezi Parkı protestoları sırasında polisten kaçarak otoparka sığınan üç gençten (erkek olan) ikisi, 17 polis tarafından copla dövülüp, tekmelenmişler, yerde sürüklenmişlerdi. Gözaltına alma işlemi yapılmamış, tutanak tutulmamıştı, yani ortada bir suçlama yoktu. Otoparkın güvenlik kameraları tarafından kaydedilmesi sayesinde kamuoyuna malolan vaka hakkında, Çağdaş Hukukçular Derneği’nin girişimiyle soruşturma başlatıldı. Soruşturma, Emniyet müfettişlerinin polislerin “kimliklerini tespit edememesi” üzerine kapandı.

Antalya’da bu soruşturma çerçevesinde sorgulanan bazı polisler, copun yetersiz kalması üzerine demir çubuk, sopa ve taşlar temin ettiklerini açıkladılar. Teçhizatlarını taşla, sopayla (bazısı çivili sopa), bıçakla takviye eden polisler, Gezi protestolarının ilk günlerinde Ankara, İstanbul, Eskişehir, İzmir’de de görülmüşlerdi. İzmir’de bankta oturan iki genç kıızı döven eli sopalı sivillerin sivil polis oldukları, yine olayın sosyal medya üzerinden duyulup infial yaratması üzerine yapılan soruşturmaya ortaya çıkmıştı. Bir gazete haberine göre, verilen “eylemcileri dağıtın” talimatı üzerine il emniyet müdürlükleri, sivil polisleri “sahaya sürmüşlerdi” – haber metninde aynen “sahaya sürmek” ifadesi kullanılıyordu.

Eli sopalı sivil polisler, *kayıt dışı şiddet* tehdidini bedenleştirirler. Aynı zamanda “halktan insanlar” gibi görünüşleriyle, halk öfkesinin/millî öfkenin sokağa taşıdığı izlenimini uyandırır. Dolayısıyla bu “görüntünün”, polis şiddetinin linç karakterine bürünmesini ayyuka çıkarmak yanında, linççi ve vigilantist eylemleri teşvik etmek gibi bir “yan etki” doğurabileceğini de belirtmek gerekir.

Ali İsmail Korkmaz cinayeti

Gezi olayının toplumsal hafızada bıraktığı izler arasında sembolik önemiyle öne çıkan Ali İsmail Korkmaz cinayeti, kayıt dışı polis şiddetiyle sivil linççiliğin iç içe girdiği vahim bir vakadır.

Eskişehir’de üniversite öğrencisi olan 19 yaşındaki Ali İsmail Korkmaz, 2 Haziran’da altı kişi tarafından tekmelenip dövülerek öldürüldü. *Radikal* Gazetesi muhabiri İsmail Saymaz’ın ulaştığı görüntü kayıtlarından, linççilerden birinin polis memuru, diğerlerinin sivil vatandaşlar olduğu anlaşıldı. Bu beş kişi kasten adam öldürme suçlamasıyla tutuklandılar. (Sonradan koşup gelerek linçe katıldığı iddia edilen bir başka polis memuru, “şüpheli”den “tanık” statüsüne geçirildi.)

Fırında ocakçılık yapan E. H., polis M. S.'nin "Yakalayın" diye bağırması üzerine Korkmaz'ı çelmeyle düşürdüklerini, tekmelediklerini, sonra polisin gelip Korkmaz'ın kafasını tekmelediğini anlattı. Bu esnada etrafta görülen eli sopalı kişiler, "bildiği kadarıyla sivil giyimli polis memurlarıydı". Dört sivil vatandaş da kendini "Biz devletin polisine yardım etmek istemiştik", "Polislere yardımcı olmak kastıyla yapmıştık" diyerek savundu. Terörle Mücadele polisi Y.A., "Eylemcilerin dövülmesi veya yakalanması konusunda resmi veya sivillere herhangi bir emir ya da talimat vermediği" beyanında bulundu. Kendisi göstericiyi kovalarken sivil grup önüne çıkmıştı, "sivillerin yakalayıp kovaladıklarını" görmüştü, "darp edip etmediklerini bilmiyor"du. Bu polis-sivil 'karma' ekibin aynı gece başka sokaklarda kıstırdığı protestocuları dövdüğüne ilişkin görüntülere de rast gelinmiştir.

Ali İsmail Korkmaz cinayeti, kelimenin tam anlamıyla *terörize* edici (dehşet salmaya dönük) bir eylemdi. Gezi Olayı'nın birçok yorumcunun üzerinde durduğu yanlarından birisi, insanların devlet teröründen duyduğu korkuyu aşmasıydı. Devlet, hükümet ve güvenlik aygıtı, o korkuyu yeniden tesis etmeyi, varlık sebeplerinden bilmiş olmalıydılar. Korkmaz'la ve diğer Gezi cinayetleriyle ilgili davaların takipçisi olanların da terörize edilmesini, böyle yorumlamak gerekir.

Sonuç

Gezi olaylarında iktidar, hukukun askıya alınmasına yol açan bir fiilî olağanüstü hal uygulamasına yöneldi, bu süreçte polis şiddeti, orantısızlığının ötesinde, *kayıt dışı* bir nitelik de kazandı. Polisin böylelikle linççi bir karaktere bürünen şiddeti, yer yer, halk arasından saldırgan grupların linççi (veya *vigilantist*) saldırılarıyla kesişti. Bu durum, fiilî olağanüstü hal uygulamasını, onu daha da denetlenemez ve hesap vermez kılacak şekilde, *aşağıdan olağanüstü hal* olarak tanımlanan bir niteliğe büründürdü. Bu nokta, bu an, olağanüstü halin hukukunun dahi tanınmadığı noktadır. Kuşkusuz, Gezi olayları sırasındaki polis rejimini topyekûn bu noktaya, bu anlara bakarak tanımlayamayız; fakat bu bir *medeniyet kaybı* anıdır ve bir defa bile vuku bulmuş olsa, resmî dilin pek sevdiği sıfatla "münferit" bile olsa, geçiştirilmemesi, mutlaka mahkûm edilmesi gereken bir vahamete işaret etmektedir.

Gezi'nin Aynasından Yansıyanlar

Özge Yenier Duman¹

¹ Psikiyatri Uzmanı, TİHV Kurucular Kurulu Üyesi

“Önce gaz bulutu oluştu, ardından hayat başladı”

Taksim Gezi Parkı'nda ağaçların sökülerek yerine AVM yapılmak istenmesi büyük bir direniş başlattı. Birdenbire başlamış görünen Gezi Direnişi kendiliğinden bir hareket olmakla birlikte elbette nedensiz değildi. Ağaçların yerin altının binbir gizi ve yaşanmışlığı ile bağ kuran kökleri; yerin üstünde bünyelerinde konaklattıkları kuşu, kelebeği, sincabı, börtüböceği yani 72 milletten canlıyı barındıran gövdeleri; dalları-yaprakları ile yeni bir hayata, özgürlüğe, güneşe, göğe uzanan filizleri; yaşlıları, çocukları, aşıkları canlandıran, yeşerten, dinlendiren gölgelerini yerinden etmeye kasteden saldırı, hem sadece sahiden birkaç ağaç hem de onların suretinde geçmiş ile gelecek arasında kendi hayatlarımızı ve başkaları ile olan bağlarımızı önümüze koyuverdi.

Ağaçların sökülmesini engellemek için parka koşanlar dozerlerin önüne atıldılar, ağaçlara sarıldılar, kolkola girip birbirlerine kenetlendiler, kamp kurup hayat nöbetine durdular. Olan biteni sosyal-medyanın duyan, gören hem İstanbul'da hem de Türkiye'nin pek çok başka kentinde insanlar ses çıkarmaya, itiraz etmeye parklara, meydanlara, sokaklara doluştular. Gezi Parkı'nda başlangıçta daha çok çevreciler ve gençlerden oluşan kitlenin çadırlarının yakılması ve gaza boğularak oradan sökülüp atılmaya çalışılmaları tepkiyi misliyle büyüttü, genişletti, çeşitlendirdi.

Çadır kamplarda yanyana uyku tulumlarında uyunan, paranın olmadığı bir ortamda yiyeceklerin paylaşıldığı, kütüphane, revir, devrim market ve müze ile devletin ve deyim yerindeyse onun ideolojik aygıtlarının olmadığı, polis, asker (mustafa keserinkiler hariç!), yargı, okul ya da ailenin bulunmadığı, Cemal Dindar'ın “*bu toprakların sosyokültürel dipakıntılarında biri*” olarak nitelediği “*göçebelik, anacılık, doğa kutsallığı, insan-hayvan mitosları, çoban kültürleri, şaman kişiliği ve kan bağı*” ile belirlenen “*bozkır-göçebe birikimi*” nin canlandığı yeni kentler kuruldu (Dindar, 280).

Gezi Direnişi parklarda söyleşenlerden barikatlarda direnenlere, sokaklarda koşturalardan mahallelerde tencere-tava çalanlara, yardım malzemesi hazırlayıp ulaştırıcılardan internet başında çıkış yolları, yardım durakları, sığınma noktaları tarif eden ve olan biteni izleyenlere farklı katılım ve tanıklıklar getirdi. Bu süreç ruhsal dünyalarda yeni semptomlar üretmekten çok mevcut semptomları yaratan bastırılmış ve inkar edilmiş olanı açığa çıkararak, söze dökmeyi ve dönüştürmeyi başlatan olarak okunmayı hak ediyor. Elbette yaşananlar kaygı, korku, keder ve kayıp duygularımızı da harekete geçirdi. Bunları DSM² diline hapsetmek yeniden

²DSM: Amerikan Psikiyatri Birliği Ruhsal Bozukluklar Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)

semptom üretmekten başka bir şey olmaz. Çünkü travmanın duygusal deneyimi, tekrarlama zorlanımına mecbur eden güç, yeniden üretilen ve “kişinin yara onarmak için hissetmesi gereken şey” Gezi’de cisimleşmişti.

Eugéne Enriquez’in deyimiyle “*Psikanaliz, bize bastırılanın her zaman yeniden ortaya çıkma eğilimi gösterdiğini öğreterek, bizi, ‘karanlıkla’, ‘adlandırılmazla’, başka bir ifadeyle tarih sahnesinden dışlanmış olanla ve asla medyanın ya da uyanık düşüncenin projektörleri altında olmayanla ilgilenme zorunluluğuyla karşı karşıya getirir.*” (Enriquez, 27) Gezi Parkı neyin göstereniydi? Türkiye tarihinin kurucu sayfalarında zulüm ve kayıp anılarının işlendiği, 6-7 eylül olaylarından, 1 Mayıs 1977’ye, yıllardır her cumartesi sessizce Galatasaray Lisesi önünde oturan kayıp yakınlarına, Tünel’den çıkış ile İstiklal’den akan, 72 milletin bir arada yaşamışlığının tarihine dokunarak özgürlük hasretinin sembolü haline gelmiş olan Taksim Meydanı’na ulaşan “*bir dünya mahallesi*” (Duman, 10) nin Gezi’nti parkıydı.

Ankara’da hayatın yoğun biçimde aktığı kent merkezi olan Kızılay yıllar yılı mitinglere ve protesto eylemlerine kapatıldı. Adını aldığı Kızılay binasının yıkılarak yerine çirkin ötesi bir AVM dikilmesiyle, kentin kültürel mirası ve tarihsel dokusunu yok edecek biçimde çehresi değiştirilmiş olan Kızılay’ı kitlesel olarak kaplamak yitirilen geçmişle yüzleşmek yanı sıra başbakanlık, meclis ve bakanlık binalarıyla iktidarın en temsili tahakküm alanında sesini duyurabilmek anlamındaydı.

Neoliberal-neomuhafazakar politikaların en başarılı temsilcilerinden Tayyip Erdoğan ve AKP iktidarının temel stratejisi ayrıştırma ve çatışma üretme üzerineydi. Bölünmüş halkların bedenleri ve yaşam biçimlerine müdahale çok daha kolaydı. İktidarın eril, cinsiyetçi, militarist, inanç taciri politikaları ile asker, mümin, itaatkar, doğurgan bedenler yaratılmaya çalışılıyordu. Ne yenilip içileceğine, nerede oturulup kalkılacağına, kiminle nasıl ne sıklıkta ne zaman sevişileceğine, malum kaç çocuk (kaç çocuk işçi, ucuz emek gücü, asker, mürid, itaatkar seçmen) doğurulacağına bizzat başbakanın kendisi karar vermek niyetindeydi. Talan edilen topraklar, yeraltı ve yerüstü suları, madenler, dikilen inşaatlar, AVM’ler, HES’ler, köprüler yetmedi. Bu radde açgözlülükle karşı karşıya kalmak pek çok insanın içinde sessizce kaynamakta olan ahlaki öfkeyi sonunda bir patlamaya dönüştürdü. Günlük yaşama tehdit oluşturan neoliberal politikalar isyan getirdi. Darbeyi yargılıyormuş görüntüsü veren 12 Eylül referandumu sonrası, darbenin dayattığı neoliberal politikalar ile bugünkü uygulayıcıları arasındaki perde ortadan kalktı ve AKP iktidarının 12 Eylül’ün hayaletinden başka bir şey olmadığı ortaya çıktı. Enriquez’in söylediği gibi “*Bastırma, tam da sembolik olanı (yani, kurallar, bağıntılar, mübadeleler ve ortak göstergeler sisteminin kurulmasını) başlattığından ve istikrarlı her toplumsal örgütlenme bir semboller demeti olduğundan dolayı yasa ve düzenin yaratıcısıdır*” (Enriquez, 44).

Faşizmin ve “*zulmün gaz hali*”nin (Dindar, 150) cisimleştiği polis şiddeti, tepkinin büyümesine yol açarak ahlaki bir hesaplaşma sürecini kaçınılmaz kıldı. Gezi Direnişi en temelde başka hayatlar için endişelenme duygumuzu harekete geçirdi. Ölümler olması, insanları temel değerlerini yeniden gözden geçirmeye, onaylamaya

ve eyleme geçmeye zorladı. “...emir yalnızca hedefini değil vereni de vurur” sözünü anımsattı (Canetti, 311).

Biberi, portakalı acı eyleyen devlet şiddeti, tehlikeli madde taşıyan tankerler misali kimyasal sularla tazyiklenen TOMA'lar ve tektip kimliksiz koyu renk üniformalarının içinde gaz maskeleri, kaskları ile yüzleri olmayan ve yalnızca kask numaralarıyla ayırt edilir kimlikleriyle bedenleri ve vicdanları teslim alınmış, çevik olduğu söylenen mekanize-motorize kuvvetler; insan görünümünden çok robocop silüetinde olan polisler karşısında “isyancı bahar”ın ve erken yaz günlerinin muştucusu gibi görünen deniz gözlükleri, şortlar, bandanalar, rengarenk yemeniler, askılı elbiseler, sandaletler, işçi baretleri, düdüklü, hijyenik maskeler ile birbirinin gözünün yangısına, canının acısına, nefesinin kesilmesine soluk, merhem, siper olmaya çalışan binlerce insan... tanışmayan ama birbirini tanıyan... ”sakin sakin” ilerlediler.

Gezi Direnişi'ne dahil olanlar farklı güdülenmeler, farklı sebeplerle yola çıkmış bir kitlesel çeşitlilik oluşturmuyorlardı. Çevreciler, feministler, lgbti bireyler, gençler, taraftarlar, sanatçılar, çalışanlar, işsizler, üniversiteliler, Kürtler, Aleviler, Kemalistler, anti-kapitalist müslümanlar, laikler, sosyalistler, ulusalcılar...Kim olduğumuzu belirleyen toplumsal bağlar ve aidiyet duygusunu sağlayan “zamanın akışı” ve “dünya mekanındaki yerimiz”in tehdide uğraması, ayrıştırıcı politikalar ve başbakanın direnişçilere seslenişi tarihsellik içinde birleştirici bir kimlik örmeyi sağladı: Çapulcular.

Günümüzde kültürel kimlik ve değerler çevresinde belirginleşen; simgeler, bilgi ve insan ilişkilerinin yarattığı dinamiklerin ortaya çıkardığı bu tip hareketler “yeni toplumsal hareketler” kavramı ile anılmaya başlandı. Bu hareketler dünyanın başka ülkelerinde de içlerinde çeşitli toplumsal grupları barındıran protesto hareketlerine yol açtılar, açmaya devam ediyorlar (Jasper, 120)

İktidarın aşağılama, hor görme, yok sayma ve ötekileştirme politikalarına karşılık görülme, tanınma talebi ön plandaydı. Kuşaklar arası travma deneyiminin izleri, zorla kimlik değişimi, kimliğini saklamak zorunda olma deneyimleri söze dökülmese de bedenlerde taşınıyordu. 12 Eylül'ün yenilmişlik ruhu dönüşüme uğrayarak bireyleri edilgen mağdurlar olmaktan siyasal özneler olmaya taşıdı. Pasif yenilgi stratejilerinden yaratıcı sahiplenmeye, silkinme, talep etme, aktif tepki göstermeye bir değişim başladı. Ortak, karşılıklı ve paylaşılmış duygular kitlesel akış ruhunu dayanışma ve katılımcılıkla güçlendirdi. Kolektif dayanışma ve kimlik duygusu maddi-dışsal ödüller olmadan zulme başkaldırma ve kimliğine sahip çıkma onuru gibi içsel ödüllerle katılımı teşvik etti. Enrique'nin dediği gibi: “*Toplumsal bağ doğrudan doğruya trajik bir bağ olarak sunar kendisini: Bu bağ, ötekinin bizim tatminimizin olası nesnelere olarak değil, kendi arzularının özneleri, başka bir ifadeyle bizi sevebilecekleri gibi bizi dışlayabilecek, bizimkiyle çelişen ifadelerle sahip olabilecek, yalnızca kendi narsisizmimiz açısından değil, aynı zamanda salt yaşamda kalabilmemiz açısından da sürekli tehlikeler yaratabilecek ve tüm bunlara rağmen aynı zamanda soluduğumuz hava kadar da vazgeçilmez özneler olarak var olduklarını anlamamıza imkan tanır*” (Enrique, 187).

Partiler, temsili siyaset ve sandığa hapsedilmiş politika ile kendini ifade etme kanalları kapatılmıştı. Sokak siyasetin alanı haline gelirken varolan yapı, norm ve değerleri kabullenerek değil genişleterek, dönüştürerek eylemlilik içinde politikleşme oluştu. Kimse bir başkasının kurtuluşu için orada değildi ama kurtuluşun hep birlikte olacağını herkes farkındaydı. Kendi beden ve iç dünyası üzerinde tasarruf sahibi olma mücadelesi bireyleri mağdur değil özne haline getiren bir siyasal özneleşme süreci başlattı.

Feminist mücadele için çok tanıdık olan “herkesin kendi hayatından yola çıktığı, kendi diliyle oluşturduğu politik söz ve eylemlilikten gücünü alan sahici hal” yaygınlaşmaya başladı. Geziyi aile dinamikleri ile açıklama, hiyerarşi, merkezi otorite ve cinsiyetçi işbölümü oluşturma çabaları sonuçsuz kaldı. Görev rotasyonu, ikna etme, görüş birliği ile karar alma, yol verme gibi feminist yöntemler işbaşındaydı.

Bu süreçte iktidarın eril şiddetinin kadın bedenlerine saldırıları ile kent yaşamına müdahaleleri arasındaki bağ teşhir oldu (Baytok, 16). Gezi Parkı'nda feministlerin oluşturduğu “Tayyipsiz, tacizsiz hava sahası”, neoliberal ve neo-muhafazakar politikaların taşıyıcılığını eril söyleminde cisimleştiren başbakanın tacizlerini de hedef alıyordu. Kadını aşağılayan cinsiyetçi ve eril dili deşifre eden bir direniş dili arayışı söz konusu oldu. “Küfürle değil inatla diren!”, “Orospuya, ibneye küfretme!”

Birbirine katlanma, birbirini anlama, farklılıklarla yanyana durabilme; kimlik ayrıştırmaları üzerinden kutuplaşma üreterek tahakküm etmenin geçersiz kılınmasına zemin yarattı. Ezilenlerin birbirini tanıması, görmesi, farklılıkları yok saymadan, indirgmeden ötekinde kendini arayabilme, bulma geleceğe dönük barışmanın tohumlarını attı. Polisin savunmasız bedenlere saldırılarının medyada yer almayışı otuz yılı aşkın zamandır Kürt illerinde yaşanan acılar ile bağ kurulmasına, sorular sorulmasına zemin yarattı.

Freud, *“..bireyler kendi aralarında kaynaşmış bir kitle yaratmışsa, elbette onları birbirine doğru bağlayan bir bağın varlığı gerekir”* demişti (Freud, 11) *“..öndersiz kitlelerde, önderin yerine bir düşünce ya da başka bir soyut nesne geçmiş olamaz mı?..önderliği üstlenmiş düşünce, neredeyse olumsuz bir karakter de gösterebilir bazen; belli bir kişi ya da kuruma karşı duyulan kin ise birleştirici rol oynayarak olumlu duygusal bağlanımlara yol açabilir”* (Freud, 47-48) *“..her birey ötekinin özgünlüğüne katlanır, ötekileri kendine eşit tutar, onları kendisinden itip uzaklaştırmak gibi bir duyguya kapılmaz. Kitle içinde narsisizmde görülecek böyle bir kısıtlama, bizim kuramsal düşüncelerimize göre ancak tek bir etkenle açıklanabilir ki, o da bireyin başka bireylere olan libidinal bağlanımıdır. Narsisizm için ancak yabancılara karşı, nesnelere karşı sevgi kısıtlayıcı bir etken rolü oynar”. “Tekil bireydeki gibi tüm insanlığın gelişiminde de yalnızca sevgi uygarlık üreticisi etken rolünü oynamış ve bencillikten özgecilliğe dönüşüm sürecini yaratmıştır”* (Freud, 50-51).

Söze dökülemeyen dile gelince isyan ve direnişin anlatısı karikatürler, duvar yazıları, yeni sloganlar, şarkılar, deyişler, sosyal medya diyalogları ile ifadelendirildi. Mizah direnişin büyük gücü olarak vücut buldu. Yaratıcılık, sanat, dans, şarkılar,

doğaçlama, direniş dinamiği, gülerken direnmek... Deneyim, haz ve oyun ile kendini gerçekleştirme, ifade etme Winnicott'u hatırlattı: "...*çocuk ya da yetişkin ancak oynarken ve sadece oynarken yaratıcı olabilir ve bütün kişiliğini kullanabilir; birey de kendini ancak yaratıcı olduğunda keşfedebilecektir*" (Winnicott, 74-75).

"*Sanatkarlık, bir kişinin alışkanlık ve gelenekler arasından kendi seçimini yapması sebebiyle geçmişe, yeni edim, duygu ve düşünme yolları denemesi ve yaratmaya çalışmasıyla geleceğe yöneliktir...Protestocuların yaptıklarının büyük kısmı yeni yaşama ve hissetme yolları bulmaya yönelik deneyler olarak düşünülebilir*" (Jasper, 113). Protestoyu "*eylem içinde bilginin sanatsal ifadesi*" (Jasper, 322) olarak niteleyen James Jasper'ın protestocuları "*mühendislerden çok şairlere benzer bulması*" (Jasper, 529) boşuna olmasa gerek.

"Dostum bu gaz bir harika" diyerek karşıdakinin saldırganlık silahını etkisizleştiren; küfredildiği, hakaret edildiği ve ötekileştirildiğinde karşıtına dönüşmekten yani muktedir ve mezalimin yansıtımlı özdeşim kısılcasına saplanmaktan kurtaran mizahın gücü herkese umut verdi. Kendi kendisiyle dalga geçebilen esprili kişilikler, "muktedir" görünenin tam tersiydi. Bu muazzam bir özgüvenin ifadesiydi.

Kolektif yetkinleşme, ritüeller ve simgelerin verdiği heyecan ve coşku eylemciler için haz kaynağı oldu. Binlerce bedenün şarkılar, danslar, insan zincirleri, zıplayanlar, duranlar olarak yaşadığı ortak heyecandan daha haz verici bir şey olabilir mi? Yoğun bir kendini kaptırma hali yaratıcılığı kamçılıdı. Sanatın kurallara uyma kadar ihlal etmeye de olanak sağlaması "sanatlı protesto"yu (Jasper, 332) yarattı. Aşk ve politikanın romansı eylemcilerin direnme ve onarım kaynağı oldu. "...*en başta dilin, beri yandan halk ezgilerinin, folklorun vb. kanıtladığı gibi, kitle ruhu da dahice uygarlık yapıtlarını yaratabilecek güçtedir*" (Freud, 24) Farklılık yaratıcı kılar. Tutuculuk ise söylenecek her sözün daha önce söylendiğini iddia eder.

Destan, geçmiş ile bugünü bağlayan içsel deneyim ve öznel olanın simgesele dönüşümü ile yazılabilir ancak, emir ve boyun eğme ile yazılmış destan görülmemiştir. Anlatı, dili kullanır, polis şiddeti ise söze dönüşmemiş, ilkel, amorf, kaotik, bastırılmış olanın köpürtülmesinden başka bir şey değildir. "Emri ben verdim" vurgusu ile polislere orantısız güç kullanma emrini bizzat başbakanın kendisinin vermiş olması ne başbakanın kendisini ne de emri uygulayan polislerin suçunu ortadan kaldırmaz. Hannah Arendt, "*Kolektif suç olmadığı gibi, kolektif suçsuzluk da yoktur*" der (Arendt,183), "*Bir yetişkinin itaat etmesi ise gerçekte itaati talep eden örgütü, otoriteyi ya da yasayı desteklemesi anlamına gelir*", itaat eden "*çocuk ya da köle değilse*"(Arendt, 193).

Öznel deneyimi adlandırma, başka yöne bakabilme ve yeni ufukların keşfi, başka insanlar hakkındaki duyguları yeniden biçimlendirme, yeniden bağ kurma, simgeleştirme ve birlikte anlam ağları örme ile 'özneliğin yeniden keşfedilmesi çabası'ydı Gezi. Gezi sürecinde yaşanan kolektif eylemlilik pek çok kişide yalnızlık, anlamsızlık ve yönlendirmelerden kurtulma yoluyla bir kişisel özgürleşme süreci başlattı. Bölünme ve insansızlığın ortasında yaratılan kolektivite, benliğin özgürleşmesinin yolunu açtı.

"Kendisine dışarıdan dayatılan bir emre karşı gelmeyen hiçbir insan yoktur; bu durumda herkes baskıdan söz eder ve intikam ya da isyan hakkını saklı tutar" demişti Canetti (Canetti, 309). Hüzün, keder ve kayıp duyguları hayatın anlamına dair sorular ve geçmiş ile gelecek arasındaki akış duygusunu sağlayan toplumsal bağların keşfi süreklilik ve umuda dönüşebildi. Kolektif duygusal bağlar, arzu, merak, keyif, erotik çekim, karalanmış bir kimliği yeniden değerli kılmamanın verdiği onur; can sıkıntısı, yalnızlık ve anlamsızlık duygularından kurtulmanın hazzı, toplumsal değişim ihtimaline eklendi. Bireysel hayatlar temel değerlerle birleştirilebildikçe silinip gitmekten kurtulma 'temel güven duygusu'nun onarımına harç katabildi.

Korkmamak gerektiği gibi bir savunuya girmeden korktuğunu bilip kabul edebilmenin gücü, kendisinin ve başkalarının hayatları için korkma hayatın anlamı üzerine yeniden düşündürdü. Yaralanabilir olduğumuzu bilmenin, güçsüzlük değil hakikatimize sahip çıkmayı, öznelliğimizi dikkate almayı sağladığı için aslında bir tür güç ifadesi olduğu anımsandı; iktidar talebi olmayan bir gücün ifadesi...

Baskı ve şiddetin ne zaman son bulacağı bilinemese, bazıları için o günü görme umudu olmasa bile yaşamına onur ve anlam kazandırmak önemli bir motivasyon kaynağı oldu. Zulme şu ya da bu yoldan-barikatta direnmekten yalnızca bu şiddeti onaylamıyor olmaya dek-meydan okumanın kendisi ve direnme kararı zaten mezalim karşısında kazanılmış bir zaferdi. Acıların direnmenin hazzı ve keyif ile onarılabilirdiği, zulmün ilacı olarak direniş sanatının etkinliği görüldü. Artık "insan insanın merhemidir" demek zamanı...

Başbakan ölen çocuklar için taziye sunmakta bile ayrımcılık yapmayı sürdürürken, sağlık bakanı "hem polise taş atıyorlar, hem de ambulans bekliyorlar" diyebildi. Merhamet ve empati duygusu, kendisini başkasının yerine koyabilme, onun iyi bir insan olduğuna inanmayı, dolayısıyla kendi içinde iyi nesnelere bulmayı gerektirir. İç dünyanın bir yanda hepten kötü, düşman nesnelere bir yanda hepten iyi, dost nesnelere ayrıştırılmış olması empati yetisini engellediği gibi bireyin benliğini başka insanlar ve kadim insancıl duygularla bağlamasına engel olur.

Gezi'nin aynasında kendimizi gördük. Kim olduğumuzu...Gezi direnişçileri de mahallelerde "tencere tava çalarak hayalet kovalayanlar" da (Dindar, 291), üç maymunu oynayan medya da, yaralı taşımaya koşanlar da revir basanlar da, Taksim'i ezmek için icazet almaya çalışanlar da...İktidarların protesto ve direniş hareketlerine boyun eğmediğinden emin olan pek çok insan kendilerini istemedikleri değişimlere teslim etmeyi sürdürdüler. Oysa öfke, hüzün, isyan kadar arzu ve umut gibi duyguların toplumsal hareketin tam merkezindeki itici güç olduğunu, dayanışmanın zamkının duygular olduğunu bilenler bir kişinin katılımının bile bir şeyleri değiştirebileceği duygusu ile "daha başlangıç" olduğunun farkındalar. Paranın karşısına ağaç, alışveriş ile biteviye tüketmenin karşısına üretim dikildi. Yenilgi duygusunun mazoşizminden direnmenin hazzına geçiş...Ayrıştırma politikalarına inat, duyguları bir arada deneyimleyebilme, hüzün ve neşeyi bir arada var kılabilme yaşanırken artık ölümü kutsama ve methiyeler düzmek değil hayata ve neşeye övgü

güç kazanmaya başladı. Hayat ve ölümün birlikteliği, eros ve tanatosun diyalektiği işbaşındaydı...

Belki de “bu daha başlangıç” belgisi Gezi'nin sadece toplumsal alanda bir arada yaşamaya dair yeni bir hayatın yolculuğunu değil her bir katılımcının kendi iç yolculuğunu da imlediğini ifade ediyor.

*bütün acılara karşın
hayat
içimize bir nota bırakır ya
en bitik günümüzde
direnme notasını
bir zarfa mı koyar
bir deniz çarpıntısıyla mı
savurur
yüzümüze
neşe üşüşür hayatımıza
birden
güç aşılar
iyi güçtür
başegdirmeyen
umut
altın kafesinden çıkıverir
dolaşır tepemizde**

...

*Leyla Erbil (2013), *Tuhaf Bir Erkek. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.*

Kaynaklar

1. Cemal Dindar (2013), #direnlibido. Telos Yayınevi; Psikodiyalektik Dizisi, 2013, İstanbul.
2. Eugéne Enriquez (1983), Sürüden Devlete: Toplumsal Bağ Üzerine Psikanalitik Deneme. Çev. Nilgün Tural, Ayrıntı Yayınları, 2004, İstanbul.
3. Cihat Duman (2013), Herkesin her şey olduğu bir direniş deneyimi: Bedenlerin Refleksisi Olarak Taksim İsyanı (söyleşen Osman Akınhay), Mesele Dergisi, 2013 Temmuz; Sayı 79, İstanbul.
4. Elias Canetti (1992), Kitle Ve İktidar. Çev. Gülsat Aygen, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul.
5. James M. Jasper (1997), Ahlaki Protesto Sanatı. Çev. Senem Özer, Ayrıntı Yayınları, 2002, İstanbul.
6. Cemre Baytok (2013), Gezi, kamusalıklar, kadınlar. Feminist Politika. Yaz 2013; Sayı 19.

7. Sigmund Freud (1895), Kitle Psikolojisi. Çev. Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, 1996, İstanbul.
8. D.W.Winnicott (1971), Oyun ve Gerçeklik. Metis Ötekini Dinlemek, 1998, İstanbul.
9. Hannah Arendt, Diktatörlük Dönemlerinde Kişisel Sorumluluk (Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik içinde), Çev. ve önsöz Yakup Coşar, Ayrıntı Yayınları, 2013, İstanbul.



